

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadványa

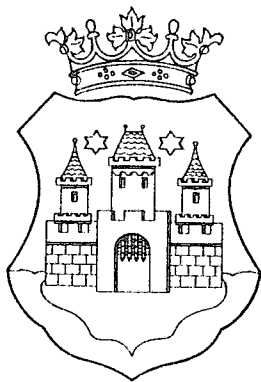
**A Zürichi Magyar Történelmi
Egyesület Második
(Komáromi) Övezeti
Történésztalálkozó
Előadásai és Iratai**

Ungarisch Historischer Verein Zürich
Komárom – Komárno – Zürich
1995

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadványa

**A Zürichi Magyar Történelmi
Egyesület Második
(Komáromi) Övezeti
Történésztalálkozó
Előadásai és Iratai**

Ungarisch Historischer Verein Zürich
Komárom – Komárno – Zürich
1995

**Köszönet a jelen kiadvány nyomdaköltségeinek fedezéséért
Komárom Város Önkormányzatát illeti**

**Az előadások közlési joga a Szerző és az Egyesület
közös tulajdona**

ISBN 963 85274 3 9

**Sorozatszerkesztő Csihák György
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke**

**Felelős kiadó
Magyar Történelmi Iskola
Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Magyarországi Tagozata
H-1212 Budapest, Kossuth Lajos utca 106/a**

**Készült:
Multi Copy Kft.
Komárom, Mártírok u. 117.
Telefon: 34/344-333
Fv.: Zseni Kálmán**

Tartalom

	oldal
Előszó	11
Megnyitók	
Krajczár Gyula	12
Juba Ferencz	13
Jegyzőkönyv	
Jegyzőkönyv	15
A Találkozó műsora	16
Az előadások foglalata	18
Nyilakozat	24
Házirend	25
Sajtóközlemény	26
Statisztika	27
Meghívók	28
Az előadások teljes szövege	
Csihák György: A magyar őstörténet kutatásának jelentősége, főbb irányai és jelenlegi helyzete	41
Lukács József: Árpád útja a Kárpát-medencébe	47
Herényi István: Az avar, frank, magyar gyepűrendszer 800-tól 1242-ig	59
Juba Ferenc: Emlékezés Magyarország tengeri kikötőire	71
Halabuk József: Regionalizmus a Duna mentén	87
Berényi Zsuzsa Ágnes: A soproni „Széchenyi” szabadkőműves páholy története	97
Csámpai Ottó: A Nyitra-vidék történelemtudata egy szociológiai felmérés alapján	107
Galambos Ferenc: Az őrvidéki (burgenlandi) magyarok	123
Sidó Zoltán: Komáromi Városi Egyetem	125
Gáspár Tibor: A magyar főiskola megalapításával kapcsolatos kérdések az elmúlt hetven évben Csehszlovákiában	127
Bilkó István: Komárom tűzvédelme fejlődésének főbb állomásai 1945-ig	129
Függelék	
A ZMTE eddig megjelent kiadványai	147
Előkészületben	148
Terjesztők	149
INFO	151

Előszó – megnyitó – jegyzőkönyv

Előszó

övezetek – régiók – Európája ?

Hol vannak ezek az övezetek? Bizonyosan itt, ahol élünk. Komárom – kettéosztott város, nyilván egy ilyen övezet. A várost, a maga természetes környezetével – a múlt, a jelen – ezer szállal fűzi egybe.

De nemcsak a Duna két partján szétterülő – ma két – települést, hanem itt is, ott is a maga vonzás körével. Történészek, régészek, nyelvészek, művészek, közgazdák, néprajzosok – szóval szakemberek kell körülhatárolják ezen övezetet.

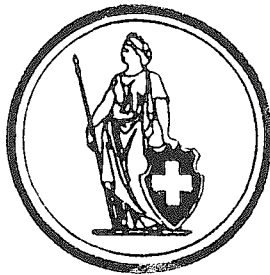
Eszembe jut a svájci, citromsárga autóbusz, hiszen naponta látom. Egy ilyen buszra felszáll valaki Svájcban. Vesz egy vonaljegyet, azután átmegy a busz a Rajna felett Lichtensteinbe, onnan Feldkirchbe. Az iskolás gyermek, a tisztviselő, a gyári munkás húsz perc alatt három országban utazik. Egy vonaljeggyel. A citromsárga autóbuszon.

Európa három övezetén keresztül.

Historia est magister vitae.

Komárom – Uster – Komárno, 1994. földanya hava.

Csihák György

Köszöntő

„Baráti kézfogásra nyújtjuk kezünket minden irányban. Tevékenységünk politikától mentes tisztán tudományos, baráti és ismeretterjesztő. Nincsenek sem anyagi, sem társadalmi céljaink – szerelmünk a magyar nép és történelme, valamint nyelve. Mélyen tiszteljük tagjaink, barátaink és az érdeklődő egyének elkötelezettségeit, amelyek azonban semmiféle következménnyel nem járnak sem egyesületünkre, sem a többi tagjára.

Minden célunk pozitív. Külső nyomástól mentesen, a legtisztább tudományos szellemben akarjuk tanulmányozni és kideríteni – mindenekelőtt – a magyar nép vagy népek igazi eredetét, őshazánkat vagy őshazáinkat, valamint a magyar nyelv eredetét, ma élő nyelvünk és népünk rokonait” – többek között ez áll a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1986 februárjában közzétett Nyilatkozatában.

Soha ennél szimpatikusabb programot, meggyőzőbb ajánlólevelet!

Ha van ma Magyarországon polgármesternek oka jókedvre, az az, ha egy ilyen jellegű szervezet megkeresi, s partnernek kéri őt, s vele természetesen városát tudományos találkozzuk megszervezéséhez.

Bizonyos vagyok abban, hogy bárki szívesen fogadná őket – s abban is, hogy megtiszteltetés a kiválasztottak között lenni.

Ez a szép, minden elismerésre és figyelemre méltó vállalkozás leginkább egy Svájcból indított, igen-igen rokonszenves lavinára emlékeztet engem. Amerre eljut, gondolkodó embereket vonz magához, elméleteket fogad magába, s egyre nő súlya, jelentősége.

Szóbeli, írásbeli publicitást biztosít – miközben garantálja a sokszínűséget, a vélemények kölcsönös tiszteletben tartását, feltételezi a jóhiszeműséget, s elvárja a szigorú tárgyilagosságot.

Örülünk, hogy pár napra Komárom is állomás lehetett – remélhetőleg fontos állomás –, és kívánunk további jó utat!

Dr. Krajczár Gyula
Komárom város polgármestere

Mélyen Tisztelt Polgármester Urak!
Mélyen Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Különös öröm és megtiszteltetés részemre, hogy a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület részéről üdvözölhetem Önöket, ennek a találkozó-nak öt országból jött történészeit. A jószándékú találkozás önmagában is örömteljes jelenség. Jelképei, az egymásfelé nyújtott kezek megfogása, az egymás felé sugárzó mosoly, vagy akár megölelés. Ezek a testi jelek pedig jószándékú lelki kapcsolatra utalnak.

Mai találkozásunk mögött a tér legyőzése áll. Ez pedig lángeszű történészünk szerint a történelem mozgó ereje. Óriási távolságokat győztünk le, térben és időben, bár a távolságok is viszonylagosak. Gondoljunk csak arra, hogy még nem is olyan régen és nem is nagyon hosszú idő előtt ezen a helyen – mint sok egyéb helyen másutt is – szinte naponta mondhattuk el, hogy ó milyen távol is van ez a közel, pl. mint városunk egyik fele a másiktól. Ma örömmel mondhatjuk, hogy ezt az óriási távolságot sikerült legyőznünk. Mi tehát történelmet alkotunk.

Manapság akadnak többen is, akik a történelem ismeretét szükségtelennek tartják. Ezeknek elég a szellem nélküli, pillanatnyi anyagi kérdés megoldása: az egyéni teletömött gyomor és zseb. Márpedig az ezen felfogást vallókra is vonatkozik nagy történelemünk megállapítása: „A régmúlt bennünk él, anélkül, hogy tudnánk róla. Akárcsak testünk, még embervoltunk előtti időre emlékezik, akként élteti műveltségünk, beszédünk, munkánk, szellemünk és eszközeink sora az ősök évtizedes erőfeszítéseit... Ami volt, nem múlt el, hanem észrevetlen munkál munkánkban, eszmél eszméletünkben. Akik tehát a történelem ismertetnek a szükségtelenségét hirdetik, tudtukon kívül csak valami pillanatnyilag ható, értéktelen délibábot kergetnek.

Éppen ezért az oksági törvény alapján is feltétlenül fontos, hogy az örök láncolat, ok-okozat összefüggései alapján a múlt végtelen számú okának és okozatának a láncolatát megvizsgálva lássuk az utat, amerre haladnunk kell. Ehhez idézem az angolok egyik legnagyobb mai történészt, Sir Arthur Bryant, aki szerint „A nemzet történelme a nemzet jövőjének a kulcsa. Amely nemzet ezt a kulcsot elveszíti, az a jövőjét veszti el.”

A nemzetek történész fiainak a feladata tehát ezeknek értelmében saját nemzetük múltjának a minél jobb megismerése, és pedig teljesen tisztességes módon, teljes tárgyilagossággal, és becsületesen, erkölcsös eszközökkel, semmiféle más alantas, hazug propaganda és hasonló célokra tekintet nélkül, kizárólag a történelmi igazságot keresve.

Merem remélni és hiszem is, hogy egyrészt egyesületem, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület alapelveinek és eddigi működésének ismeretében, másrészt bizalommal a tekintetben, hogy az itt összejött történészek is kizárólag a történelmi igazság keresésének a vágyával jöttek

össze közös kézfogásra, e két tényezőnek a segítségével háromnapos találkozónk valamennyiünknek a meglegedésére, a jól végzett munka örömeivel fog befejeződni. Amidőn most hálásan megköszönöm fővédnőeinknek és védnőeinknek áldozatos munkával és jóakarattal nyújtott támogatásukat, segítségüket, közös munkánkhoz a fentiek értelmében kívánok a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület nevében teljes sikert.

Juba Ferencz
(Bécs)
a Találkozó elnöke

JEGYZŐKÖNYV

Felvéve: Komárom, 1994. szeptember 25-én a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület szeptember 23-25. között megtartott Második (Komáromi) Övezeti Történésztalálkozóján.

E Találkozó 1994. szeptember 23-25. között Észak- és Dél-Komáromban zajlott – a ZMTE, Észak- és Dél-Komárom, valamint Felsőőr (Oberwart) városa társszervezésében, dr. Krajczár Gyula (Dél-Komárom polgármestere), Pásztor István mérnök (Észak-Komárom polgármestere), Rácz Mihály (Felsőőr polgármestere) és dr. Mikó Jenő (a Szlovák Köztársaság református gyülekezeteinek püspöke) fővédnöksége alatt, továbbá dr. Csihák György (a ZMTE elnöke), dr. Ipóth Barnabás (az észak-komáromi magyar gimnázium igazgatója), és Keszegh István (a CSEMADOK komáromi alapszervezetének elnöke) védnökségével. A megjelentek elfogadták az Egyesület 1986. február 10-én kiadott Nyilatkozatát és Házirendjét, valamint egy sajtóközleményt. (Mindhármat mellékeljük.) A Találkozón képviseltette magát a magyar művelődési és közoktatási miniszter.

A rendezvény tárgyát „Észak-Nyugat Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza, művészete” képezte. Összesen Európa öt országából (Magyarország, Svájc, Szlovákia, Ausztria, Románia) 23 szakember tartott 14 előadást, amelyeket 133 részvevő hallgatott meg. Az érdekes, gyakran diavetítéssel és egyéb szemléltető eszközökkel tarkított előadásokat kerekasztal-beszélgetések (összesen három) követték. Az előadások szövegének rövid összefoglalóját, valamint a részletes műsort csatoljuk.

A Találkozó részét képezte egy kirándulás a dél-komáromi Monostori-erődbe, továbbá a dél-komáromi Juba Ferencz Tengerészeti Múzeum megtekintése és a helybeli tengerész emlékmű megkoszorúzása, valamint két ünnepi fogadás, egy református istentisztelet Észak-Komáromban. A ZMTE zászlajára a komáromi városatyák által felkötött díszszalagok kerültek, továbbá az Egyesület tevékenysége iránti tisztelet jeléül – a kettészelt várost ábrázoló fafaragványt ajándékoztak a ZMTE-nek.

Komárom, 1994. szeptember 25.

Elnök: Cap. DDr. Juba Ferencz (Bécs)

Társelnök: Dr. Herényi István (Budapest)

Lukács József (Kassa)

A titkárság vezetője Dr. Csihák György (Uster)

Himnuszok. Az elnök és a társelnök megnyitója. Pásztor István (Észak-Komárom), valamint Dr. Krajczár Gyula (Komárom) polgármesterek köszöntője. Bemutatókozás.

ZMTE 2 (Komáromi) Övezeti Történeisztalálkozójának mújsora

1994. szeptember 23. (Komárom)

9.00	Ünnepélyes megnyitó
10.00–10.50	Dr. Herényi István kandidátus (ZMTE) Budapest:
Az avar, frank, magyar gyepűrendszer 800-tól 1242-ig
11.00–11.50	Capt. Vitéz Lovag DDr. Juba Ferencz Bécs,
a ZMTE ausztriai alelnöke
Emlékezés Magyarország tengeri kiikötőire
Komárom, mint tengeri kikötő
12.00–13.00	A Komáromi Magyar Tengerhajózási Gyűjtemény
megtekintése DDr. Juba Ferencz kalauzolásával
13.00–14.00	Ebéd
15.00–16.30	A Monostori-erőd megtekintése
16.30–16.45	A komáromi Tengerész Emlékmű megkoszorúzása
16.45–17.30	Dr. Csihák György (a ZMTE elnöke), Uster
A magyar őstörténeti kutatás jelentősége, főbb irányai
és jelenlegi helyzete. A ZMTE bemutatása
17.30–18.00	Bilkó István (Komárom): Komárom tűzvédelme
fejlődésének főbb állomásai 1945-ig
18.00–18.50	Lukács József (ZMTE) régész (Kassa):
Árpád útja a Kárpát-medencébe
19.00	Komárom város polgármesterének állófogadása az
előadók tiszteletére
20.00–22.00	Kerekasztal beszélgetés a konferencia előadóival

1994. szeptember 24. (Komárno)

Az előadások 9.00 órakor kezdődnek a Magyar Tannyelvű Gimnáziumban.

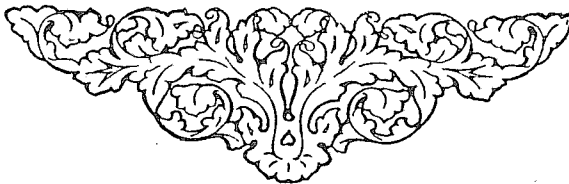
Dr. Berényi Zsuzsanna Ágnes (Budapest):
A soproni Széchenyi szabadkőműves páholy története
Lukács József (ZMTE) régész, (Kassa):
A Pozsonyi csata
Dr. Halabuk József ZMTE főiskola docens (Budapest):
Regionalitás a Duna mentén
Dr. Csámpai Ottó szociológus (ZMTE) (Pozsony):
A Nyitra-vidék történelemtudata egy szociológiai
felmérés alapján

Dr. Borhy László régész, (Budapest):
A brigetioi ásatások legújabb eredményei
Dr. Galambos Ferenc (Alsóőr/Unterwart):
Az őrvidéki (burgerlandi) magyarok
Sidó Zoltán igazgató, (Komárnó):
Komáromi Városi Egyetem
Gáspár Tibor (Komárom): A magyar főiskola megalapításával kapcsolatos kérdések az elmúlt hetven évben
Csehszlovákiában

Az előadások kerekasztal-beszélgetéssel zárulnak.

1994. szeptember 25. (Komárno)

- 10.00 Református istentisztelet a református templomban
- 11.00 A Találkozó értékelése, sajtótájékoztatóval egybekötve
a Tiszti Pavilon dísztermében
Szalagkötés az Egyesület zászlajára

Az előadások foglalata

Berényi Zsuzsanna Ágnes (Budapest) **A soproni „Széchenyi” szabadkőműves páholy története**

A múlt században Sopronba Németországból érkezett ez a mozgalom. Első soproni tagjait ott vették fel a szabadkőművesek közé. Német eredetük még a páholy nevében is megmutatkozott: Verbrüderungnak hívták az új páholyt. Németül működtek.

A páholy tagjai fokozatosan elmagyarosodtak, s ez megmutatkozott még a páholy nevében is. Testvérülésre változott. Ez a magyarosodás az egész városban végbement. Magyar érzésük hangsúlyozására 1900-ban a páholy nevét „Széchenyi”-re változtatták.

A páholy sokat tett Sopron művelődési és társadalmi fejlesztéséért. Könyvtárat, népgyermekkertet, munkásgimnáziumot is alapított. Bekapcsolódott az országos szabadkőművesi intézmények pártfogásába: Rabsegélyező Egyletet, Anya- és Csecsemővédő Egyletet, Széchenyi Társaságot alapított helyi szervezetként.

Tagjai, elsősorban az Evangélikus Líceum és Teológia tanárai, működésükkel népszerűvé tették a szabadkőműves mozgalmat Sopronban, és hazafias tevékenységükkel előkészítették azt a népszavazást, amelyen Sopron hitet tett Magyarország mellett.

Bilkó István (Komárom) **Komárom tűzvédelme fejlődésének főbb állomásai 1945-ig**

Komárom tűzvédelmének fejlődése reprezentálja az ország általános szemléletbeli és technikai változásait a tűzvédelem területén.

A kezdet rendszertelen, alkalmoszerű intézkedéseit a történelmi újkor hajnalán felváltják a céhek, egyletek által szervezett önkéntes tűzoltó alakulatok, amelyek folyamatosan fejlesztik technikai eszközeik tárházát. Technikatörténeti érdekességek is szép számmal lelhetők a komáromi relikviák között, mint pl. az első – egyedi gyártású – lövontatásos tűzoltókocsi hiánytalan tervrajza. Az önkéntes tűzoltó alakulatok működését lassan központilag szabályozott keretek közé szorítják, elsősorban egységes működési szabályzatok kialakításával. Ez a fejlődés már egyenes vonalban vezet a hivatásos tűzoltóságok létrejöttéhez.

Csámpai Ottó (Pozsony)
A Nyitra-vidék történelmi tudata egy szociológiai felmérés alapján

Nyitra vidéke etnográfiai és történelmi jellemzése. Zoboralja lakosai és a székelyek közötti (vér)rokonság hagyományai, tárgyi emlékei és antropológiai bizonyítékai. A lakosság nézetei történelmük dicsőséges, illetve tragikus voltáról és ennek okairól. A történelem torzított és meghamisított tükröződése a történelmi tankönyvekben. A vizsgálat során kifejtett nézetek a magyarság eleiről és rokonairól az egyes kor- és foglalkozási csoportoknál. Az etnikum küldetés – vagy hivatástudata, mint a történelemtudat szerves része. A magyar küldetéstudatban feltárt torzulások okai és ezek orvoslása. A tudatformálás intézményeinek működése a Nyitra-vidéken.

Csihák György (Uster)
A magyar őstörténet kutatásának jelentősége, főbb irányai és jelenlegi helyzete

A magyar történelemnek legfontosabb és legkevésbé ismert területe a népünk őstörténete. A magyar őstörténet valóságos, vélt, vagy mondva-csinált ellentmondásaira építve sikerült egész nemzeti történelemszemléletünket annyira összekuszálni, hogy mára egészében, egy zavart tudatú nemzet lettünk. Ebben a tényben rejlik a magyar őstörténet kutatásának alapvető fontossága.

A magyar őstörténet kutatói alapvetően mindenkor két fő úton jártak. Nagyon helyesen, mert a magyar őstörténet legalább két – de inkább több százból szövédik. Az egyik út a Kárpát-medencében vezet visszafelé. A Kárpát-medence birtokáért mindenkor keményen harcoltak a török típusú népek – és ez adja a magyar őstörténeti kutatások másik fő területét, irányát.

A modern kutatási eredményeket tisztességgel felhasználó, részletes őstörténetünk megírásának egyenlőre az adatgyűjtő szakaszában vagyunk.

Halabuk József (Budapest)
Regionalitás a Duna mentén

A természet- és településföldrajz közös teremtményei a régiók. Az organikus településstruktúra történeti – társadalmi funkcionális szerepét a polgárosodás szemszögéből az eddigieknél részletesebb értékelő elemzésnek kell alávetni. A Kárpát-medence településszerkezete és régiói kapcsolatában meghatározó volt a (székes) fővároshoz való kapcsolódásuk. (Különösen az ahhoz közeli, a dunamenti körzetek vonatkozásában.) Budapest és környéke sorsa alakulásának vizsgálatakor

néhány társadalom- és településelméleti kérdést a polgárosodás szempontjából is vizsgálni kell:

I./ A tájféldrajzi adottságok hogyan determinálják a mindenkori korszerű településfejlesztést?

II./ A középkorban – nemzetközi értelemben véve is – organikusan fejlődő az adódott sérüléseit követően hogyan reorganizálható?

III./ Miként jelent meg a polgárosodás gyökerei egy csoportjának eszmei és materializálódott jegyei a XIX. században az urbanizáció területén?

IV. A megkésett és viszonylag gyenge magyar (városi) polgárosodás számára e kedvezőtlen önvizonyai biztosították-e a korszakonkénti esetleges korrekciók lehetőségét?

V./ A főváros és a régió(k) fejlődési kapcsolata a múlt században. Törekvések, hogy Budapest e körzet(ek) fejlődését – az önmagáéval együttesen – organikusan koordinálja és erősítse. – A településféldrajz térbelisége és időbeli meghatározottsága napjainkban is társadalmat meghatározó, formáló alkotóerő.

Herényi István (Budapest)
Az avar, frank, magyar gyepűrendszer
800-tól 1242-ig

A gyepűrendszer határsáv, részei a gyepűelve és a gyepű. A gyepű az örök által lakott vidék, a gyepűlven pedig előretolt őrállások voltak. Az avar, frank, magyar gyepű területe Trencséntől Komárom-Veszprém vonaláig tartott. Az avar gyepű első megszállója a kora avarság volt. 670-ben jött a második avar hullám, az ún. „griffes-indás” csoport. Ezek onogurok voltak, közöttük lehettek magyar törzstörzsedékek is. 791-ben Nagy Károly hadjárataitól kezdve megváltozott az avar gyepű helyzete és a magyarok honfoglalásáig a Lajtától keletre Carnuntum és Savária között a vazallus avar állam volt a gyepűlven, míg a Lajtától nyugatra különböző bajor, frank és szláv települések keletkeztek. 900-ban szállták meg a dunántúlt a magyarok. 995-ig nem volt szükség gyepűre, mert a magyarok minden évben hadjáratot vezettek nyugatra. 995-ben az augsburgi csata után Taksony a Dunától északra és délre létesített egy-egy határispánságot. Együttal a gyepűt és a gyepűelvét megfelelő hadi berendezéssel látta el. Az északi határispánságnak Nyitra a délinek Vasvár volt a központja. Géza fejedelem a X. század végén hozta létre a határ-vármegyéket. Ezeknek keleti része volt a gyepű, nyugati pedig egészen az Ennsig a gyepűelve. Lényegileg Szent István koráig állt fenn ez a helyzet, a gyepű azonban mélységben és észak-déli irányban is tagoltan a Lajta vonalától Veszprémig a XV. század végéig fennállt.

Juba Ferencz (Bécs) **Emlékezés Magyarország tengeri kikötőire**

Az újkőkorban a Kaukázustól déli vonalon érkező magyar népek, majd a Kaukázustól északi vonalon érkező avar testvérnép az árpádi nép évezredes tengerparti tartózkodása során használta eme partok kikötőit, mint pl. Chersont. A királysági formát felvett Magyarország legkorábban az ország szívéhez legközelebb eső kikötőt, Szént, későbbi nevén Zengget használta leginkább. A magyar koronához tartozásukat kérő Ragufa és Cattaro a XIII. és XIV. században voltak legfontosabb hadikikötőink. Zeng és Fiume mellett Buccari a XVI–XVIII. században működtek eredményesen. Ezeken a kikötőkön, a Birodalom fontos kapuin át került a magyar kiviteli marhaállomány Itáliába és Nyugat-Európába. A XVIII. századtól kezdve mind fontosabb szerepet játszott a fiumei kikötő. Az odavezető út és vasút kiépítése után mesés fejlődése révén Triesztnek lett versenytársa. Az eredetileg kis halászkikötőt a magyar állam mérhetetlen anyagi áldozatok árán építette ki világgikötővé.

Az I. világháborút lezáró trianoni békeparancs elrabolta tőlünk tengerpartunkat, Fiumét és magát a tengert is és ezeket a győző olaszországnak és a dél-szlávoknak adták egész hajóparkunkkal együtt, mely a világban a 16. helyen sorolt.

A maradék 1/3 bezárt ország lánghesű szakemberei részben újjáalkoták a hosszújratú hajózást, részben a közvetlen Budapest-Földközi-tengeri hajózás, az ún. Duna-tengeri hajózás megteremtésével elérték, hogy Budapestet felvették a tengeri kikötők sorába.

A II. Trianon után a magyarul beszélő nem magyar államvezetés a szovjet és egyéb szláv érdekekre való tekintettel – hosszújratú hajózásunk újjáélesztését megakadályozta, a Duna-tengerhajózásunkat pedig megszüntette.

Utóbbinak újjáépítését az utolsó kormány pénzügyi államtitkára – készen adott lehetőségek ellenére – egy jellemzően szárazföldi látókörre beszűkült gondolkodással – a szakértők és a közkíváncs ellenére lehetetlenné tette.

Lukács József (Kassa) **A pozsonyi csata 907 július 3–7**

Honfoglaló őseink 896-tól fokozatosan megszállták a Kárpát-Duna medencének az akkoriban lakható területeit. A törzsek végleges letelepedése után gyűlést hívtak össze Pusztaszerre. Itt döntöttek a gyeprü rendszeren alapuló, hégzagmentes határvédelmi hálózat kiépítéséről is.

A nyugat felé eső gyeprü komoly veszélyt jelentettek a németeknek, s komoly aggodalom fogta el őket. Ebben az időben a németek élettér-ségét az uralkodó Gyermeke Lajos – Ludwig das Kind (893–911) védte. A tanácsadók mielőbbi megelőző háború indítását ajánlották a királynak.

Árpád lovas tumánjai már addig is kilenc hadjáratban tágitották érdekeinket nyugati irányban. Tíz év időszaka alatt kiterjesztették hatalmukat a kis-Morvaország felé is, amit 905-ben hozzá is csatoltak Magyarországhoz. Az uralkodó Gyermek Lajos ezt a veszteséget nehezen viselte el.

Már 902-ben meghívta a magyarok vezéri Kurzánját béketárgyalásokra Fische közelébe, azonban őt és kíséretét fondorlatos módon meggyilkolták.

A király azonban tudatában volt annak, hogy Árpád megbosszulja Kurzánja megöletését. Amikor a magyarok felderítő osztagai 906-ban mélyen behatoltak Szászországba, Gyermek Lajos elhatározta, hogy elébe vág Árpád megtorló intézkedéseinek, ezért ilyen előzmények után megindította azt a katonai akciót, amelyet a történelem a Pozsonyi csata néven tart nyilván.

A csatában német részről – egy európai had – vett részt, mintegy százezer fővel. Árpád vezetésével hadai ezt a sereget fényesen legyőzték, a magyarok nyugati gyeplőjét az Enns folyóig kitölték.

Lukács József (Kassa) Árpád útja a Kárpát-medencébe

Ezen előadás témaköre foglalkozik egy újabb fogalmazás magyarázatával s bemutatja Árpád népe útvonalát, amely vezetett a Dentu Magyárból egészen a Kárpát-medencéig.

A Dentu Magyária terület ismeretes Kézai Simon krónikájából, majd későbbi kutatások révén bizánci, görög, illetve arab és perzsa forrásanyagokból.

Az említett térség a Meotisz (ma Azovi tenger) partján terült el, s mint mondták „mérhetetlen kiterjedésű” s a Pontusi mocsaras részeket is magába foglalta. Több ismert városai is voltak: Zaporogya (ma Zaporozsec) – az akkori főváros. Ezen kívül fontosabb városa volt Kiev is.

Ebbe a leírt térségbe érkezett 739-ben Opos a szabírok vezetője, ki csatlakozott népével a már itt lakókhoz és később megszervezi az államot is. Opos magával hozta az államférfi, diplomata rétegeket, kereskedők sokaságát és katonai meg a papi osztály képviselőit is. Vezetése alatt rövid időn belül tekintélyt és elismerést szerez Dentu Magyária számára, ezért az ő személyétől számítjuk magyar elődeink és a vezérek leszármazását.

Ezek közül is foglalkozunk itt Ügek fiával – Álmossal és Árpáddal, aki az Álmos fia.

Álmos 919-ben született, mint Ügek fia, majd 839 és 850 között képviselte a vezéri törzset Kievben, majd feleségül vette a legerősebb Nyék-Onugor törzs vezetőjének leányát. Ebből a házasságból született Árpád vezér. Már 20 éves korában, azaz 860-ban elindította a hadjáratok sorozatát a szövetségi rendszer megszilárdítása érdekében. Árpád sze-

mélyesen vette fel a kapcsolatot a Duna medencéjében a hun, avar és székely népcsoportokkal.

888-ban kiűrti Árpád Dentu Magyariát s áttelepíti népét az Etelközbe. Itt lett megtartva 890-ben a hét törzs vérszerződése. Kivárva az alkalmas időt megindult s áttelepítette népét a Kárpát-medencébe. Az áttelepítés sikerességét úgy biztosította, hogy a bolgárok elleni hadjáratot a bizánci szövetezéssel hajtotta végre. A harcokba bekapcsolódott Levente lovas hadteste, valamint Nyék és Jenő tumánjai is.

Jó katonai vezetésre vall az a tény, hogy veszteség nélkül sikerült a magyar nép zömének átjutni a Vereckei hágón a Kárpát-medencébe.

Megjegyzés: A Találkozón elhangzottak olyan előadások is, amelyek szövegével nem rendelkezünk, viszont elhangzottak olyan előadások is, amelyek a műsorban nem szerepeltek.

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyilatkozat

Emberi szeretet, szakmai tisztaság, tárgyi tudás és önzetlen, becsületes gondolkodásmód jellemezzon bennünket, akik a magyar nép és a magyar haza történelmének kutatásában együttesen munkálkodunk.

Baráti kézfogásra nyújtjuk kezünket minden irányba. Tevékenységünk politikától mentes, tisztán tudományos, baráti és ismeretterjesztő. Nincsenek sem anyagi, sem társadalmi céljaink – szerelmünk a magyar nép és történelme, valamint nyelve. Mélyen tiszteljük tagjaink, barátaink és az érdeklődő egyének elkötelezettségeit, amelyek azonban semmiféle következménnyel nem járnak sem egyesületünkre, sem a többi tagjára.

Minden célunk pozitív. Külső nyomástól mentesen, a legtisztább tudományos szellemben akarjuk tanulmányozni és kideríteni – mindenek előtt – a magyar nép, vagy népek igazi eredetét, őshazánkat vagy őshazáinkat, valamint a magyar nyelv eredetét, ma élő nyelvünk és népünk rokonait.

Nem utasítunk eleve vissza semmiféle elméletet, azonban elvárjuk, hogy a bizonyítékok és az érvek szigorúan tudományos alapon álljanak. Nem egyezünk bele, hogy bárki bármiről kijelenthesse, hogy az már megoldott és ezért mindenki köteles magáévá tenni.

Teljes tisztelettel vagyunk úgyszintén az emberiség nagy családjának többi tagja iránt, miközben elvárjuk tőlük ugyanezt a tiszteletet a mi népünkkel szemben. Meggyőződésünk szerint, jövőnk új, dicső temploma csak a tiszta erkölcs alapjára építhető; ennek előfeltétele egymás kölcsönös tiszteletben tartása és az erőszak minden formájának és következményének eltűnése.

A jelen és a jövő nagy kérdéseinek a történelemkutatással való összefüggésével tisztában vagyunk. A mi álláspontunkat ezennel teljes terjedelmében nyilvánosságra hozzuk.

Kelt Zürichben az 1986-os esztendő február havának 10-ik napján

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

Házirend

1. Az elhangzott és írásban közölt dolgozatok kizárólagos tárgya a magyar történelem és a magyar nyelv, valamint a szorosan kapcsolódó témakörök. Különösen hangsúlyozandó, hogy semmiféle politikai, filozófiai vagy vallási közleménynek itt helye nincs.

2. Az itt elhangzott és/vagy az ide küldött dolgozatok közlési joga kölcsönösen az Egyesület és a szerző tulajdona. Az Egyesület hasznot nem kereső társaság, így közleményeit önköltségi áron, vagy ingyenesen adja át az érdeklődőknek. Ugyanez vonatkozik a hangszalagra, filmre és minden egyéb információra.

3. Az Elnökség kéri a résztvevőket, hogy tárgyilagosságukat őrizték meg, és jóhiszeműen hallgassák végig a legellentmondóbb nyilatkozatokat is, és semmiféle személyi kérdést ne vessenek fel. Az előadókat, a hozzászólókat semmi módon ne zavarják.

4. Az előadók előadásukat az elnöknek mondják, illetve olvassák. A hallgatóság részéről közbeszólásnak, hangos megjegyzésnek helye nincs. Kérdések írásban feltehetőek, és kiigazítások ugyancsak írásbelileg átadhatók az elnöknek. Az elnök csoportosítja mind a kérdéseket, mind a helyreigazításokat, és a beszélgetés alkalmával felveti.

5. A vezetés a mindenkor elnök kezében van; megszólítása: Elnök Asszony ! – Elnök Úr ! Az elnök a saját legjobb belátása szerint vezet.

6. EGYETLEN SZERELMÜNK A MAGYAR TÖRTÉNELEM ÉS A MAGYAR NYELV!

ELNÖKSÉG

Sajtóközlemény

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1994. szeptember 23–25. között rendezte meg a Második Övezeti Történeztalálkozóját Komáromban, Észak- és Dél-Komárom, valamint Felsőőr (Oberwart) városa szervezésében. E találkozó fővédnöke volt: Dr. Krajczár Gyula (Dél-Komárom polgármestere), Pásztor István mérnök (Észak-Komárom polgármestere), Rácz Mihály (Felsőőr polgármestere) és Dr. Mikó Jenő (a Szlovák Köztársaság református gyülekezeteinek püspöke), valamint a rendezvény felett védnökséget vállalt Dr. Csihák György (a ZMTE elnöke), Dr. Ipóth Barnabás (az észak-komáromi magyar gimnázium igazgatója) és Keszegh István (a CSEMADOK komáromi alapszervezetének elnöke). A Találkozóan képviseltette magát a magyar művelődési és oktatási miniszter.

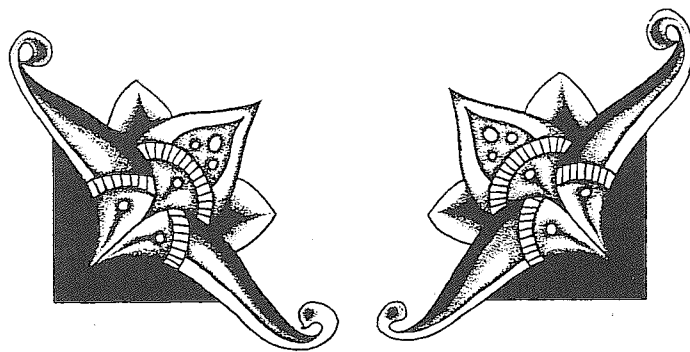
A Találkozóan – amelyen összesen Európa 5 országából (Magyarország, Ausztria, Svájc, Szlovákia, Románia) 23 szakember tartott 14 érdekes előadást – 133 hallgató vett részt. Az előadások témái között szerepelt például: „Az őrvideki magyarok helyzete” (Dr. Galambos Ferenc), „Magyarország Tengeri Kikötői” (Capt. Vit. Lov. DDr. Juba Ferencz), „Árpád útja a Kárpát-medencébe” (Lukács József), „A Nyitra-vidék nemzettudata...” (Csámpai Ottó), stb. Az előadásokat esténként kerekasztal beszélgetések követték az elhangzott témákról. Az érdeklődők kirándultak a dél-komáromi Monostori-erődbe, megtekintették a dél-komáromi Juba Ferencz Tengerészeti Múzeumot, és megkoszorúzták a dél-komáromi Tengerészeti Emlékművet, továbbá az önkormányzatok által rendezett fogadásokon és református istentiszteleten vettek részt. A ZMTE tevékenysége iránti tisztelet jeléül felkerült az Egyesület zászlajára két komáromi díszszalag, továbbá a városatyák a kettészelt várost szimbolikusan ábrázoló fafaragványt ajándékoztak az Egyesületnek. A saját költségeiket maguk fedező résztvevők elfogadták a ZMTE Nyilatkozatát, Házirendjét illetve egy sajtóközleményt.

A Találkozó Elnöksége szeptember 25-én az észak-komáromi Tiszti Pavilon dísztermében sajtófogadást tartott, amely e közérdekű rendezvény záró-akkordját képezte.

Dr. Csihák György
a ZMTE elnöke

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Övezeti Történésztalálkozók

	Székelyudvarhely 1994. május	Komárom 1994. szeptember
Előadások száma		
személyesen	10	14
beküldve	6	–
Résztvevők		
szakember	24	23
vendég	214	133
világreszből	2	1
országból	6	5
30 éven aluliak %-ban	78	65

Felhívás

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második
(Komáromi) Övezeti Történésztalálkozója

Időpont: 1994. szeptember 23–25.

Hely: Észak- és Dél-Komárom.

Rendező: Észak- és Dél-Komárom, valamint Felsőőr (Oberwart) városa és a ZMTE.

Fővédnök: Dr. Krajczár Gyula, Dél-Komárom polgármestere, Pásztor István mérnök, Észak-Komárom és Rácz Mihály, Felsőőr polgármestere, Dr. Mikó Jenő, a Szlovák Köztársaság református gyülekezeteinek püspöke.

Védnök: Dr. Csihák György, a ZMTE elnöke, Dr. Ipóth Barnabás, a Magyar Tannyelvű Gimnázium (Komárno) igazgatója, Keszegh István, a CSEMADOK Komáromi Szervezetének elnöke.

Tárgy: Észak-Nyugat Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza, művészete.

Előadóként résztvehet: bárki, aki választott témájában legalább egy dolgozatot már közzétett. Rendelkezésre áll 25 perc (dia-, videó-, fólia- és könyvvetítő van). Mivel az előadásokat könyvben megjelentetjük, a helyszínen nyomdakész kéziratot kérünk. Az elhangzott előadások az Egyesület és a Szerző közös tulajdona.

Jelentkezés: 1994. augusztus 15-ig Dél-Komárom polgármesteri hivatalában: H-2900 Komárom, Szabadság tér 1, Karikó Balázs alpolgármesternél, vagy Észak-Komárom polgármesteri hivatalában: 945 01 Komárno, Klapka tér 1, Stubendek László alpolgármesternél, írásban az előadás címével, időigényével, max. 20 soros összefoglalójával, a már megjelent dolgozattal, vagy arra való hivatkozással. A beutazási engedély elintézéséhez (Kárpátaljáról, Vajdaságból), kérjük a személyi adatokat is feltüntetni (lakóhely, születés, útlevélszám). Aki nem kap szeptember 1-ig elutasító választ, az a Találkozón előadhat a kért időtartamban.

Hivatalos- és munkanyelv a magyar.

Résztvételi díj nincs, minden résztvevő fedezi a saját költségét.

Költségek: szállás a Gépészeti Szakközépiskola Kollégiumában, Komárno, Gazda u. 19, ára naponta, személyenként 80,- korona (vállfát, szappant és törülközőt hozni kell). Étkezés ugyanitt a menzán (reggeli, ebéd, vacsora), személyenként naponta 60,- korona.

Fizetés: a helyszínen, érkezéskor, előre. Jelentkezéskor rendelni kell szállást és étkezést a teljes időtartamra. Az ellátás kezdete: szeptember 22. vacsorával, vége: szeptember 25. ebéddel. Érkezéskor jelentkezés a kollégiumban, nyitva éjjel és nappal. Ezekkel a feltételekkel a szolgálta-

tások (szállás, étkezés) a Találkozó előtt és után 1–2 nappal is igénybe vehetők.

Napirend: kezdés szeptember 23-án, 9.00 órakor, Dél-Komárom polgármesteri hivatalának dísztermében. Zárás 25-én, 13.00 órakor Észak-Komárom Tiszti Pávilon dísztermében. Részletes napirend a helyszínen. A Találkozón a ZMTE Nyilatkozata és Házirendje érvényes.

Minden érdeklődőt is – saját költségére – szeretettel vár a Rendezőség. Jelentkezéskor a két polgármesteri hivatalban lehet költségtérítést kérni.

Komárom – Komárno – Oberwart, 1994. április 20.

Dr. Krajczár Gyula
Komárom Polgármestere

Dr. Csihák György
a ZMTE elnöke

Pásztor István
polgármester, Komárno

Rácz Mihály
polgármester, Oberwart

Műsorterv:

szeptember 23.

Ünnepélyes megnyitó, előadások, étkezés, kirándulás Dél-Komárom

szeptember 24.

Előadások, kerekasztal, Magyar Gimnázium, étkezés, tábortűz – Észak-Komárom

szeptember 25.

Ünnepélyes befejezés, ökumenikus istentisztelet – Észak-Komárom

Felhívás

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik
(Csíkszeredai) Övezeti Történeztalálkozója

Időpont: 1995. június 1–3.

Helye: Csíkszereda Városi Művelődési Ház, Temesvári sugárút 6.

Rendező: Csíkszereda városa és a ZMTE.

Fővédnök: dr. Csedő Csaba István, Csíkszereda város polgármestere és Sántha Pál Vilmos, Hargita megye Tanácsának elnöke.

Védnök: Dr. Balázs Lajos, főiskolai előadótanár, a néprajztudomány doktora, Beder Tibor, Hargita megye főtanfelügyelője, dr. Csihák György, a ZMTE elnöke, Lászlóffy Pál István, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke, Pataki Imre, a Kritérion Alapítvány igazgatója, Tózsér József, a Pallas Akadémia Kft. elnök-igazgatója.

Tárgy: Dél-kelet Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza, művészete.

Előadóként résztvehet: bárki, aki választott témájában legalább egy dolgozatot már közzétett. Rendelkezésre áll 25 perc (dia-, video-, fólia- és könyvvetítő van). Mivel az előadásokat könyvben megjelentetjük, a helyszínen nyomdakész kéziratot kérünk. Az elhangzott előadások az Egyesület és a szerzők közös tulajdona.

Jelentkezés: 1995. április 30-ig Csíkszereda Polgármesteri Hivatalában R-4100 Miercurea Ciuc, Vártér 1 szám, Szekeres Adorján kulturális referens (telefon: 0040/66/111137, fax: 111165) és a ZMTE zürichi címén: Ungarisch Historischer Verein Zürich, CH – 8047 Zürich, Postfach 502 (telefon: 0041/1/9414039, fax: 9401614), írásban az előadás címével, időigényével, max. 20 soros összefoglalójával, s már megjelent dolgozattal, vagy arra való hivatkozással. Aki nem kap május 15-ig elutasító választ, az a Találkozón előadhat a kért időtartamban.

Hivatalos és munkanyelv a magyar.

Résztvételi díj nincs, minden résztvevő fedezi a saját költségét.

Költségek: szállás 2 ágyas szobákban, ára naponta, személyenként 2,5 US dollárnak megfelelő lej (vállfát, szappant és törölközőt hozni kell). Étkezés menzán (reggeli, ebéd, vacsora), személyenként naponta 2 US dollárnak megfelelő lej. Jelentkezéskor a Polgármesteri Hivatalban lehet költségtérítést kérni.

Fizetés: a helyszínen, érkezéskor, előre.

Jelentkezéskor rendelni kell: szállást és étkezést a teljes időtartamra. Az ellátás kezdete: május 31 vacsorával, vége június 3-án ebéddel.

Érkezéskor jelentkezés a Találkozó helyszínén. Ezekkel a feltételekkel a szolgáltatások (szállás, étkezés) a Találkozó előtt és után 1, 2 nappal is igénybevehetők.

Csíkszeredára Budapestről naponta van közvetlen autóbusz (nappal) és vonat (éjjel).

Napirend: kezdés június 1-én 9 órakor, zárás június 3-án 9 órakor. Ezt követően részt lehet venni a csíksomlyói búcsún. Részletes műsor a helyszínen. A Találkozón a ZMTE Nyilatkozata és Házirendje érvényes.

Minden érdeklődőt is – saját költségére – szeretettel vár a Rendezőség.

Csíkszereda – Zürich, 1994. július 5.

Dr. Csedő Csaba István
Csíkszereda polgármestere

Sántha Pál Vilmos
Hargita Megye elnöke

Dr. Csihák György
a ZMTE elnöke

Felhívás

az Egyesület tagjaihoz, valamint a
Zürichi Magyar Történelmi Egyesület IV.
Magyar Történelmi Iskolája,
Tapolca 1995. augusztus 13–20. résztvevőihez
Tisztelt Címzett!
Szeretettel hívjuk Egyesületünk
IV. Magyar Történelmi Iskolájába,
1995-ben Tapolcára.

Az Iskola védnöke:

Claudio Caratsch Svájc nagykövete
Csóri Sándor a Magyarok Világszövetségének elnöke
Dr. Koller István Somogy Megye Közgyűlésének elnöke
Dr. Mikó Jenő a Szlovákiai Református Gyülekezetek püspöke
Sántha Pál Vilmos Hargita Megye Tanácsának elnöke
Sibak András Tapolca Város polgármestere
Dr. Szendi József a Veszprémi Római Katolikus Egyházmegye érseke
Szita Károly Kaposvár polgármestere
Dr. Tabajdi Csaba miniszterelnöki hivatal politikai államtitkára
Dr. Csihák György a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke

1. Általános tudnivalók: Az Iskolába szívesen várunk minden jelentkezőt, aki tud magyarul és elmúlt 16 éves. Az Iskola előkészítői és vezetői számolnak diákok, szakemberek és érdeklődők jelentkezésével. Az Iskola célja a magyar szempontú történelmi ismeretek tanítása, tisztán tudományos alapon, az egészséges nemzettudat fejlesztése és elemzése céljából. A résztvevők megismerkednek a magyar történelem tárgyában folytatott kutatások legújabb eredményeivel. Kiemelkedően fontos szerephez jut a magyar őstörténet: őshazánk, őseink, rokonaink, nemzeti szimbólumaink, honfoglalásunk, a Szent Korona, továbbá helyünk és szerepünk a Kárpát-medencében, a Közép-Dunántúl, Veszprém megye, a Balatonfelvidék stb. Az Egyesület politikamentes, vallási kérdésekben toleráns, svájci közhasznú intézmény, tevékenysége Magyarországon is adómentes. Tisztán tudományos szempontok alapján, tárgyilagosan kezeli a történelmi témákat. Az oktatók többsége az Egyesület tagja, valamennyien a magyar történelem jeles kutatói. Közreműködésükért díjazást nem kapnak, költségeiket maguk fedezik. Az Iskolát minden nyáron – részlegesen módosuló, kibővített tematikával – megismétljük. Az Iskola látogatásáról az Egyesület diplomát ad. Könyv, vagy tanszer vétele nem kötelező. Első Iskolánkat 1992-ben Szegeden tartottuk. Azon 2 világrész 9 országából 124 fő vett részt. A résztvevőknek mintegy fele 30 éven aluli és nő volt. A 20 oktató 3 világrész 7 országából jött, 24 előadást és 10 szemináriumot tartott. A rendezvényt 5 kirándulás, 3 filmvetítés és egy ökumenikus istentisztelet egészítette ki. Második Iskolánkat Tabon ren-

deztük 1993-ben 178 résztvevővel – nagyjából abban a rendben mint Szegeden. Harmadik Iskolánkra 1994. augusztusában Tapolcán került sor 184 résztvevővel. Minden Iskola teljes előadási anyagát könyv formájában kiadtuk. Az Iskolákhoz és a könyvek kiadásához a kulturális kormányzat valamint néhány alapítvány járul hozzá.

2. Az iskola színhelye: H-8300 Tapolca, Fő tér 1. Városi Mozi. Telefon: 87/311-853. Helyi megbízottunk: dr. Kancsal Károlyné, Tapolca Polgármesteri Hivatal, Hősök tere 15, telefon: 87/311-444, fax: 87/312-533

3. Az Iskola vezetése az Egyesület kiváló magyarországi és külföldi szakemberei kezében van. Az Iskolavezetőség elnöke Dr. Pandula Attila az ELTE adjunktusa, társelnöke dr. Kováts Zoltán kandidátus, főiskolai docens.

4. Napirend: Kezds augusztus 13-án, vasárnap 09.00 órakor, napon-ta 14.00–18.00 óra között előadás, illetve az előadások megbeszélése. Az Iskola augusztus 20-án vasárnap délután zárul. A szervezők változatos, szabadon választható kulturális elfoglaltságról gondoskodnak, amelyek esetleges költségeit mindenki maga fedezi. Hangszerét, aki tudja, hozza magával. Részletes műsort a helyszínen bocsátunk rendelkezésre.

5. Jelentkezés: Aki az Iskolán részt kíván venni, az szíveskedjék legkésőbb 1995. május 31-ig, az előírt adatok közlésével, írásban jelentkezni az Egyesület zürichi címén (Svájc, 8047 Zürich, Pf. 502), vagy az Iskola címén (lásd: 2. pont). Az Iskolát csak jegyzékünkbe felvett résztvevők látogathatják. Bejegyzés az előzetes írásbeli jelentkezés alapján, 1995. augusztus 13-án 09.00–10.00-ig a helyszínen. Minden levélre válaszolunk, ha nemzetközi postai kuponnal van ellátva (minden postahivatalban kapható, kivétel Románia és Kárpátalja).

6. Szállás, ellátás, költségek: Sem részvételi díj, sem tandíj nincs. A közös költségeket adományokból fedezzük. Szállás a város középiskolai kollégiumában napi 400 Ft-ért. Címe 8300 Tapolca, Keszthelyi út 45–47. (WC papírt, szappant, vállfát és törülközőt hozni kell). Lehetőség van szállodai elhelyezésre is kb. 3000 Ft/nap. Aki erre igényt tart, annak a szállást lefoglaljuk, ha időben bejelenti, hogy pontosan mely napokra kéri a helyet és az árát legkésőbb 1995. július 31-ig az alábbi számlára befizeti: az OTP Tapolcai Fiókja 489-98062, Polgármesteri Hivatal 868-429344 számú számlájára forintban, illetve az Egyesület zürichi számlájára minden esetben „Tapolcai Iskola” megjelöléssel. Az árak természetesen változhatnak, ezért a befizetett összeg csak előleg. Amely országból pénz átutalása nem oldható meg, szíveskedjék a jelentkező kötelező fizetési nyilatkozatot is írni címünkre a szükséges összegekről. Tapolcára érkezve először a szálláson vagy a Városi Moziban jelentkezünk. Fiatalabb résztvevők mellé – kérésre – idősebb kísérőt adhatunk. Kapható napi háromszori étkezés, kb. 400 Ft-os áron. Az igénybejelentést a jelentkezéssel együtt kérjük, fizetni a helyszínen kell a bejelentkezéskor. Az ellátás kezdődik 13-án ebéddel és végződik 20-án ebéddel,

de a szolgáltatások – előre történt írásbeli bejelentés alapján – az Iskola előtt és után is néhány napig ezen az áron rendelkezésre állnak.

7. Utazás: Utazás egyénileg történik. Budapest Déli pályaudvarról naponta három gyorsvonat van Tapolcára, az ára II. osztályon kb. 700 Ft. A MÁV 50%-os kedvezményt biztosít. Rendszeres buszjárat is indul Tapolcára a Budapesti Erzsébet térről (volt Engels tér). A jegy ára kb. 600 Ft. A város a Balatontól 10–12 km-re van, a fürdőhelyre busz közlekedik. A városban termálvízű strand van. Betegségi és baleseti biztosításról mindenki maga kell gondoskodni. A szomszédos országokból jövő érdeklődők anyagi támogatásért forduljanak testvérmegyejükhöz, testvérvárosukhoz vagy alapítványokhoz. Az Iskola költségeinek fedezésére adományokat szívesen fogadunk és azt igazoljuk. Az összeg adóból levonható. Ezt a felhívást kérjük továbbítani érdeklődőknek, a sajtó, a rádió és a televízió részére.

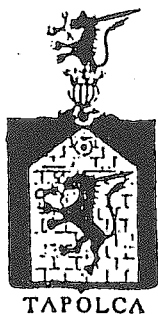
Zürich – Budapest – Tapolca, 1994. augusztus hó

Dr. Csihák György
ZMTE elnöke

Sibak András
Tapolca polgármestere

Dr. Pandula Attila
az Iskolavezetőség elnöke

Dr. Kováts Zoltán
az Iskolavezetőség társelnöke

Jelentkezési lap

a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

IV. Magyar Történelmi Iskolájára

Az Iskola időpontja:

1995. augusztus 13–20.

Tapolca

Név: Foglalkozás:

Életkor: Végzettség:

Levelezési cím:

Telefon: Telefax:

Érkezés Tapolcára:

Elutazás Tapolcáról:

Az alábbi szolgáltatásokat kívánom igénybe venni:

Szállás: Forint

Étkezés: Forint

Egyéb: Forint

Az átutalt előleg összege (a helyszínen igazolni kell)

azaz

Átutalás:

– Átváltható pénznemnél Ungarisch Historischer Verein Zürich Postcheckkonto: Zürich 80-36214-1 (csak postán keresztül működik. Csekket stb. ne küldjünk a magas költségek miatt!)

– Magyar forintban: Tapolca, Polgármesteri Hivatal „Történelmi Iskola” megjelöléssel, az OTP Tapolcai Fiókja 489-98062, Polgármesteri Hivatal 868-429344 számú számlájára.

Ahol a bankon keresztül történő utalás nehézségekkel jár, kérjük, hogy segítségért forduljon a testvérmegyékhez, testvérvárosokhoz, alapítványokhoz stb.

A szokásos biztosítást (betegség, baleset) az Iskola idejére megkötöm, az igazolást magammal viszem.

Dátum: Aláírás:

A jelentkezési lapot az alábbi címre szíveskedjék eljuttatni:

H–8300 Tapolca, Hősök tere 15.

Polgármesteri Hivatal – Dr. Kancsal Károlyné

Telefon: 87/311-444

Telefax: 87/312-533

Személyenként egy jelentkezési lapot kérünk kiállítani.

A jelentkezési lap sokszorosítható !

Meghívó

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület mint rendező immáron tizedszer hívja Találkozójára mindazokat, akiket érdekel a magyar őstörténet és kutatásának helyzete. A Találkozó célja, hogy a külföldön élő és a hazai szakembereket, valamint az érdeklődőket, – akik a Találkozón valamennyien mint magánszemélyek vesznek részt – összehozzuk, lehetőséget adjunk a nyílt vitára, amelynek során a nézetek barátságos keretek között formálódhatnak és terjedhetnek.

Az előadások a következő fő témák köré csoportosulnak:

1./ a magyar őstörténet, 2./ a magyar nyelv történelmi fejlődésének egyes állomásai, 3./ a magyar koronázási jelvények, 4./ adalékok az előző témákhoz pl. a régészet, a embertan, a népművészet stb. tárgyköréből.

A Találkozó fő témája: Avarok, frankok, magyarok Pannóniában. A történelmi témákat időben II. Endre koráig (1301-ig) vizsgáljuk. Az előadásokat szakmai viták követik.

Tisztelettel kérjük a szakembereket, hogy jelentkezzenek előadásra, hozzászólásra. Írásbeli jelentkezésüket, mondanivalójuk rövid összefoglalását (max. 30 sor) és időtartamát (lehetőleg nem több mint 25 perc) szíveskedjenek a Titkárság címére eljuttatni, ahol részletes felvilágosítás kapható. Szereplést kívánunk biztosítani a jelentkezés sorrendjében minden szakembernek ha a témakörében legalább egy tudományos munka nyilvános közlését igazolja és elismeri őstörténetünk több százból való összefonódásának lehetőségét. Hivatalos és munkanyelv a magyar, érvényes az Egyesület Házirendje.

A rendezők a meghirdetett ügyben személyüket, nézetüket és anyagi helyzetüket tekintve függetlenek és kézfogásra nyújtják kezüket minden irányba. Sem személyi, sem politikai ügyekkel nem foglalkoznak és csak a jelen meghívóban foglaltakért kezесkednek, a résztvevőktől pedig elvárják, hogy a Találkozón a jelen meghívóban körvonalazott elveket tartsák tiszteletben. Az előadás szövegét – könyv formájában való kiadására – a Találkozón készen le kell adni.

A résztvevők (előadók és vendégek) saját költségüket maguk fedezik, a szokásos biztosításokról maguk gondoskodnak. A kiegészítő rendezvények költségét mindenki maga fedezi. A Titkárság kívánságra gondoskodik szállásról és ellátásról: szállodában napi kb. 3000 Ft, 2–6 ágyas diákszállóban (szappant, WC papírt, vállfát, törülközőt hozni kell) kb. 400 Ft a szállás. A Bárdos Lajos Általános Iskola diák-étkezdéjében háromszori étkezés kb. 400 Ft-ért. Ezek a szolgáltatások a Találkozó előtt és után is néhány napig ezen az áron rendelkezésre állnak. Jelentkezéskor mellékelni kell a fenti iratokat és a teljes igény befizetését igazoló szelvényt (az összeg csak előleg). A szomszédos országokból érkezők

jelentkezésükkor kérhetnek írásban költségtérítést. Amely országból pénz átutalása nem oldható meg, szíveskedjék a jelentkező fizetési nyilatkozatot írni címünkre a szükséges összegről és a helyszínen fizetni. Aki a Titkárságtól válaszlevelet kér, az lehetőleg szíveskedjék a portó költségét mellékelni.

A Találkozó helye: 8300 Tapolca, Városi Mozi, Fő tér 1., telefon: 87/311-853.

A Találkozó ideje: 1995. augusztus 13. (vasárnap) – 20-ig (vasárnap).

A Titkárság címe: Ungarisch Historischer Verein Zürich, CH-8047 Zürich, Postfach 502.

A Rendezvény címe: 8300 Tapolca, Polgármesteri Hivatal, Hősök tere 15, telefon: 87/311-444, fax: 87/312-533.

Jelentkezési határidő: 1995. május 31.

Kezdés augusztus 13-án (vasárnap) 09.00 órakor, vége augusztus 20-án (vasárnap) 13.00 órakor, naponta 9–13-ig, valamint 20–22-ig. Az ellátás kezdődik 13-án ebéddel és végződik 20-án ebéddel. Részletes műsor a helyszínen.

Felkérjük a magyar szervezeteket, személyeket, lapokat, rádió és TV adókat, hogy kezdeményezésünket támogassák, meghívónkat terjesszék. A költségek fedezésére adományokat szívesen fogadunk és azt igazoljuk. Az összeg adóból levonható, mivel az APEH 7120270524 számú 1992. február 19. kelt határozatára az Egyesület közérdekű kötelezettségvállalás pénzeszközei kezelésére kijelölt szervezet. Átutalást az Egyesület alábbi számlájára kérjük: Országos Kereskedelmi és Hitelbank (OKHB), 1051 Bp. Október 6. u. 7. 216-31878 ZMTEMT, jelölő adat 2485, „Tapolca 95” megjelöléssel.

Tapolca – Zürich, 1994. augusztus hó

Dr. Csihák György
a ZMTE elnöke

Sibak András
Tapolca polgármestere

Erdélyi Balázs
múzeumigazgató

Prof. DR. Fejes Pál
a ZMTE alelnöke

Jelentkezési lap

a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

X. Magyar Őstörténeti Találkozója

A Találkozó időpontja:

1995. augusztus 13–20.

Tapolca

Név: Foglalkozás:
Életkor: Végzettség:
Levelezéscím:
Telefon: Telefax:
Érkezés Tapolcára:
Elutazás Tapolcáról:

Az alábbi szolgáltatásokat kívánom igénybe venni:

Szállás: Forint

Étkezés: Forint

Egyéb: Forint

Az átutalt előleg összege (a helyszínen igazolni kell),

azaz

Átutalás:

– Átváltható pénznemnél *Ungarisch Historischer Verein Zürich Postcheckkonto: Zürich 80-36214-1 (csak postán keresztül működik. Csekket stb. ne küldjünk a magas költségek miatt!)*
– Magyar forintban: *Tapolca, Polgármesteri Hivatal „Őstörténeti Találkozó” megjelöléssel, az OTP Tapolcai Fiókja 489-98062, Polgármesteri Hivatal 868-429344 számú számlájára.*

Ahol a bankon keresztül történő utalás nehézségekkel jár, kérjük, hogy segítségért forduljon a testvérmegyékhez, testvérvárosokhoz, alapítványokhoz stb.

A szokásos biztosítást (betegség, baleset) az Iskola idejére megkötöm, az igazolást magammal viszem.

Dátum: Aláírás:

A jelentkezési lapot az alábbi címre szíveskedjék eljuttatni:

H-8300 Tapolca, Hősök tere 15.

Polgármesteri Hivatal – Dr. Kancsal Károlyné

Telefon: 87/311-444

Telefax: 87/312-533

Személyenként egy jelentkezési lapot kérünk kiállítani.

A jelentkezési lap sokszorosítható !

Az előadások teljes szövege

Csihák György (Uster)

A magyar őstörténet kutatásának jelentősége, főbb irányai és jelenlegi helyzete

Minden nemzetnek szüksége van saját mítoszra, mert a nemzeti mítosz a nemzet megmaradásának alapja. Ha ezt a mítoszt szétzúzzák, akkor a nemzet beszélő emberek tömegévé válik, amely tömegből ügyes mesterek azt formálnak, amit akarnak. A mítosz nélküli nemzet olyan, mint a lelkét meggyilkolt, vagy a teste növekedésétől lelki fejlődésével messze elmaradt ember.

A magyar azon kevés és szerencsés nemzetek közé tartozik, amelynek csodás gazdagságú őstörténete van, amely olyan, mint egy hatalmas mítosz.

Nagyon sajnálni való, hogy ez a „mítosz”, csak elég kevésbé ismert és még kevésbé feltárt, de mégis nagyszerű, mert igaz.

A legtöbb nép nem rendelkezik őstörténettel (de vannak ilyen népek!), vagy ha igen, föltárása a milyenkénél is kezdetlegesebb fokon áll (de vannak népek, amelyek messze előttünk járnak, például a kínaiak, a japánok, a zsidók). Érvényes ez a megállapítás a tudomány újabb ágainak az eredményeire is. Alig van nép a miénk mellett, amelyet embertanilag ilyen alaposan felmértek volna. A csontelemzések több mint harmincezer ember adatain alapulnak. A világon először Magyarország vértérképe készült el, sőt a mi szakembereink állapították meg először, hogy vérünk összetétele eltér a legtöbb Európában élő nép vérösszetételétől.

Mégis a magyar történelemnek legfontosabb és legkevésbé ismert területe népünk őstörténete. Kétségtelen, hogy távoli múltunk idejéből is vannak nyomok származásunkat illetően. E „fonalak” azonban csak akkor gombolyíthatók vissza, ha először a 896 előtti, mintegy ezerkétszáz évnyi időszakot jól megismertük és ezen kor írásos és régészeti-embertani bizonyosságait szakszerűen dokumentáltuk.

Nem tisztázott még a bolgár-török, a szabir, az avar, a hun, a szkíta, a jazig, a szarmata, a pannon kapcsolat, ezért a távoli még a pártus, a szumér, a hurri és más kapcsolatok bizonygatása.

Ahhoz, hogy a magyarság végső gyökereit – az időszámításunk előtti évezredekét – megismerhessük, tisztázni kell a honfoglalás (896) előtti „ősmagyarok” által bejárt területek embermúltját, a más népekkel való kapcsolatokat, tehát az ötvöződés és a vándorlás helyeit, idejét és a velünk kapcsolatba került, valünk keveredett népek kilétét. Alap nélküliek azok az eredet-elméletek, amelyek ezt a közbülső, hosszú időszakot kihagyják. Mivel az írott források a hun törzsszövetségbe tartozó, valamint

Közép-Ázsia és a hozzá közeli területek népeiről csak az időszámításunk előtti néhány évszázadig (kb. a 4–3. századig) adnak reális híradást, ezért előbb azt kell tisztázni, hogy mi történt azokkal a népekkel – az időszámítás előtti 4–3. évszázadtól a honfoglalásig –, amelyeknek egy része, vagy többsége elfoglalta a Kárpát-medencét és akiket „őseinknek” nevezhetünk. Ezzel egyidőben megpróbálunk ismereteket szerezni a kr. e. 8–3. évszázad közötti időből a Kárpátok és a Szir-darja között élő nomád szkitákról, a Tien-Szan és Pamír, valamint a Szakasztán (Kelet-Irán) területén élő szakákról és a Kína északnyugati határa mentén élő tohárokról, iüetikről és hiung-szukuról.

A valóságban sajnálatos kettősség jellemzi a magyar őstörténet kutatásának jelenlegi helyzetét: egyfelől, számos részlet tekintetében, nemzetközi összehasonlításban is kimagasló eredményeink vannak, ugyanakkor, történelemtudományunk – mindenek előtt a magyar nemzettel szemben – adós marad egy összefüggő és részletes, korunk tudományos és a mai tudásunk szintjén álló – magyar őstörténet felvázolásával. Van több vázlat, de aránylag kevés pontban van közmegegyezés. Még talán a finnugor nyelvészet a legegységesebb.

jedően, erőteljesen fokozzák tevékenységüket. Az egyes kutatók egymás munkáját segítve, minél nagyobb felkészültséggel, egyre jobb feltételek mellett kellene a feladat megoldásán, szervezeten dolgozzanak. A valóság – fájdalmasan – más.

Őstörténetünk tárgyi vonatkozású kutatása a nemzetközi élvonalba tartozik. Például régészeink, vagy az embertan területén tevékenykedők, bármely más nép kutatógárdájával állják a versenyt. (Ez a megállapítás annak a figyelembevételével is érvényes, hogy az utóbbi néhány évtizedben a műszaki-technikai felszereltség tekintetében teljesen elmaradtunk a világszínvonaltól.) Így nem véletlen, hogy őstörténeti kutatásunk az utolsó nyolc-tíz évtized során, elsősorban a régészet és az embertan irányából kapott újabb ösztönzést.

A szellemi kultúra kutatása terén, az utóbbi évszázadban bizonyára a nyelvészeink tevékenykedtek a legtöbbet, de ezzel őstörténeti kutatásunkat nem előre vitték, hanem állóháborúba sodorták. Ezzel összefüggésben elsősorban a finnugor nyelvészeket kell elmarasztalni, akik nemzeti hagyományainkkal és krónikáinkkal szemben, nyelvészeti spekulációikra felépített magyar őstörténeti szemléletüket még a tárgyi bizonyítékok ellenében is ráerőszakolják a tudományos kutatásunk egészére. Tényként kell leszögezni, hogy ezzel nyelvtudományunk egészséges fejlődését is megakasztották.

A zsákutcás fejlődés láttán, egy sor olyan ember is elkezdett a magyar őstörténet kutatásával foglalkozni, akik eleve hátrányos helyzetben vannak a magyarországi hivatásos-hivatalos kutatókkal szemben. A lényegét tekintve az érdektelen, hogy ezek a nem „hivatalos” kutatók milyen alapképzettséggel, társadalmi, vagy más egyéb pozícióval rendelkeznek. A lényeg az, hogy a magyar őstörténet kutatása szempontjából a periferián vannak, az eredményes kutatómunka elsődleges feltételeitől pedig el vannak szakítva. Így munkásságuk, kutatási eredményük a világ szemében legfeljebb másodlagos jelentőségű. Kutatásuk eredményeiről se a magyar, se a nemzetközi tudományos világot nem, vagy csak alig tudják tájékoztatni, aminek következtében hatásfokuk csekély. Az ebből a körből származó, részben vagy egészében igen jó eredmények értékét sajnos gyakran csökkenti számos, magyaros lelkesedéssel, de néhol kevés, vagy éppen minden tudományos felkészültség nélkül őstörténész-kedő tevékenysége.

Ennek az állóháborúnak csak vesztesei vannak, mindenek előtt a magyar őstörténet kutatása, és végül: a magyar nemzet. Ugyanis, a magyar őstörténet valóságos, vélt, vagy mondvacsinált ellentmondásaira építve sikerült egész nemzeti történelemszemléletünket annyira összekuszálni, hogy mára egészében, egy zavart tudatú nemzet lettünk.

Ebben a tényben rejlik a magyar őstörténet kutatásának alapvető fontossága, amit ellenségeink hamar felismertek, a magyarok nagy többsége pedig máig sem érti.

A mai „hivatalosak” a krónikák számtalan állítását – függetlenül attól, hogy Magyarországon, Bizáncban, vagy más területen, magyarul, arabul,

latinul, örmény vagy más nyelven írták – kitalálásnak, mesének hazugságnak – jobb esetben – tévedésnek, pontatlanságnak, esetleg a véletlen játékanak minősítik, ha és amennyiben nem támasztja alá a mai hivatalos szemléletet. Fordításuk ellenőrzésére, kritikai kiadásukra komolyan senki sem gondol. Magyarországon a legtöbb olyan nyelvet nincs is aki tanítsa, amelynek a segítségével például déli irányú kapcsolataink írott forrásait tanulmányozni lehetne. A magyar rovásírásnak nincs és nem is volt tudományos kutatóhelye. Egyáltalán: a magyar őstörténet interdiszciplináris kutatásának se a Magyar Tudományos Akadémián, se egy magyarországi egyetemen nincs gazdája.

Akik nem a hivatalos finnugor irányban kutatnak, azokat igyekeznek nevetségessé tenni, lejáratni, munkájukat akadályozni – szerte a világon. Publikációs lehetőségük se Magyarországon, se másutt máig nincs. Az igazságot kereső, tárgyilagos kutatókat azzal vádolják, hogy a sivár jelenben valami fényes múlttól álmodoznak, mert nem tetszik nekik a halszagú rokonság. Elgondolkoztató, hogy ez az állapot változatlan – százötven éve.

Népi-nemzeti tudásunkat, hagyományunkat gúnyolják, igyekeznek nevetségessé tenni, műveletlennek, szégyelni valónak, tanítóit, művelőit neveletlennek hirdetik. Ma már népviseletben járni is különcségnek számít, „jobb körökben” nevetség tárgya, miközben más népek büszkén viselik a magukét. Erőteltjes tudatátformálás tanúi vagyunk. A feltámadt táncház-mozgalom nem a véletlen szülötte, hanem a nemzet kirobbanó igénye, saját hagyományainak ápolására, nemzeti fennmaradásának védelmére.

Ezek után nem nehéz megérteni, hogy egyesek összefüggést fedeznek fel a mai állapotok és a római kereszténység felvétele körüli idők állapotával, amikor valóban tűzzel és vassal ránnkényszerítették egy számunkra idegen civilizációt, a mi ősi tudásunkat pedig eltüntetni igyekeztek. Vannak, akik arra is rámutatnak, hogy a finnugor elmélet nagyobb térhódítása a Bach-korszakra esik, amikor az volt a cél, hogy nemzeti jellegünket eltüntessék, sőt: a magyarságot nemzetközileg lejárássák. A közelmúltban is jól jött az a tanítás, hogy a magyarság legközelebbi rokonai a Volga–Káma–Urál vidéki kis néptörzések, akik máig igen egyszerű körülmények között élve halásznak és vadásznak.

Mégis, ha van remény, a magyar őstörténet kutatásának a zsákutcából való kivezetésére, akkor ez a remény elsősorban az őstörténet tárgyi kutatóinak és a hazai, valamint az idegenben küszködő, úgynevezett nem-hivatalos kutatóknak az eredményeire alapozható.

Váratlan, és az őstörténeti kutatásokban igen érdemleges eredményt hozott két magyar kiválóság: Kodály Zoltán és méginkább Bartók Béla munkássága. A finnugor nyelvészet – valós, vagy vélt – eredményeivel szemben bebizonyították, hogy 1) a magyar azon ritka népek egyike, amelynek zenei anyanyelve is van, 2) ez az anyanyelv legalább anyyira sajátja egy népnek, mint a prózai anyanyelve, de konzervatívabb, 3) a magyar zenei anyanyelv a magyarság belső-ázsiai, anatóliai és az ókori

kelettel való rendkívül erős társadalmi és kulturális kapcsolatait igazolja, ellemben az északi irányokkal való összefüggéseit nem támogatja. Ugyanezzel a földrajzi területtel kapcsol össze egész népművészetünk, amely az északi összefüggéseket – ahová viszont a finnugor nyelvészet vezet – szintén kizárja.

Zenei anyanyelvünk tehát visszavezet bennünket a krónikák és a népi hagyományaink által átörökölt őstörténetünkhöz, amelynek útjáról a finnugor nyelvészet vezette le a hivatalos magyar történelemszemléletet. Ugyanis, népi hagyományunkkal összhangban, mind a magyar, mind a külföldi krónikák alapján, a múlt század közepéig, a hivatalos magyar történelemszemlélet arra épült, hogy a magyar a turáni népek családjába tartozó, igen régi nép. Népanyagunkban és ősi műveltségünkben a szkiták élnek tovább, amely népnek egyenes leszármazói vagyunk. Szkiták–hunok–avarok–szabirok és Álmos, illetve Árpád honfoglalói a sorrend.

Ezt a hivatalos és tudományos történelmi világképet a tárgyi kultúra kutatási eredményei máig alátámasztják.

Ősi szellemi kultúránk bizonyítékai, valamint írásunk, Álmos illetve Árpád népének honfoglalását közvetlenül követő időben majdnem teljesen elpusztult, miként első, úgynevezett ős-krónikánk is. Úgy tűnik, hogy ebben az időben tűntek el történelmünk színpadáról vérszerződő vezérek és azok utódai is – Árpád családjának kivételével. Minden esetre, a további századokban, nemzetünk vezetői egyre nagyobb számban, magyar nevű idegenek lettek. Miután Árpád családjá kihalt, a nemzet akaratából csak egy-két nemzeti királyunk lett, akik közül Hunyadi Mátyás próbált – sajnos, tartós siker nélkül – ismét magyar vezető réteget kialakítani.

A magyar őstörténet számos kutatója számára úgy tűnik, hogy ez, egy többezer éve ismétlődő jelenség a Kárpát-medencében: él itt egy igen intelligens és dolgozó, mindenkor igen magas szintű tudást ápoló, ember-tanilag aránylag egységes alapnépesség, amely újra és újra ötvöződik egy-egy hódító (többnyire rokon) néppel, amely gazdagítja az őslakosság kultúráját és idővel átveszi nyelvjárását, illetve nyelvét. Ez a nyelv lehet a magyar is.

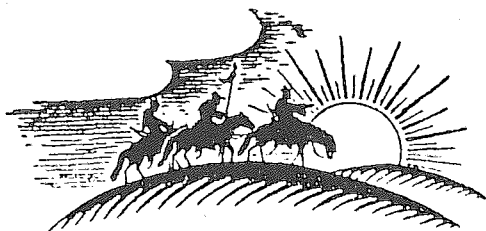
Hangsúlyozni kell, hogy általában a nyelvészet és konkrétan a finnugor nyelvészet eredményeit lehet bírálni, de tárgyilagos kutató nem veti el. Azt azonban világosan kell látni, hogy egy nép őstörténete nem írható kizárólag a nyelvészet valóságos, vagy bizonytalan eredményei alapján. Attól eltekintve, hogy a magyar őstörténetet illetően magyar nyelvű írásos emlékről eddig nem tudunk, a nyelvészet eredményei általában is spekulációra épülnek. Kizárólag spekulációra pedig bármilyen történelmet, magyar nyelvészeti spekulációra pedig magyar őstörténetet építeni nem tudományos igényű vállalkozás. Magyar őstörténet csakis az egyes tudományágak önálló eredményeinek komplex elemzése alapján írható. Azt a magyar őstörténeti képet, amelyet Magyarországon mintegy kétszáz éve írnak és az utóbbi ötven évben kizárólagos joggal tanítanak, a

finnugor nyelvészetre építették. Ezzel ellentétben, a társtudományok újabb eredményei a magyarság hagyományos őstörténeti képét igazolják.

Őseink és ősi hagyományunk elvesztésével semmit sem nyertünk, racionális újítások révén mindent elvesztettünk. A ma élő legsikeresebb népek, mint a japán vagy a thai, büszkén vallják uralkodójuk isteni, égi származását – ebben semmi nevetnivalót nem találnak.

Végezetül nyugodtan kijelenthetjük, hogy ősi tudásunkra épülő és a modern kutatási eredményeket tisztességgel felhasználó, részletes őstörténetünk megírásának egyelőre az adatgyűjtő szakaszában vagyunk. Szerény kutatásaink jó irányban haladnak és rövidesen várható az eddigieknél valóságosabb, részletes magyar őstörténet felvázolása is. Ezzel megteremtődik az előfeltétele egy olyan magyar nemzeti történelmi irodalom kifejlődésének, amelyre egészséges nemzettudat építhető.

Ennek a nemzettudatnak lehet majd a terméke az a magyar társadalmi rend, amely képes lesz az ősök tiszteletével megőrizni a Hazát és benne egy boldog népet a Kárpátok völgyében.

Lukács József (Kassa)

Árpád útja a Kárpát-medencébe

Ezen előadás témaköre magyarázza s bemutatja Árpád és népe útvonalát, amely a Dentu Magyáriából vezetett egészen a Kárpát-medencébe. Az előadás kiinduló pontja az, hogy magyar elődeink szervezkedtek azíránt, hogy létrehozzanak egy új államot – Dentu Magyáriát. Ezt a tényt több forrásanyag alapján tudomásul vesszük.

Századokon keresztül dúló háborúk elől ebbe a térségbe érkeznek a menekülő tömegek több hullámban. Az említett térség a Meotisz, ma Azovi-tenger partján terült el s a „mérhetetlen kiterjedésű” Pontuszi ingoványos, mocsaras részeket foglalta magába, ami biztonságot jelentett magyar elődeinknek, s itt le is telepedtek.

Később ebbe a térségbe érkezett 739-ben Opos, a szabírok vezetője s csatlakozott népével a már ittlakókhoz. Opos teljes katonai s papi kísérettel érkezett, valamint magával hozta a diplomatákat, kereskedők sokaságát. Vezetése alatt rövid időn belül megszerveződött az új állam – Dentu Magyária, ahová csatlakozott a szabír nép is. Vezetése alatt rövid időn belül tekintélyt és elismerést szerzett Dentu Magyárai számára, ezért az ősz személyétől számítjuk magyar elődeink és a vezérek leszármazását.

Opos kágán után Csaba lépett hatalomra, majd Edemen lett a kágán, aki khorezm-i feleségtől származott. Edemen fia Ügek, Árpád nagyapja, akiről még sok szó esik ebben az előadásban. Vissza kell még térni azonban nagyapjához Ügek személyéhez. Ügek feleségül vett egy Atilától származó hun királylányt, a mesebeli szépségű Emesét. E házassággal biztosította uralkodó dinasztiájának jogi s területi öröklését és természetesen a hun vezetőség támogatását is.

Ügek fia Álmos 819-ben született s tovább építette apja messzeteintő, uralkodását megalapozó kapcsolatait. Ebben az időben Dentu Magyária székhelye Zaporogye (ma Zaporozsec) volt. Azonkívül több városa is ismeretes volt a kereskedők előtt. Álmos 839 és 850 között képviselte a vezéri törzset Kievben s hozzáfogott Kiev városa építéséhez, átalakításához székhelyé. Magával az építkezéssel hadnagyait bízta meg, akik közül ismeretes volt főleg Csák, Keve és Gereb. A nevük után ítélve a Tarján törzs egy-egy nemzetségének lehettek vezető tagjai.

A kievi erődtípmény három kiemelkedő dombon épült, minden dombon egy-egy várral, amelyek háromszöget alkottak s így össze voltak kötve. Az egyik erő a Szent András dombon, a másik a Kiszzelevka dombon s a harmadik a Cyril utcán (a mai Frunze utcán) volt.

Mindhárom különálló várnak külön nemzetiségű temetője is volt. Maga Kiev város neve levezethető a – Keö – Keve – Köve – Kijev – eredettel. A város építkezését, megerősítését 840-ben befejezték s Álmos áthelyezte ide székhelyét, ahol 839 és 850 között képviseli a vezéri törzset. Közben feleségül vette a legerősebb Nyék–Onogur törzs vezetőjének a lányát. Ebből a házasságukból született aztán Árpád vezér, aki szintén Onogur királylányt vett feleségül.

Ebben az időben már csatlakozott a magyarokhoz a Nyék, a Kéri és a Keszi törzs, melyeknek Kük-Türk vigyázó törzs elnevezésük volt, s a szállásterületük Lebédia volt. Ez azonban már Kazár területen volt, így nem is tartozott a Dentu Magyáriához.

Ezek a megmozdulások s az új helyzet kialakulása mind kapcsolatba hozhatók a rengeteg besenyők által okozott problémákhoz. Őseink első ízben – feltehetően – 870-ben kerültek kapcsolatba a besenyőkkel, akiknek akkoriban hét törzsük volt, ami azt jelentette, hogy harci erejük s tömegük ez időben erősebb volt, mint a Dentu Magyáriáé. Árpád azonban nagy előrelátással leányát Ágocskát a Besenyő vezér-kágánnak adta feleségül s így a családi kapcsolatok alapján 895-ben már közösen a besenyőkkel együtt szerződés alapján kettős hadjáratot hajtottak végre a bolgárok ellen.

Árpád már 888-ban elhatározta, hogy népét áttelepíti Dentu Magyáriából Etelközbe. Népéből azonban nem mindenki értett vele egyet, így például Gyarmat törzse kivált s visszahúzódott az előbbi hazájuk területére, amely a Kaukázustól délre terült el a Kur folyó vidékén.

Árpád, aki négy lófarkú főkágán, vezére volt a magyar népnek. Rá hárult tehát Dentu Magyária felszámolása, a terület kiürítése és népe áttelepítése. Külön megegyezés értelmében a besenyők Tevele kágán vezetésével rögtön megszállták Dentu Magyária kiürített területét. Árpád így biztosította az előrevonulás hátterét, hogy idegen ellenség ne ékelődhessen be közéjük s ne támadhassa hátba népét. Ez a megegyezés a besenyőkkel érvényesült akkor is, amikor a magyarok kiürítették Etelközt, a besenyők rögtön megszállhatták ezt is.

Árpád a maga idejében nemcsak, mint kiváló hadvezér és diplomata volt, de ezen felül nagy körültekintéssel s szervező képességgel rendelkezett, így a vezetésre is a legalkalmasabb volt. Vezérkarának vezetésével Kurszánt bízta meg s egyben megbízta őt a hadsereg teljes átszervezésével is. A számozásnál az új tizedes rendszert vették alapul, így egy tumán 10 ezer embert – azaz lovast jelentett.

Mint ismeretes, itt Etelközben, 890-ben a hét törzs vérszerződést kötött. Miután Árpádot egyhangúlag választották meg vezérül a törzsek, úgy is lehet értelmezni, hogy ez a Szabir birodalom immár 1000 éves történetének folytatása a magyar vezéri törzs elnevezéssel. Árpád közben várta az alkalmas időt arra, hogy megkezdhesse népének áttelepítését a Kárpát-medencébe, s ennek érdekében szövetségeket kötött. A diplomáciai lépések egyik eredményeként 892-ben katonai szövetséget kötött Arnulf Frank királlyal. Háborút vezettek a morva ZWENTIBOL (ma

Svatopluk) ellen is és ezt a háborút meg is nyerték, majd 894-ben Kurszán vezér vezetésével még végigszánguldottak egy tumánnal Pannónián és újból szétverték az ellenálló morva sereget.

Az Etelközbe visszatérő magyar harcosok hírül hozták, hogy az átszánguldott területen avar törzsek élnek s ezek közül három törzsnek – ABA, BORS és ŐRSUR kágán vezetése alatt lévőeknek – eltökélt szándékuk hozzájárulni a magyarok által tervezett honegyesítéshez. Meg kell azonban jegyezni, hogy e térségben, vagyis a Kárpát-medencében – a Duna–Tisza között, fel egészen a Bodroghözig, ebben az időben a Felső Bulgárián kívül még nyolc kis király uralkodott. Ezek közül előreláthatólag öten csatlakozni fognak Árpád népéhez s a többi nyilván ellenáll vagy ellenségesen fog viselkedni. Nagy potenciális ellenségnek kellett tartani Salánt – Felső Bulgár helytartóját.

Azonban Árpád hadserege nagyon jól felkészült a honegyesítésre s az új haza érdekében Árpád személyesen vette fel a kapcsolatot a Duna-medencében hun, avar és székely népcsoportokkal. Árpád lovas tumánjai 5 előkészítő hadjárat sorozatában váltak harcedzetté. Kitűnően felszerelt és kiképzett, önállóan gondolkodó, bevált vezetőkkel összeforrott, az új haza érdekében mindenre kész kiváló hadsereget alkottak.

A honfoglalás 895-ben indult. Árpád taktikája szerint kettős hadviselésre esett a választás. Az egyik hadművelet a Bolgárok ellen irányult, amit Árpád legidősebb fia – Levente, a Nyék törzs vezére és Jenő, a Tas törzs vezér harcos egységei hajtottak végre. E hadművelet taktikája szerint megegyeztek a görögökkel, akik rendelkezésükre bocsátották hajóikat és a Dunán felszállítva őket, közösen betörték Bulgáriába. Ezzel a hadművelettel a harcoló Levente csapatai lekötötték Simeon bolgár cár főerejét. Ez sikerült is, mivel meglepő megjelenésükkel s ellenállhatatlan lendületükkel szinte órák alatt szétverték az ellenséges sereget. Ami az elhelyezésüket illeti, Levente Nyék törzse a Dunától északra, míg Jenő Tas törzse a Dunától délibb térségben működött.

A már említett harci szövetség értelmében a görögökkel közösen folytatták a katonai hadműveleteket. Az elért győzelmes harcok sikerei után a magyarok 30 000 bolgár foglyot adtak át a görögöknek. A görögök azonban elárulták a magyar szövetségesüket és visszaadták a bolgár foglyokat Simeon cárnak, aki így újabb erővel ronthatott rá a magyar harcosokra. Ettől az új helyzettől megváltozott a magyarok harci taktikája is, s halogató módszerhez folyamodtak. Felfelé haladva a Duna mentén elérték a Kárpátokhoz, ahol elzárták a szorosokat s nem engedték rajta áthaladni a bolgárokat. Ezek a hadműveletek azonban nagyon kemények voltak, e harcokban esett el Árpád fia – Levente is. Közben a besenyők állandóan oldalról támadták a bolgárokat, így Simeon cárnak is kellett mondania arról, hogy segítségére siethessen Salánnak Felső Bulgária vezérének.

Egyidejűleg a Bulgária felé törő Levente hadával, megindult a magyarok zöme is 895 májusában nyugatra, a Kárpátok felé. Huba vezér ezredei szinte napokon belül megszállták a Kárpátok fontosabb hágóit – a Bogói-

szorost, a Tatár-, Vereckei- és Uzsoki-szorost. Nagy segítségnek számított az a tény is, hogy a székely lovas hadtest ezredei lovagoltak eléjük s katonailag biztosították a völgyeket támadás ellen a magyarok fáradságos átvergődése idejére. Így Etelköz kiürítése, illetve a Dnyeper folyó és a Kárpátok láncja között elterülő széles síkság átvándorlása minden különös zavaró esemény nélkül történt meg.

Tehát Árpád áthaladt a Kárpátok szorosain, már magához vette a Székelyeket is és egészen Ungvárig hatolt. Valahol ezen a vidéken halt meg Álmos.

Árpád minden kis királynak e térségben üzenetet küldött. Az ismeretes szöveg szerint meghirdette, hogy ő mint Atilla király vérbeli leszármazottja és utódja, jogos örökségének átvételére érkezett népével ebbe az országba. A követei tolmács nélkül közölték a Föld Ura – Árpád felszólítását, hogy hódoljanak meg neki. Akik engedelmeskedtek a felszólításnak, azoknak a népeknek teljes jogú csatlakozást biztosított a közösségben, akik viszont nem engedelmeskedtek, azok életükkel fizettek, mint Laborc az Ungvári, Zubur a Nyitrai és Gelu a Gyulai fejedelem. Akik behódoltak mint Ménmarót a Bihari fejedelem, azok Árpád fejedelem kegyéből megtarthatták országuk területét életük végéig. S végezetül, aki elszaladt, megszökött, mint a titeli Salán, annak az ügyét lezártnak tekintették.

Végezetül meg kell jegyezni, hogy a honfoglalás idején Árpád népe egy millió embert számlált, viszont az itt talált népeknek az összszáma kétszerese – tehát kétmillió volt. Így Árpád legnagyobb érdeme az, hogy egyesítette az ittlévő kis királyságokat egyetlen fennhatóság alá s így tulajdonképpen megvalósította az ország egyesítését.

Megjegyzés: a mellékelt vázlatok Katona Sándor: Árpád és Hannibál c. munkájából lettek átvéve.

Forrásmunkák:

- Szabó Károly: Kézai Simon krónikája
Bécsben nyomtatott Jacob és Holzhausennél, 1861 év
Hóman Bálint – Szekfű Gyula: Magyar Történet, I. kötet
Budapest 1935
- Padányi Viktor: Dentu Magyária
Transsylvania Kiadó, Buenos Aires, Argentína 1963
- Fehér M. Jenő: Középkori magyar inkvizíció
Editorial Transsylvania Könyvkiadó Vállalat
Buenos Aires, Argentína 1968
- Katona Sándor: Árpád és Hannibál
Buenos Aires, Argentína 1977
- László Gyula: Árpád népe
Budapest 1986

DENTU MAGYÁRIA + KAZÁRIA

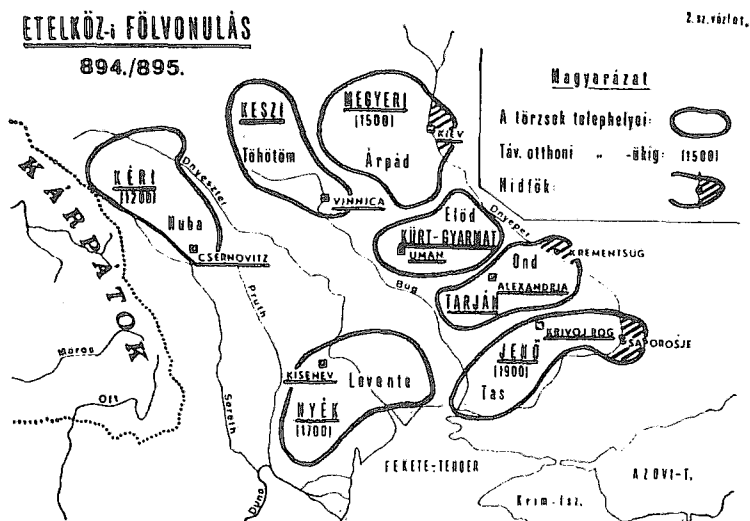
880-888

1. A Dentu Magyária kiterjedése és területi fekvése

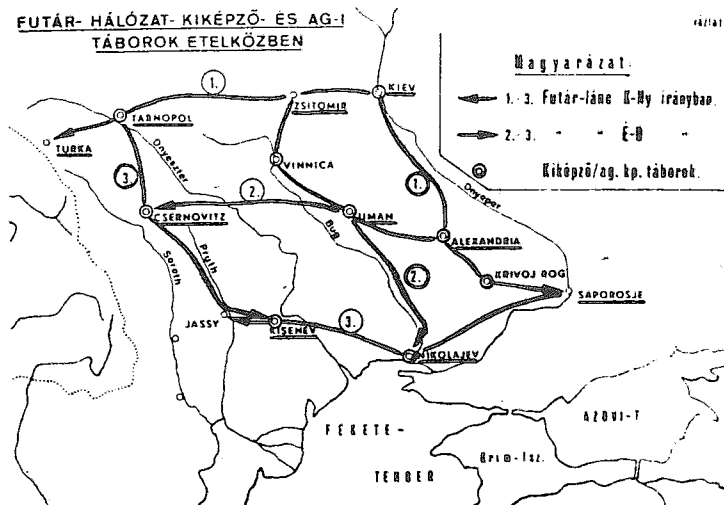
ETELKÖZ: FÖLVONULÁS

894./895.

2. Az áttelepített törzsek elhelyezkedése az Etelközben

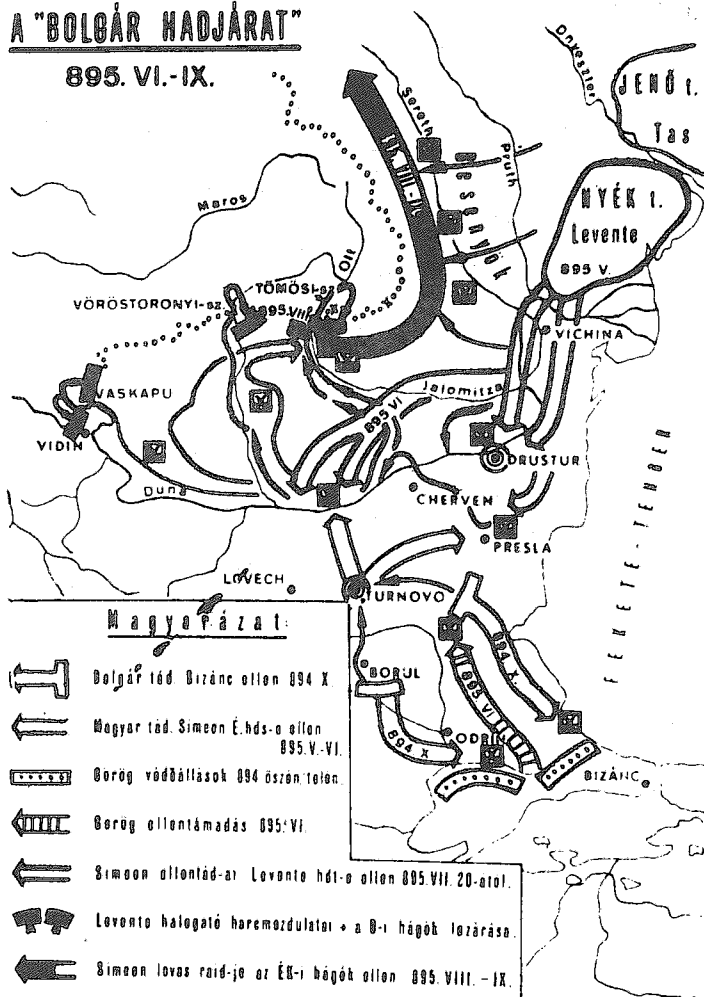
**FUTÁR- HÁLÓZAT- KIKÉPZŐ- ÉS AG-1
TÁBOROK ETELKÖZBEN**

3. A katonai utárok láncolatának vázlata és a kiképző táborok elhelyezkedése

A "BOLGÁR HADJÁRAT"

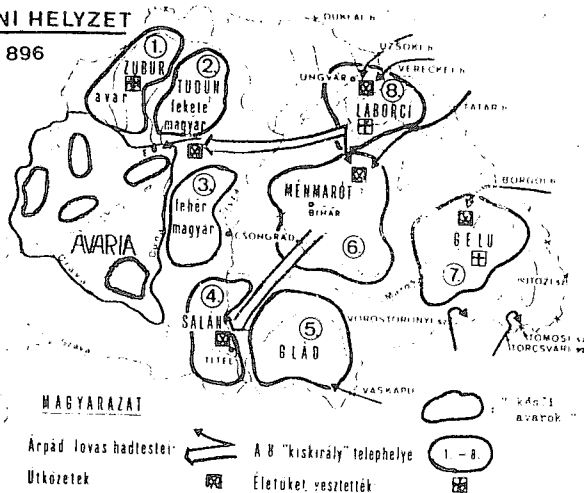
895. VI.-IX.

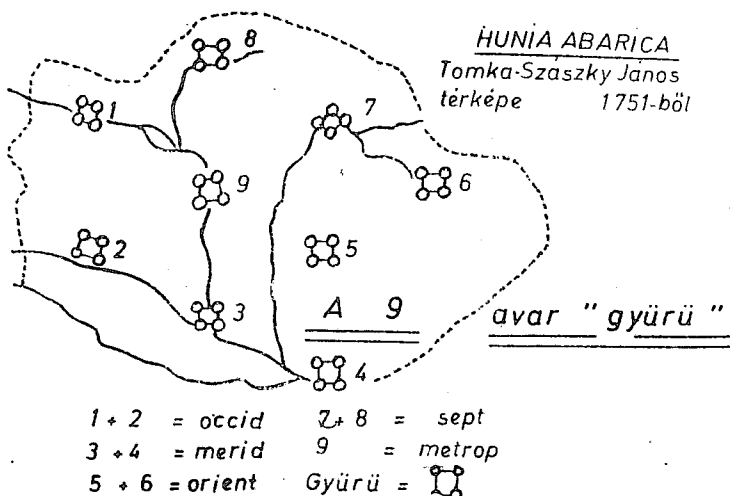
4. A Bolgár hadjárat résztvevőinek közös katonai állása

OTTHONI HELYZET

894 896

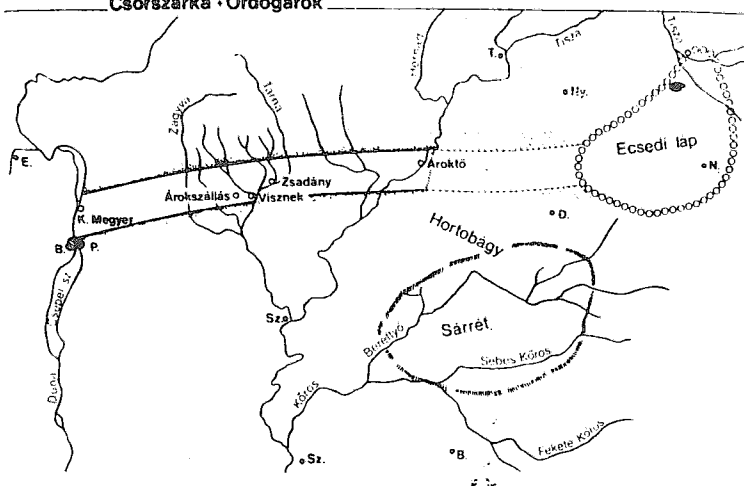

5. A Kárpát-medencében lévő őslakosság törzsi elhelyezkedése Árpád bejövetele idejében

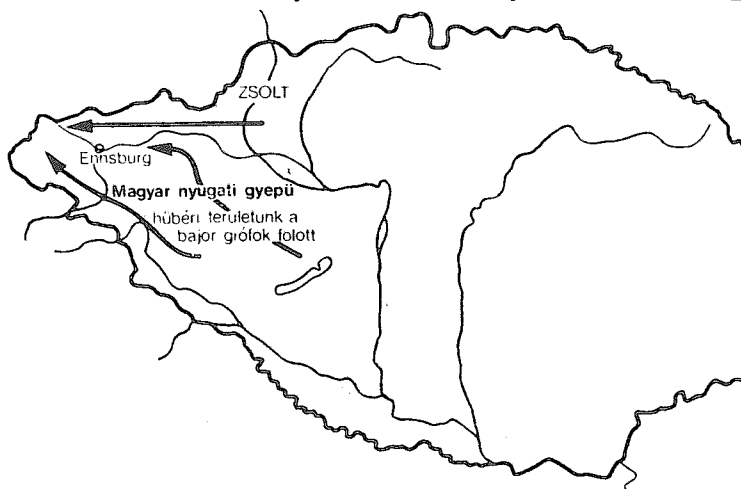
6. A hun-avar védelmi rendszer alapja a Kárpát-medencében az avar „gyűrűk” (földvárak)

Csőrszárka • Ördögárok

7. A bejövő magyar hadaknak 895-ben a mesterséges módon kiépített akadály rendszerrel is meg kellett küzdenie

A Pozsony-i csata utáni helyzet

8. A gyeűrendszer kiterjedése az Avarisch Mark-on túl, nyugatra az Enns, Traun és Dráva közötti sávban

ÁRPÁD NAGY MAGYARORSZÁGA a 10. század első éveiből

9. A honygyesítés ám sok vérbe kerüt, de Árpád népével
visszaszerezte Atilla örökségét

Herényi István (Budapest)

Az avar, frank, magyar gyepűrendszer 800-tól 1242-ig

Bevezetésként a gyepűrendszer fogalmát kell megvilágítanunk. Elsőként azt kell leszögeznünk, hogy gyepűrendszer csak megtelepedett népeknél lehetséges. Mozgásban lévő hadseregnek gyepűre nem volt szüksége, hadi cselekményeiben csak akadályozta volna.

A gyepűrendszernek két alkotóeleme volt. A gyepű és a gyepűelve. A gyepűn voltak a határőrtelepülések. A gyepűelven (a gyepű előtti térségben) a határőrök előretolt őrségei.

Mind a gyepű, mind a gyepűelve határsávot jelentett. Feladata az ország védelme volt. Mélységben tagolt, a természetes akadályok kihasználása mellett völgyelzáró faerősségek, völgyelzáró gátak, zsilipek, kapu stb.

Az eddigi történeti felfogás szerint ezek a létesítmények kelet-nyugati irányuk (mélységben tagozottak) voltak. Észak-déli sáncok azonban nem léteztek. Ezt az utóbbi véleményt Tóth Endre és Kiss Gábor régészek kutatásai legalábbis a nyugati határsávban megcáfolták. Kimutatták egy észak-déli irányú, a Dunától lefele folyamatosan kiépített sáncrendszer létezését, földvárakkal és kapukkal (Németkapu, Radkersburg mellett), (Kapunvár, Sopron megyében), (Kapi, Győr megyében), (dévényi kapu, Dévénynél) (morvakapu, a Morva folyótól nyugatra).

Ez a határsáv (Nyugat-Magyarország) lényegében az Ennstől Komáromig, Trencséntől Muraszombatig (a Balatonig) terjedt. Itt épült ki az avar, frank, majd magyar gyepűrendszer.

Az avarok Pannónia megszállása után az avar gyepűt a Lajta, Lapincs, Kucsanitza folyó mentén alakították ki. Ezeket a településeket jelzik a 680 utáni (kései) avar leletek (temetőhelyek). Ettől a sávtól nyugatra egészen az Ennsig találunk egy-egy előretolt őrhelyet. Ez volt az avar gyepűelve. Az avarok 680 után a gyepű nyugati részén a második avar hullám népességét, az onogurokat telepítették le. (Marcha Wangariorun. UBB I. 860. évben) Az onogurokkal kapcsolatban tudjuk, hogy az onogur törzsszövetségnek magyar törzsek is tagjai voltak. Kérdés az, hogy ezek a magyar (onogur) törzsek beköltöztek-e a Kárpát-medencébe (kettős honfoglalás?).

A szarvasi avar tűtartó rovásfelirata – bár három különböző megfejtést hozott (Vékony, Hamatta, Róna-Tas) – mégis Vékony Gábor megfejtése látszik leginkább elfogadhatónak. Tehát magyar nyelvű onogurokkal is számolhatunk. Ezt a felfogást ma már Engel Pál és Makkay János munkái is alátámasztják.

Az avarok úgynevezett griffes-indás (onogur, kései avar) hulláma 670-ben érkezett a Kárpát-medencébe, 680-ban érte el az Ennszet. Ezzel megvalósította az avar gyepűt és gyepüelvét. A késő avar települési tömbtől (Pannonia) elhatárolódnak a végek, a gyepük stratégiai pontjain létesített temetők: különösen a morva, illetve a dévényi kapu temetői (MT I. 335)

Ha a temetők térképét vizsgálva az egyes településeket rögzítjük, feltűnik, hogy a Duna mellett, a Duna mindkét partján Mődlingtől Győrig sűrűn egymás mellett sorakoznak a kései avar temetők, különösen a bécsi és a morva medencében, a későbbi Pozsony és Nyitra vármegye területén. (A korai avar temetők Bécs és Dévény mellett mutatkoznak, valamint Győr környékén. Dévény és Győr között nincsenek korai avar temetők.) Ausztriában 24, Morva területen 26 (beleértve Pozsony és Nyitra vidékét is), a Kárpát-medencében a Duna és a Balaton között mintegy 40 kései avar temetővel találkozunk. (Korai avar temetőt csupán a Rába két oldalán Pápa, Vaszar, Bakonytamási, Gyarmat, Ménfő, Töltéstava, – Bágyog, Rábapordány térségében találunk.) (567)

Az avar gyepűrendszer 680–791-ig állt fenn. 791-ben Nagy Károly frank uralkodó hadjáratot indított bolgár szövetségben az avarok ellen. A két oldalról indított hadjárat a szövetségesek diadalával végződött. 802-ben az avarok még megverték egy frank hadsereget, de 803-ban az avar tudun már kénytelen volt békét kötni Nagy Károllyal. 804-ben pedig Krun bolgár cár győzte le Teodor avar kagánt, aki kénytelen volt a tudun földjére menekülni. Teodort 805-ben Ábrahám kagán követte, aki felvette a kereszténységet és a Fische folyóban meg is keresztelték. Nagy Károly lett a keresztatyja. Később az avarokat a szlávok (a régebbi rabszolgák) állandóan nyugtalanították, ezért kérték a frank császárt jelöljön ki részükre egy rezervátumot, ahol vazallus-állami minőségben élhessenek. Ekkor jelölték ki részükre a Savaria és Carnuntum közötti területet. A terület északi és déli határa adott, de mind a nyugati, mind a keleti határok bizonytalanok. Nyugati határként a march Wangariorumot tekinthetjük, míg keleti határként Veszprém vonalában északi-déli irányú vonalat.

830-ban megszűnt az avar vazallus állam, a reservatum területe frank közigazgatás alá került. S egyúttal megindult a frank–bajor hospesek betelepítése e területre. Az egyháznak is voltak itt birtokai, de a frankok által megbízhatónak ítélt szláv urak is kaptak beneficiumokat. (Mt. I. 358/ Pribina, Kocel stb.)

Ami eddig az avarok nyugati gyepűrendszere volt, az lett a frank birodalom keleti gyepűrendszere.

862-ben már a magyarok is feltűnnek a láthatáron.

881-ben a kabarokkal együtt ostromolják Bécset. Nyílt kérdés, hogy a 875-ben még említett avarok kerültek-e a magyarokkal összeköttetésbe és ha igen milyenbe. 892-ben a magyarok Arnulf frank király szövetségében Szvatopluk ellen, majd 894-ben morva szövetségben Arnulf ellen harcoltak. Liutprand salzburgi érsek leveléből kitűnően olyan alaposan, hogy kő kövön nem maradt. A lakosságot leölték, másokat elhurcoltak, a

nőket megbecstelenítették, az épületeket lerombolták. Valószínű azonban, hogy az avar-szláv rabszolga társadalom megmaradt. Hiszen erre az uralkodó népnek is szüksége volt.

895-ben foglalta el a magyarság a Tiszától keletre eső, erdélyi részeket. Öt év után 900-ban került sor Pannónia elfoglalására, majd 902-ben Moravia megszállására. Közben Bajorország, Lombardia és Meissen is saját bőrén át érezte a magyar hadműveleteket. 907-ben került sor a döntő csatára a keleti frank hatalon és a magyarok között. Ez a hadjárat a frank–bajor hadak csúfos vereségével végződött Pozsony mellett (Bánhida?).

A magyarok uralma alá került a Pannoniától nyugatra eső területek közül a Duna mindkét partja Ennstől Pozsonyig. Beleértve a Bécsi és a Morva medencét, a Murától északra és a Wechseltől, Sommeringtől keletre eső német területeket is. 900–955-ig két év kivételével minden évben vezettek a magyarok nyugatra hadjáratot. Ebből azt is nyugodtan kikövetkeztethetjük, hogy 900 előtt nemcsak a 862, 881, 892, 894 évi hadjáratokkal kell számolnunk, hanem annál jóval többel.

Az elfoglalt hatalmas terület a nyugati magyar csapatok állandó felvonulási területe volt. A hadjáratok egyrészt a nyugati kis fejedelemségek szövetségében, másrészt a nyugati hadszíntér felderítésében, a németek állandó nyugatlanításában, ezen belül a zsákmányolásban, adófizetésre kényszerítésben manifesztálódtak. A kalandozások kifejezés ma már nem állja meg a helyét. A nyugati hadjáratok jól kiszámított, stratégiailag előkészített harci események voltak. Az esetek nagyobb részében a hadjáratok magyar sikereket hoztak, kivéve a 933-ik évi merseburgi és a 955-ik évi augsburgi hadjáratot. Ez utóbbi csatavesztés változtatta meg a magyar hadvezetés terveit. S míg majdnem 100 éven át a nyugati világ Lajtától nyugatra eső területe csupán felvonulási terület volt, most Taksony nagyfejedelem szükségét érezte annak, hogy gyeperendszerrel létesítsen a nyugati határ mentén.

Egyébként 900–955 között a Dunától északra és a Dunától délre eső területeket az Árpádok és a horkák tartották uralmuk alatt. A horkák és Árpádok vezették a nyugatra irányuló hadjáratokat. A főszerepet ebben a horkák vitték, s alkalmanként egy-egy nyitrai dukátusi Árpádházi herceg csatlakozott hozzájuk.

Az Árpádok jelenlétét Moráviában a Levente hercegről elnevezett Levandenburg jelzi, valamint a Pozsony és Nyitra megye területén fellelhető egyéb árpádházi helyek, helynevek Árpádtól Vajkig bezárólag. (Árpád, Tarhos, Tevel, Tormás, Lél, Taksony, Gécse, Vajk). Az Árpádfiak alá voltak rendelve a Surnak és elődeinek vezérlete alatt letelepedett úgynevezett kazár-besenyők. Valószínű ugyanis, hogy még Tonuzoba bejövetele előtt (950) már volt a besenyőknek szállásterülete (Sur). Nem zárható ki ugyanis annak a lehetősége, hogy a honfoglalókkal együtt is jöttek besenyők, az úgynevezett kazár-besenyők, akikről a Hudud al Alam című X. századi perzsa geográfiai kompiláció beszél. (Századok 1985. 1–4. sz. 71. Ed. Minorszky London, 1937. 160.)

Kurszán várától a Duna mellett Dévényig 900–904 között Kurszán kende szállásváltó sávja volt, csak Kurszán halála után került Tétény és utódainak kezébe. (Horkák: Tétény, Bogát, Kál, Bulcsu.)

S itt most a horkákra kell figyelnünk.

Történelmi tény, hogy a honfoglalás előtt a magyaroknak két vezére, fejedelme volt, nevezetesen Kurszán kende és Árpád gyula. A X. század közepén Biborban született Konstantin császár „De administrado imperio” című művében említi a charkast (harkát, harkant). Úgy tűnik, de ez már történelmi hipotézis, hogy a harka volt a három kabar törzs fejedelme, vezére.

Kérdés mi lehetett az oka annak, hogy a horka neve a honfoglalás előtt fel sem merült. Feltehetően az, hogy a kabarok csatlakozott népeknek számítottak, akiknek az előőrs és az utóvéd szerep jutott, így fejedelmüket sem emlegették. 881-ben még a magyarok és kabarok Bécs melletti csatározásairól hallunk. A kabarok külön fölemlítése egyúttal azt is jelenti, hogy a kabarokat még nem fogadták be a hét törzs szorosabb törzsszövetségébe.

A honfoglaláskor azonban élükön már Levente herceg, az Árpádház akkori Áprád utáni legidősebb tagja állott. Ő vezette be őket a Kárpát-medencébe. Ez különben szokás volt a szeppei népeknél, hogy a csatlakozott népek vezére mindig egy a vezető államfő családjából származó herceg (dux/fejedelem) lett. A kabar horka egy másik törzs élére került.(?)

Mielőtt azonban még belekezdenénk a történeti vonatkozások ismeretetéséhez, pár etimológiát kell megymagyaráznunk. (Harka, Tétény, Bogát, Kál, Bulcsu, Lád.)

Harka a korai magyar történeti lexikon szerint méltóságnév és a törökből magyarázható (269. lap) (Quar-össz kever).

Emellett még három etimológiai megoldás is kínálkozik. Mindhárom etimológia az Aral-tó és a Balhasz-tó közötti török és iráni etnikumhoz köthető.

Az első etimon a karhanida birodalomhoz (karluk török törzs) fűződik. A fejedelem neve kara-han (Karhán?/KMTL 326).

A második etimon az oguz hor néppel hozható kapcsolatba. Hor-kán (Harkán/KMTL 99).

A harmadik etimon alapja Horezm óiráni alakja a Xvara-zmi. (Zmi a nap. A nap földje.) A Xvara-zmi fejedelme lehetett a Xvara-kan. (Kiss Lajos 1988. I. 607)

S ha most ezt a négy lehetőséget összehasonlítjuk, minden bizonnyal Horezm mellett kell döntenünk.

Horezm lakói a horezmiek (kálizok) a kabar törzsek egyik törzsét jelölik.

Tétény a török tegin (jelentése herceg) szóból származik. Mások ezt az etimológiát megkérdőjelezzik. (Kiss Lajos 1988. II. 641. KMTL 673.)

Bogát etimológiája a szláv bogatra megy vissza. Jelentése gazdag (Kiss Lajos 1988. I. 227 / KMTL 116.)

Kál a törökből magyarázható. Jelentése megmarad (Kiss Lajos 1988. I. 670). Gyóni Mátyás Kál, Káli káliz eredetét vallja fiával Bulcsuval együtt.

Bulcsu neve káliz eredetűnek látszik. Gyóni Mátyás egy XVI. századi forrásra hivatkozik, ahol golc Bulcsuról van szó. A golc, kalc, káliz építetn ornansot látja benne. (Később ettől eltér, de golc helyett bolcot ír, holott ez tautológia volna Bulcsó a bulcsu.) A chorezmi származás mellett szól Bulcsán káliz vezérnek a neve és az a körülmény, hogy a Vércsúcs nemzetség másik neve Lád, szintén iráni eredetű. (Kiss Lajos 1988. II. 653.)

Most pedig a nevek után az egyes horkák által birtokolt szállásbirtokra koncentrálunk. Tétény horka szállásbirtoka két részből állott: Kurszán vára melletti téli szállásból és a bécsi medence, Győr és Moson vármegye területén található Tét, Tétény nevű településsel jelzett nyári szállásból. Miután Tétény Kurszán örökébe lépett, valószínű, hogy a nyári szállás még Körmend vidékére is kiterjedt.

Bogát téli szállása a Balaton mellett Dióskál és Köveskál térségében feküdt. (Sándorfi 1989. 64.) Nyári szállása pedig a Rába és a Gyöngyös között (u. o.).

Kál horka birtokai részben a Balaton mellett, részben a Rába–Marcal vidékén voltak. Az előbbi a Káli-medence, meg Dióskál és Köveskál helynév jelzi. A nyári szállás Káld és Sajtoskál között terült el.

A nyári szállás két jól megkülönböztethető része a Káld és a Sajtoskál körzetében található.

Káld a Rába és Marcal között fekszik. Káldtól délre a Rába mellett fekszik Kám (eredetileg Kán), míg a Marcal mellett Karakó (Har/a/kó).

A horka kíséretének falvai Dorog, Nyőgér, Irnosd, Jánosháza, Bocsor. A kíséret mindig más törzsbeliékből állott, mint a nemzetség maga.

Dorog a szlávból magyarázható, jelentése *drag*=kísérő katona. A mongol Nyőgér ugyanezt jelenti. Döntő jelentőségű azonban a Karakó melletti Varsány, Irmesd, Bocsor (Jánosháza, Keresztúr) település.

A varsány ugyanis az alán asiansból származik. Így alán etnikummal kell számolnunk. (Kiss Lajos 1988. II. 737). De ezt húzza alá az Ornesd, (Ormuzd) is. Varsányi Ormuzd volt ennek a területnek a gazdája. Neve Ormuzd az iráni Ahura Mazdára (főisten) vezethető vissza. (Testvére Varsányi János alapította Jánosházát és adományként kapta Keresztúrt). Bocsor település neve pohárnokot jelent. Valószínűleg a Varsányiak nemcsak Kál kíséretét alkották, hanem pohárnoki szolgálatokat is végeztek.

A horkáknak azonban voltak szolgáló falvai is. Így a két Taskánd (nyúl vadász), Hölgyész (menyét vadász), Kocs (a törökből a juh himje), Rigács (a szlávból szarvasbika). E két utóbbi juhhal és szarvassal szolgálta a horkát.

Sajtoskál mellett a kíséreti falvak: a két Ládony (iráni etnikummal Berény, Kér, Megyer, Ság).

Szolgáló falvak: Lócs, Peresznye (vadászok és kölessel szolgálók falva).

Bulcsu horka téli szállása nagy valószínűséggel a Csallóközben volt. (Bulcsuháza Kiss Lajos 1988. 259).

Kíséreti falva volt a két Megyer. Szolgáló falvak Gerencsér, Nagafödénés, Pusztafödénés, Madarász.

Bulcsu horka nyári szállása Szombathely vidékén volt.

Kíséreti falvak, Herény, Gencs, Doroznat, Kazár.

Szolgáló falvak három Gerencsér, Horó, két Mizdó, Mosó.

A horkák vezetése mellett többször volt Árpádházi herceg külföldi hadjáratban, vagy követségben.

Bogát Tarhossal, Bulcsu Taksonnyal, Tormással és Lélel együtt vezett háborút, illetve követséget. Minden bizonnyal az Árpádház és a horkák között valamiféle sógorsági viszonynak is kellett lennie.

955 után Taksony felkészült a védelemre. Létrehozta a határőrséget. A hadrakelt seregnek is voltak őrségei, előőrsei, de határvédelemre az állandó nyugati hadjáratok miatt nem volt szükség.

Taksony a Dunától északra és délre határispánságot szervezett. A felső határispánságnak valószínű székhelye Nyitra, míg az alsó határispánságnak a székhelye Vasvár lehetett. A határőrszolgálatot Taksony a csatlakozott népek fiaira bízta, mint ez a sztyeppe népeknél szokás volt. A Dunától északra székelyek és kálizok, a Dunától délre a besenyők (Fertő melléke, Rábaköz), az Őrségben. Göcsejben és Hetésen a székelyek teljesítettek szolgálatot. Ezenkívül még számos törzstörődéket is találunk a határt őrzők között (Szabar, Szakony, Varsány, Kékkend, Herény stb.).

A gypүн és a gypүelvén a határőrök egy kategóriába tartoztak kezdetben a milesekkal és comeseik vezetése alatt álltak. 985-ből való az első német oklevél, amely a magyar határőrökről beszél. Később Szent László korában születik meg az őrtörvény, amely az addigi szokásjogot fogta össze. A határőrség feladata nemcsak a határ őrzésére terjedt ki, hanem a vastelepek és sótelepek őrzésére is. Később a hazai kereskedelem védelmére is.

Határőrök a határ őrzésében is különböző feladatokat láttak el. A felderítők (speculatorok) az ellenség kikémlelésével foglalkoztak, az őrök (custodes) az őrhelyek védelmével, a gypүt záró készülékek kezelésével, a lövők (sagittarii) az őrhelyek közötti járőrözést végezték és a felvonuló ellenséget nyílzáporral fogadták, megnehezítve részükre a behatolást, s ezzel elősegítve a magyar csapatok felvonulását.

A határőrök szervezete a tizes rendszer szerint alakult. Tizes és százas csoportokat alkottak élükön a tizedesekkel (decurio) és századosokkal (centurio).

Amikor pedig Géza nagyfejedelem megalkotta a nyugati határvármegegyeket, megyei hadak mellett az őrhadakat is alkalmazta. Valószínűleg egyenlő mértékben. S miután egy megyei csapat általában 400 főből állott, ennyit tételezhetünk fel az őrcsapat létszámáról is. Vas vármegyét véve mintának, a Rábától északra a Felsőőrségen 20, a Rábától délra az Alsóőrségen ugyancsak 20 őrtelepüléssel és falvanként 10 határőrrel számolhatunk.

A határőröknek kezdetben ispánja volt, később azonban őrnagy vezette őket. Bizonyos, hogy a Felsőőrség és az Alsóőrsegen is egy-egy zászlóalj vezetője az őrnagy lett.

Meg kell emlékeznünk arról is, hogy mind a gyepük létrejötte előtt, mind pedig után (955) a nyugati hadjáratokat vezénylő seregvezéreknek a határon volt harcállásonjuk. Ide gyűltek csapataik is egy hadjárat alkalmával (gyülekező helyek). Ilyenek voltak Leventenburg, Sur a Dunától északra, Tétény a Bécsi-medencében, Kál a Fertő északi csücskén, Bogát Szentgotthárd mellett, Velek és Szalárd Fürstenfeld térségében, de ideszámítjuk a Sopron melletti Harkát, meg a vas megyei Surt is.

A határőrzés István királyig változatlanul a határőrök feladata volt. A hadi technika fejlődése azonban megkívánta már István király uralkodásának kezdetén, hogy a határt nyugati lovagokkal és páncélos katonáival egészítsék ki (Hermann, Pezili, Girolth stb.).

A határőrség szerepe egyre kedvezőtlenebbül alakult. A páncélos megerősítés különösen a Hederek beköltözésével a XII. század első felében valósult meg. A század második felében III. Béla már szeméretveti a dobrai öröknek, hogy a teutonokkal szemben tehetetleneknek bizonyultak. Ezért Dobrárt átadja a cisztereknek, de miután velük sem volt kibékülve, saját kezelésbe vette. Ettől az időtől kezdetét vette a királyi várak építése is.

A hadi technika fejlődése és a határőrök háttérbe helyezése statusukat is nagy mértékben megváltoztatta. Míg a X–XI. században szabad milesek, a XII. században már csak udvarnoki statusban vannak.

Rábaközi besenyők. A monyorosdi őrkörmány 1270-ben viszont már a várjobbágy és a várszolga közötti státust biztosította részükre. Élükön az őrnagy állott.

Közben 1242 után, a tatárjárás tanúságai arra kényszerítették IV. Béla királyt, hogy magas várak építésével védje meg az ország határait. Miután ezt egyedül nem bírta volna, az oligarcháknak adott várépítési jogot és a tatárjárás után nagyon sok oligarcha vár épült. Ezzel ugyan az állam biztonsága növekedett, de növekedett az oligarchák hatalma is a királyi hatalom ellenében. Ugyanakkor viszont a határőrök statusa egyre lejjebb került.

A XIV. században még a monyorosdiak átiratták az 1270-ben kelt kiváltságlevelüket. Sőt Károly Róbert Felsőőri Nagy Miklósnak országos nemességet adományozott. Felsőőri őrnagyként meghagyta részére a határőrök összegyűjtését. Ez meg is történt. Felsőőr, Alsóőr, Herényőr, Órisziget, Jobbágyi és Karasztyos megmaradt őrfalunak, sőt előbb helyi, majd országos nemességet is kaptak. Ezzel szemben az alsóőri rész sokkal rosszabbul járt. 1491–1493 között Zsigmond király a lévőai Cseh családnak eladományozta mind a felső, mind az alsó őrséget. Míg azonban a Felsőőri Nagy Miklós által összeszedett határőrök meg tudták őrizni kiváltságait, addig az alsóőriek jobbágysorba jutottak. A királyi határvédelmet felvátotta az oligarchák határvédelme. Ez sokkal kisebb létszá-

mú határőrt igényelt. Így a többség az oligarchák uralma alá került és jobbágysorba jutott.

A magas várak építésétől kezdve a gyepek földvárjai, határvédelmi berendezései egyre inkább váltak szükségtelessé, míg a XV. század végére a gyeprüendszer, s vele a gyeprürség teljesen megszűnt.

Komárom vármegye történetéről a következőket mondhatjuk. A magyarok 900-ban vették birtokba Pannoniát és a szemben lévő morva végeket.¹ Ezután *Kurszán vezér* szállásváltó helye volt a Tany és Füss közötti Curzan folyótól le Óbudáig. Ez a területsáv lehetett egyik szállása, feltehetően Szarvaskendig is a Rába mentén. Az utóbbi mellett található Kendszék, a XIII. században. Kurszán meggyilkolása után Tas fia Lél került a csallóközi Dunaparton fekvő Lél nevű helyre. Lélnek egy Aranyos nevű helyen és a későbbi Gézavására mellett volt a téli szálláshelye, míg nyári szálláshelyét a Nyitra völgyében fekvő Lelóc falunál kereshetjük.² A krónikák szerint Nyitra, illetve Galgóc vidékén megszállt Lél feltehetően árpádi sarj és az ottlakó kabarok ura került a vidékre.^{u.o.} Lél nemzetségét, a Zovard nemzetséget még a későbbi századokban is itt találjuk a birtokban.³

A Zsitvától védett oldalán a Törzsök erdő mellett volt *Huba vezérnek* a szállásbirtoka (téli szállása). Nyári szállását viszont a Rába mentén le a Marcal torkolatáig a Szemere, Huba, Tárkány, Rendek helyei jelzik.⁴

A X. század második felére datálható a *Ketel* és fia Tolma nemzetségének szállása a Dunától délre Tolma, Kovácsi, Ketellaka településen. Feltehetőleg Komárom várát is ez a nemzetség építette. Nem zárható ki annak a lehetősége, hogy Ketel nemzetség a *Koppány, Huba és Lél nemzetség* alá rendelt nemzetség volt.⁵

Komárom vára körül sorakoznak a törzsnevű falvak. Ezek nagy valószínűséggel Géza fejedelem stratégiai jellegű településére mutatnak Koppány ellen. István és Koppány közötti harc eldöntével Komárom is királyi vár lett.⁶

A királyi birtokadományozások – három harmad felosztása után – az államszervezést követően megindultak.⁷

Az államszervezés első lépése kétségtelenül a vármegye szervezése volt. A *Ketel által* épített Komárom vára már kezdet kezdetén a király (fejedelem) birtokába került. Itt szervezte meg István király is Komárom várának megyéjét. Okleveles előfordulása a várnak csak 1218-tól van. Ekkor Sámuel ispán a komáromi várjobbágyoktól Őrsön három ekényi földet vásárolt. A várjobbágyokat Már várnagy (primipilus) és Vid várjobbágy képviselte.

1239-ben az elidegenített várföldek visszaszerzésére kiküldött bírák Anyalán a komáromi, (meg a banai és szolgagyőri) várirtokokat is visszaadta a *komáromi, banai és szolgagyőri* várnak. Másfél ekényi földet azonban meghagyott Mátyás esztergomi érseki udvarbíró kezén, hogy Mátyás eleget tudjon tenni az egyháza iránti kötelezettségének. A komáromi vár további tartozékairól a későbbi oklevelek szólnak. Az oklevélben

való későbbi megjelenés viszont nem jelenti azt, hogy ezek a tartozékok már évtizedekkel előbb is nem a várhoz tartoztak.⁸

Komárom vármegyéjén belül állt még a *banai várspánság* is. A krónikák szerint Bana a Dunántúl és a Felvidék elfoglalásának idejében került volna Sempte, Galgóc, Trencsén és Bolondóccal együtt a magyarok birtokába. A várspánság első okleveles említése azonban csak 1226-ban történt. II. Endre király ekkor a Banához tartozó fejérmegyei Yner falut kivette a várspánság joghatósága alól és Ugrin esztergomi érseknek adományozta.

1239-ben viszont az *anyalai* tartozékföldek kerültek vissza Banához. Mátyás esztergomi érseki udvarbírónak mégis másfél ekényi földet meghagytak.

Hetényben is volt banai várföld, miután azonban onnan a várszolgák elköltöztek, a település lakatlanná vált és később a király ezt eladományozta. (A banai várnak volt a nógrádmegyei Esztergáron és Zobodycrah földjén is várbirtoka.)⁹

Az előbbi részekben megemlítettük, hogy e királyi birtokon kívül királyi birtok volt Árkibánya, Esztergom, Moson és Szolgyagőr várának több tartozéka is.

A királyi várbirtokok és udvari birtokok mellett a nemzetségeknek voltak itt még számottevő birtokaik.

Nehezen dönthető el, hogy a magyar nemzetségek közül melyek voltak ősfoglalók és melyek adományozottak. Minden esetre a *Koppány*, *Bana*, *Csolt* és *Szák* nemzetség ősfoglalónak látszik, míg a Becse-Gergely, Csák, Miskolc nemzetség más megyékből került át Komárom várának megyéjébe.

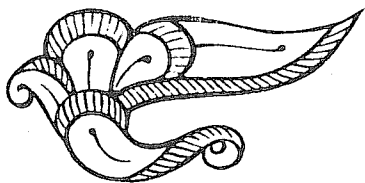
Bizonyosan adományos nemzetségek voltak a külföldről beköltözött lovagok nemzetségei, mint az *Igmánd*, *Hont-Pázmány* nemzetsége, valamint *Tata*, István király nevelőjének nemzetsége.¹⁰

Komárom megye is osztozott, hacsak áttételesen is a nyugati kalandozások, majd a német támadások keresztüzében. Ez azonban a megye békés fejlődését lényegesen nem befolyásolta. Ezzel szemben a tatárjárás Komárom megyét erősen sújtotta.

„A Vág-köz és Vág-Zsitva közének tengernyi rejtkehelyet biztosító vízága, szigete megóvta a lakosságot s e tájat a tatárok is elkerülték, úgy, hogy egy Erdélyből menekült domina a Vág-közi Ekelen vészelté át a pusztítást. Ugyanakkor a megye déli fele a hadak felvonulási útjába esett, s e vidéken a falvak elnéptelenedtek. *Lovács-Csabakról* kifejezetten mondják, hogy a tatárok után üres és laktalan maradt. *Etéről* megtudjuk, hogy a tatárok két kisleányt elhurcoltak, akik másfél évtized múltán szöktek haza. Komárom várát Folwin megvédte a tatároktól, de a tőle északra fekvő Hetény várföld, amely az Esztergom felé vezető útba esett, részben elnéptelenedett. A lakosság csökkenését nem tudjuk számszerűen értékelni, de jellemző, hogy amíg Igmádon a köznemességet 1233-ban 16 férfi képviselte, addig 1291 körül csak 6 a számuk.¹¹

Jegyzetek

- 1/ Györfly 1987. 390.
- 2/ Györfly 1987. 391.
- 3/ Karácsonyi 1900. III. 149–152.
- 4/ Györfly 1987. 391.
- 5/ Györfly 1987. 393.
- 6/ Györfly 1987. 393.
- 7/ Györfly 1987. 395.
- 8/ Pesty 1882. 293–294.
- 9/ Pesty 1882. 159. 164–165.
- 10/ Györfly 1987. 395.
- 11/ Györfly 1987. 397.

Irodalom

- 1/ Magyarország története I. kötet Bp. 1984.
- 2/ Századok 1958. 1–4. és 5–6. szám
- 3/ Herényi István dr.: Az Őrség. Velem 1989 (Kézirat, Kandidatusi értekezés)
- 4/ Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára I. kötet 607.
- 5/ Borovszky Samu: Vas vármegye, Bp. 1989. Jánosháza 47.
- 6/ Pais Dezső: Körösi Csoma Archivum II. 357–65.
Magyar Nyelv XXXI. 270.
Magyar Nyelv XXI. 121–4.
- 7/ Gyóni Mátyás: A magyar nyelv görög feljegyzéses szórvány-
emlékei 64–67.
- 8/ Herényi István dr.: Adattár, Velem 1984.
- 9/ Mollay Károly: Harka nevérl. Soproni szemle 9 (1959)
- 10/ C. J. Hutterer: Stand und Aufgaben der ungarndeutschen
Namenforschung. In ALH 20/1970.
- 11/ Schwartz Elemér: A nyugat-magyarországi német helységnevek
Bp. 1932. 60.
- 12/ Kristó Gyula: Korai Magyar Történeti Lexikon (9–14.század)
Bp. 1994.
- 13/ Györffy György: Az Árpádkori Magyarország történet földrajza
Bp. 1987. Rövidítve: Györffy 1987.
- 14/ Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század
közepéig Bp. 1900. Rövidítve: Karácsonyi 1900.
- 15/ Pesty Frigyes: A magyarországi várispánságok története, különö-
sen a XIII. században, Bp. 1882. Rövidítve: Pesty 1882.

Juba Ferencz (Bécs)
**Emlékezés Magyarországi
tengeri kikötőire**

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim !

Bizonyára akadnak Önök között – talán többen is, akik kissé elcsodálkoztak előadásom címén. Miféle magyar tengeri kikötőkről lehet szó? Sajnos, mai társadalmunk szinte legnagyobb része történelmünkéről feletébb hézagos ismeretekkel rendelkezik, mivel a félévszázados vezetőségünk minden erejével igyekezett múltunkat lehetőleg elhallgatni. A közgondolkodásból ennek megfelelően a hajózás, de különösen a tengerhajózás tökéletesen kiesett! Pedig Sir Arthur Bryan, az angolok egyik legnagyobb történésze azt írja, hogy „A nemzet múltja a nemzet jövőjének a kulcsa. Amely nemzet ezt a kulcsot elveszíti, az a jövőjét veszíti el.” Nos, a magyarság ezt a kulcsot gyakorlatilag már elvesztette, de még most talán adódik lehetőség azt valahogyan megtalálni. Ez pedig jelenleg mindannyiunk magyar kötelessége.

Úgy vélem, többen vannak Önök között, akik nem is gondolják, hogy Komárom – még nem is olyan hosszú idő óta – tengeri kikötő volt, még hozzá nemzetközileg elismert tengeri kikötő! Szárazföldi, beszűkült szemléletben rendszerint nem gondolnak arra, hogy a világ legnagyobb kikötői általában nem fekszenek a tengerparton, hanem folyami kikötők, mint London, Hamburg, Montreal vagy éppenséggel Manaus, amely alig valamivel van közelebb a tengerhez, mint Budapest (1200 km).

A Kárpátok által övezett magyar medencében a többezeréves népi fejlődésen átesett magyarok által teremtett állam már a IX. században bemutatta erejét az ellenséges szomszédoknak. A XI. században pedig megjelent az Adria keleti partjain, ikernépének, az avaroknak mintegy a lábanyomán, hiszen természetes tengeri kapujaként ez a tenger kínálkozott. Később Zengg lett a magyar birodalomnak a legfontosabb kereskedelmi-, Raguza pedig hadikikötője. A török és német–római birodalmi – szinte évszázados – megszállásai után Fiumét alakítottuk át hazánk legfontosabb tengeri kikötőjévé. Egyéb kikötőt nem tárgyalunk, bár a Magyar Birodalom, a magyar tengerparton számos kikötővel rendelkezett.

1918 után a tengerfosztott országban a magyar élniakarás, tengerész- és műszaki lángész a Dunán át tette lehetővé a tenger felkeresését. Így lett Budapest vámmentes kikötője tengeri kikötő és természetesen az ahhoz tartozó Komárom is tengeri kikötő. Erről, az egész világ által megcsodált káprázatos fejlődésről az alábbiakban részletesen fogunk megemlékezni.

Fenti rövid bevezetés után rátérünk mondanivalónk lényegére. Zenggről, a középkori Magyar Birodalom legfontosabb tengeri kereskedelmi kikötőjéről ma már alig tud valaki. Története a legrégibb időkig megy vissza. Állítólag a senoni gallok alapították a Kr. e. 6. században. A Bíborban Született elmondása alapján tudjuk, hogy Baján nagykagán alatt az avaroknak Fiume hegyén, a Tersatton Tarcsatár néven már kardgyártó üzemük működött és Baján alatt egész Dalmáciát elfoglalták, Salonát is beleértve. Tudjuk, hogy 1239-től 1275-ig a templomos lovagok voltak a város hűbérurai és ezután lettek nyomukban a Frangepánok. IV. Béla adta nekik, Ferencnek és testvérének, a somogyi főispánnak, Bertalannak adományozta. Ők a római Anicius család Frangipani ágából származtak. Ekkor kezdődik felemelkedésük. A zenggi püspökök is hűek voltak mindig Magyarországhoz, amit az is mutat, hogy Ferenc zenggi püspök 1526-ban Mohácsnál esett el.

A város a zárai szerződés óta fejlődött rohamsebesen. 1241 évi tatárulás után kezdődött valóságos felvirágzása. Különösen, miután Nagy Lajos királyunk kapitánysággá emelte. Ez a cím a XIV–XV. században olyan jelentőséget nyert, hogy azért még a bánok is versenyeztek. Az Adria legnagyobb hatalma, Velence mindig is törekedett a város megszerzésére, ami nem sikerült neki. Egyik legnevezetesebb ilyen kísérletét Magyar Balázs akadályozta meg. A város annyira kimutatta hazánkhoz tartozását, hogy 1655-ben meghívót kapott a magyar országgyűlésbe. A Fiumével egykoron egyenlő jelentőségű város szerepe úgy megnőtt, hogy Fiume végül is az itteni püspök alárendeltségébe került.

Zengg fontos szerepének egyik tényezőjét kiváló kikötői helyzete jelentette. Bár a régi tengerészmondás szerint „a bóra Fiumében születik, Zenggben virágzik és Triesztbe szűnik meg”, a Quarnero öblének a város előtt fekvő szigetei mégis biztos védelmet nyújtanak a kikötőben veszteglő hajóknak. A város jelentőségének másik fontos tényezője volt az 1278 óta létrejött, Timót püspök szerint is jó közúti összeköttetés Budával és a IV. Béla által szabad királyi várossá emelt Zágrákkal. A zágrábi kereskedelem, különösen a szentistvánnapi vásárok alkalmával így növekedett meg. Későbbben a Károly várossal való összeköttetést megvalósító ú.n. Via Josefina révén 1774-től nőtt meg az áruforgalom. Végül a fellendülésben komoly szerepet játszott a városkörnyék gazdagsága fenyő- és bükkerdőkben, amihez a sok pénzt hozó sóforgalom is hozzájárult. A Frangepánok részére érkező borszállítmányok is gazdagították. A várost, amely amúgyis kitűnt gazdag árukirotatával Velence felé; ez viszont élelmiszer és egyéb nyersanyagainak tetemes részét innen szerezte be. A középkori magyar-olasz kereskedelmi forgalom – főleg Firenze felé – úgyszintén itt bonyolódott le. Tudjuk, hogy a firenzeiek a mi beszercebányai rezünket is Zenggen át szállították és a Vieri de Madici alatt álló kereskedelmi társaság az 1370–80-as években Zenggen át szállította a magyar rezet a Levantéra. Mindezek eredményeképpen a kikötő 1420 óta a magyar kereskedelem főhelye és központja lett.

A Zenggbe irányuló utakon – főleg a Zágráb–Zengg szakaszon – a szabad átmenetet árumegállító jogok korlátozták. Ezért pl. 1402-ben Bártfa, Lőcse, Pozsony, Sopron, Nagyszombat tiltakoztak Buda és más városok árumegállító joga ellen, mert ez megnehezítette áruiknak Zenggbe juttatását. Szeben városa ebben az értelemben kérte 1406-ban dalmáciai privilégiumának a meghosszabbítását. Mátyás király a pesti polgárokat is felmentette 1480-ban a zágráb–zenggi útvonal vámjai alól.

Zengg azonban nemcsak áruforgalmának a nagyságával büszkélkedhetett. Bár kevés adatunk van, de személyhajózását is fontosnak kell tartanunk.

Zenggről beszélve meg kell emlékeznünk az uszkókokról, akik Fiume vonatkozásában is fontos szerepet játszottak. Ezek – állítólag – a törökök elől menekülve érkeztek ide. Többben azonban eredetüket nem a déli szlávokkal, hanem az etruszkokkal hozzák összefüggésbe. Ugyanis, amikor az etruszkoknak Itáliában nyoma vész, ugyanakkor, a XVI. sz. második felétől kezdve jelenek meg az Adria keleti partjain az uszkókok. Elméletüket az etruszkok névelemzésre alapítják, továbbá arra a tényre, hogy mind az etruszkok, mind az uszkókok remek tengerészek voltak. Új lakóterületükön kalózkodásukkal szereztek maguknak kétes hírnevet.

A fiumei hajóácsok készítették részükre különleges, elsüllyeszthető kis hajóikat, amelyeket „láthatatlanná” tudtak így tenni. Amikor azután izgága voltak miatt mindenkinek elege volt belőlük, akkor a biztonságos hajózást zavaró társaság hajóit elégették, a kalózkodat pedig a tengerpartról eltávolították.

Zengg jelentősége a török előnyomulás következtében mindjobban elhalványult, különösen 1480 után. Mária Terézia 1754-ben „Litorale Austriacum” névem az egész tengerpartot egységesítette és azt Zenggel együtt a bécsi kereskedelmi tanács alá rendelte. Rendelkezése azonban hazánk területi integritását erősen sértette, az országgyűlés részéről számos intervenció hangzott el ebben a kérdésben. Sajnos, eredménytelenül. Hazánk befolyása ezentúl Zengg tekintetében teljesen megszűnt.

Raguza

A középkori magyar tengeri hatalom tulajdonképpen Raguzában érte el kiteljesedését. Néhány szót érdemes ezért ennek a különleges városnak a történetére szánunk. A mai Raguza Vecchia helyén egy antik, római város, Epidaurum állott. Kr. u. 535-ben a keleti gótok, majd 600-ban véglegesen a szlávok dúlták fel. Menekülői a VII. században alapították Raguzát, amely 1204-ig tartozott a Birodalomhoz. Mivel a szláv betörésektől nem tudta magát megvédeni, 1204-ben az akkor legnagyobb hatalomhoz, Velencéhez fordult, bár annak versenytársa volt.

Ez volt a helyzet az Adrián, amikor Szent László királyunk „Szép Ilona”-nak becézett leánytestvére, Kreszimir horvát király özvegye és a horvát urak által felajánlott horvát trónt elfogadta és az akkori törvények szerint mint „patrimonium regium” örökölhető volt. Így került hazánkhoz

Horvátország, amely 800 éves békés együttélés után csak a XIX. században, a pánszláv propaganda hatására vált véresen magyargyűlölővé. Végülis az első világháború után, hő kívánságuknak megfelelően szerb és szlovén testvéreikkel nagy szerelemben egyesültek Jugoszláviává. E szerelem áldásos gyümölcseit az utóbbi években „élvezik”.

Könyves Kálmán királyunk 1097-ben vette feleségül I. Roger normann-szicíliai király leányát. A feleségnek 1102-ben bekövetkezett korai halálával – sajnos – a magyar-normann kapcsolatok is meglazultak. Pedig ez bizony fontos lett volna, hiszen az após Dél-Itália ura volt, Kálmán pedig Horvátország és Dalmácia ura.

Az Árpád-ház leányai ekkor már igen kíváncsiak voltak Európa udvaraiban. Bizánc is kereste és ezen az úton meg is találta az összeköttetést a Magyar Birodalom felé. Joannes Komnenos bizánci császár feleségül vette Szent László leányát, Piroskát 1105-ben. Őt, akit a bizánci egyház szentté avatott, Eiréné néven ismeri a bizánci történelem. Személyének fontosságát mutatja, hogy az Aya Szofia templomban mozaik-alakja a Megváltóé mellett és email képe a Velencei Szent Márk templom „pala d'oro”-ján is látható. E házasság révén Kálmán király szabad kezet kapott Dalmáciában. Ebben még Velence is belenyugodott, mert a tarentói herceg dúlása idején Kálmán elfoglalta Brindisi és Monopoli városokat, amelyeket nagylelkűen Velencének adományozott. „UTANNA” – írja a Kézai Krónika – „a tengeren megtértek Dalmáciába, magyar kapitányt és a király zászlója otthagynva a velenceiekkel.” A Per és Simon ispán által szerkesztett 1108 évi oklevél érdekes módon „dák” királynak nevezi Kálmánt.

A dalmáciai helyzetet ekkor úgy jellemezhetjük, hogy a dalmatákból ekkor még hiányzott az olaszokkal való egység érzete. A magyar királyt így sokkal szívesebben látták urukul, mint a versenytárs Velencét. Már csak azért is, mert az minden kiváltságukat meghagyta.

A tatárjárás után menekülő IV. Béla Clissa várában, majd tengerszer-tárról híres Trauban talált menedéket. Szerencsére a körütekintő király kincseinek egy részét még otthonról Raguzába küldte, így anyagilag tudott ott létezni. 1242-ben Trauban szerezte meg első hajóját, miután látta, hogy egy tengerparti hatalom nem lehet meg hajóraj nélkül. Ez egy nagy merülésű, háromvezős gálya volt, amelyet később a trauiakra bízott. 1243-ban használták is Spalato ellen. A gályának a parancsnoka Cernotai Balázs fia, Marinus – később comes! – volt, akinek a családja azonos a magyar eredetűnek jelzett Degli Andreis családdal. Egyébként Marinus a legrégibb, ismert magyar hadi tengerésztiszt.

Az aprócska hajóraj még nem volt alkalmas különösebb tengeri hadműveletekre. Ezért Velence, amint a király az otthoni újjáépítés beindítása céljából hazatért, nyomban birtokba vette Zárárt.

Nagy Lajos „a tengeradta király” (szül. 1326. III. 5. megh. 1382. IX. 11.) az Anjouk tengerszeretetével lépett a magyar trónra. Dalmácia visszaszerzéséért háromszor viselt háborút Velencével, 1347-ben, 1356-ban és 1378-ban. Második, győztes hadjárata végén Velencét 1358. II. 18-án

a zárai békeszerződés aláírására kötelezte. Ezen szerződés feletti örökösödést a Szentszék vállalta. Ebben a szerződésben Velence örök időkre lemondott az Adria keleti partjáról, a Quarnerótól Durazzoig, beleértve minden földet, szigetet, kikötőt, stb. A nyugodni nem tudó Velence piszkoskodásai miatt azonban Nagy Lajos a Serenissimát 1381. augusztus 8-án egy újabb békeokmány, az ú.n. torinói szerződés aláírására kötelezte. Ebben Velence a zárai szerződésben foglalt kötelezettségeinek a megismétlése mellett 7000 évi dukátban Szent István napján fizetendő összesen 100.000 dukát hadiköltség megtérítésére is kötelezte magát. Az oklevelet a király augusztus 24-én a diósgyőri vár észak-keleti tornyának ú.n. kandallós szobájában írta alá, Velence részéről pedig Leonardo Dandolo jegyezte.

A zárai béke megkötése előtt Velence Dalmáciából nyolc gályát igényelt és kapott. A béke megkötése után ennek az akkor tekintélyes hajórajnak az ura a magyar király lett. Neki azonban már korábban is voltak hadihajói. A flotta születési éve tehát 1357.

Raguza maga kérte Magyarországhoz tartozását és a király ezért 1358. május 27-én állított ki részére kiváltságlevelet. Ebben teljesítette a kis városközsztársaság kérelmét, de egyben előírta hajószolgáltatási kötelezettségét és a kikötőt hadikikötőjének nevezte ki. A város önkormányzatát nagyvonalúan meghagyta, de királyi fennhatóságának elismeréséül 500 aranyat kért. Viszont nem kívánt ott helytartót és őrséget tartani. A magyar királyi hajóhad 1378 és 1382 között 14 gályából és 8 egyéb hajóból, – Zsigmond hajóhada 1409 és 1420 között 6 gályából és 4 más, nagy hajóból – I. Ulászló hajóhada 1440 és 1444 között 4 gályából – végül Mátyás hajóhada 1481–1485 között 6 gályából állott.

A magyar királyi hajóhad vezetésének az élén tengernagy parancsnokolt. Hivatalát latinul „*admiratia maritima*”-nak nevezték. Ez a tengernagyi hivatal a horvát és dalmát bán alá tartozott. A tengernagynak saját gálya állott a rendelkezésére, a szigetek ispánja és udvari vitéz, „*miles aulicus*” volt. Illetményként évi 1800 perpert élvezett, ami 26.000 aranykoronának felelt meg az első világháború előtt. Tekintélyes summa ez, hiszen az osztrák-magyar haditengerészet parancsnokának az illetménye 1915-ben csupán évi 20.000 koronát tett ki.

A hajórajnak hajógyárok, tengerszertárok állottak a rendelkezésére. Az élelmezés minőségére külön felvigyázók vigyáztak és 1362-től már orvosok örködték a hajók személyzetének az egészsége felett. Hol voltak még ekkor Európa többi, híres államai? A fejlett hajóegészségügyre jellemző, hogy itt, a magyar király hadikikötőjében épült meg a világ első vesztégzár intézete! Királyaink maguk is építettek hajókat, – ha volt rá pénzük. Ez persze nem volt mindig; így tudjuk, hogy Zsigmond király Sopronra 600 forintot vetett ki a gályák karbantartása címén. A tengernagyközül említett Subich Jakab a család őse. Ivadéka – pl. Máté – már budai háztulajdonosok. Tőle származnak a pataji és földvári Zubor-családok. A híres genovai Doria-család egyes tagjai, mint zsoldos tengernagyk szolgálták a királyt pl. Simone és Ugolino. – A hajók a magyar király

tengeri lobogóját viselték, amint azt dr. Széll Sándor mutatta ki. Ezt kapta címerkép gyanánt Kassa városa 1369-ben és ez még a város 1423 évi címerlevelében is látható.

A magyar hajóhad, amely még az akkori tengeri nagyhatalommal, Velencével is eredményesen tudta felvenni a küzdelmet, kitűnően működött a magyar tenger mellék védelmében.

Megkisebbedett ereje készítette Raguzát is, hogy a töröknek 1444-től kezdve évi 500 aranyat fizessen, így váltva meg a békén hagyást. Velence pedig – most már török segítséggel – foglalat tovább tengerpartunkon, míg nem a török lassan megszállja egész Dalmáciát.

Két-, mintegy utolsó fellobbanásról kell még megemlékeznünk: az 1444 évi török hadjárat idején, május 9-én két gályánk 440 főnyi személyzettel és egy élelemszállító fusta indultak a Dardanellák felé, amelyet pápai és velencei gályákkal közösen tartottak tengerzár alatt a várnai csata idején. 1445. január 24-én érkeztek vissza Raguzába.

Raguzát Hunyadi János is oly fontosnak tartotta, hogy a török elleni, V. Miklós pápa által szorgalmazott keresztesháború tárgyában összehívott péterváradi tanácskozásra a raguzai követeket is meghívta.

Mátyás király tenger melléki érdekeinek a védelmére 1469-ben Magyar Balázst küldötte le a tengerpartra. Ő 600 huszárával február 18-án át is kelt a tengeren és Veglia szigetén kötött ki. Velence óriási túlereje ellen persze nem győzhetett. Mégis, kiváló diplomáciai érzékére vall, hogy elszállítását vállalták a velenceiek. Balázsunk onnan egyenesen Apuliába ment. A ravasz Velence ugyanis felbízta II. Mohammed szultánt, hogy mint Bizáncnak tulajdonképpen utóda, szállja meg Otrantot. A szultánnak felettébb tetszett ez a jó tanács és nyomban utasította is a valonai basát, hogy szállja meg a pápai államnak ezt a városát. IV. Sixtus pápának futárral küldött kérelmére Mátyás oda küldötte Magyar Balázst. Ő oda is ment, de még csak egy csónakja sem lévén, okosabbat nem tudott csinálni, minthogy el vágta a török flotta vízvezetékét. Ezek – ivóvíz hiányában – kénytelenek voltak elvitorlázni. Ez az egyetlen eset a világtörténelemben, hogy egy huszáralakulat hajóegészségügyi fogással megszalaszt egy hajórajt.

1490. április 6-án hirtelen meghalt Mátyás király. Raguzá április 13-án az igazságos király haláláról nagy gyászünnepség keretében emlékezett meg. 1483-ban török lett Hercegovina és Dalmácia is elesett.

Dalmáciáról még elmondjuk, hogy az országot a magyar király jogán, 1797. október 17-én, a campofoi miói békében I. Ferenc magyar király „mellékfoglalkozásban német-római császár” kapta meg, de azt esküszegő módon nem hazánkba kebelezte vissza, hanem házának, a Domus Austriacának a főhercegségébe osztotta be. Ott is maradt 1918-ig, mert a kiegyezéskor a magyar kormány Dalmácia kérdésének a feszegetésével nem akarta az egész 1867 évi kiegyezés létrejöttét veszélyeztetni. A világ „agytrösze” azután nemcsak a dalmát kérdést, hanem Ausztria-Magyarország feldarabolásával és a szlávság részére mérhetetlen hatalmat biztosítva alaposan megoldotta a világ sorsát is.

A kis halászkikötőből nemzetünk óriási erőfeszítésével korszerű világkikötővé fejlesztett Fiuménk viharos történetének az ismertetésére – sajnos – nincs módunk. A város „Indeficienter”, magyarul „Rendíthetetlenül” jelszavához méltóan annyi hűséget tanúsított hazánkhoz – még az idegen – főleg horvát elnyomások idején is, hogy részünkről valóban kiérdemelte a szebbnél szebb beceneveket: „A magya korona gyöngye”, „A magyar korona fényes boglára”, „Fiume, a fidelissima”, stb. Ha Fiuméről, az újkori Magyarország legnagyobb tengeri kereskedelmi kikötőjéről beszélünk, egy két apró történelmi adatot mégis meg kell említenünk. Korábbi időkről nem is beszélve, de a zárai szerződés óta minden szempont szerint hazánké volt ez a város. Mária Terézia magyar király Fiumét 1779 április 23-án kerületével együtt mint közvetlen testet Magyarországra visszakebelezte és leszögezte, hogy nem tartozik Horvátországhoz. Egyben kormányzót jelölt ki Majláth József személyében, aki a várost 1776. október 21-én az osztrák intendánturától át is vette. A következő szomorú évtizedek alatt folyó meddő és arcátlan viták az osztrák kamarilla által támogatott horvátok részéről még sem tudták megakadályozni a kikötő áruforgalmát. Közlekedés nélkül nincs kereskedelmi élet. Ut hiányában Fiume felé a Kárpátmedence nem tudott árut küldeni. 1873-ig az 1803–1819 években Károlyváros és Fiume között épült Lujza-út volt a főútvonat. Ezen 2 ló 20 mázsa terhet tudott húzni. Lassan azonban alakulni kezdtek magyar társaságok. I. Ferenc 1800-ban adta ki első szabadalmi diplomáját az első magyar tengerhajózási részvénytársaság, a Societas Navalis Hungarica részére. Mária Terézia pátense végül is csak az 1807 évi IV. tc-ben nyert szentesítést, amely leszögezte, hogy: „Fiume város és kikötője az országhoz tartozónak nyilváníttatik”. Persze, a napóleoni imperialisták megszállták a várost és azt az illír királyságba kebeleztek be. Ebből Nugent tábornok ugyan kiszabadította, de csöbörből-vödörbe a várost ismét az osztrák örökös tartományokba osztották be. Az óriási nemzeti felhőrdülés hatására azután az 1827. évi XIII. tc-et ezzel a szöveggel szentesítette I. Ferenc: „Az országnak Szlavónián túli, magyar tenger melléknek („Literale Hungaricum”) nevezett részeit... Ő Szent Felsége az ország szent koronájához visszacsatolja.”

Az új kormányzó, Ürményi József 1823-tól elkezdte a kikötői partfalak, a hullámgátak és a vesztegzár építését. 1833-ban megépült a kikötői Ferenc kórház, amelynek megnyitására Zayt katonai karmester „kórházavató valceri” ír, amelyet Ürményi kormányzónak ajánlott. A kikötői forgalom is kezdett növekedni. A tervezett vasút tekintetében Széchenyi tett javaslatot, bár maga szívesebben látta volna a kelet felé irányuló kereskedelmünket a Dunán át, mert jóelőre megérezte a délszláv veszélyt. Kossuth pedig 1846-ban az ipartestület „Hetilap” nevű újságjában írta szállóigévé lett híres szavait a vasút védelmében: „Tengerhez magyar! Homokod porából s fekete sarad ragadalmából!”

Végre 1847 szeptemberében István nádor m. kir. herceg, osztrák főherceg megkezdte a kikötő régen tervezett kiépítését. Magyar nevű hajók születtek ekkor: „István főherceg”, „Báró Vay Miklós”, „Gróf Apponyi György”, stb. Örömkömben a hajótulajdonosok 1846-ban Buda városának ajándékozták „Buda” nevű háromárbocos barkhajójuk képét. (Ez a II. világháborúban pusztult el.) Végül is 1848-ban a bécsi kamarilla nagy szerelmese, Jellasic elfoglalta Fiumét. Hazánkba is betört, el is páholták, de ezzel a szabadságharc is megindult. Ennek tragikus, az orosz túlerő beavatkozása folytán bekövetkezett elvesztése után megszűnt a magyar állami szuverenitás, elveszett egész tengerpartunk, és annak az osztrák birodalomba csatolása után ott is virult a Bach-korszak. Az 1866. évi königgrtázi csatavesztés után I. Ferenc József kénytelen volt kezét nyújtani a magyaroknak és Deák Ferenc javaslatait elfogadva létrejött az 1867. évi ún. kiegyezés. Bár a következő, 1868. évi XXX. tc., az ún. magyar-horváth kiegyezés hihetetlen nagyvonalúsággal teljesített minden horvát kívánságot (pl. hét vármegyét ismertünk el Horvátországhoz tartozónak!), mégis, mivel ők soha nem voltak olyan finnyások mifelénk, mint mi – még ma is! – öfeljük, ezután is mindent elkövettek Fiume erőszakos megszerzésére.

A kiegyezéssel megnyílt a lehetőség hazánk részére a nemzetközi forgalomba való bekapcsolódáshoz. A horvátok közben szemtelen közjogi vitákat provokálva húzták Fiume átadásának a napját. Végül maga Ferenc József is megsokallta a huzavonát és 1870. július 28-án kelt rendeletével a kérdést egy provizóriummal oldotta meg, amely – jellemzően – az első világháború végéig érvényben volt. A tervek végrehajtását az 1871. évi XIX. tc. rendelte el. Elkészült az új kikötő, a forgóhíd, a naszádkikötő. 1882-re készen lett az óriási farakodóhely és mivel ebben az évben már 20 tonna kőolaj is érkezett, el kellett készíteni a kőolajkikötő terveit is. Ez a kikötő 1883-ra el is készült. Ekkor már egy és fél millió forintba került, de a vám és fogyasztási adóból ez az összeg egy év alatt visszatérült!

1873. november 14-e óta már vasúton lehetett eljutni Budapestről Fiuméba. Ez is magával hozta tengeri forgalmunknak a szédületes növekedését, de a kikötő további fejlesztésének a szükségességét is. Haynal Antal terveit fogadták el. Terveinek a megvalósítását a számtalan nehézség ellenére is remekül oldotta meg. A hullámgátakat meghosszabbították időre, pedig ezek alapozása 40 méteres mélységben történt. Ez 25.000 kg színezüstbe került. Előkikötők készültek. Megépült egy szárazdokk, egy 18 tengeri mérföld távolságra (33 km-re) világító fénytorny, raktárak és egy új móló. 1890-ben lett készen a kikötő villamos világítása, megépült a szabadkikötő (punto franco) és 42 km hosszú tűzjelző berendezés. A bergudi hajóépítő telep részére külön medence épült 21.303 m² nagyságban és egy 80 méter széles, 100 méter hosszú sólya. Ezen épült „Szent István” csatahajónk is. Ezért hirdethették még pár éve is reklámjaikban a jugoszláv hajógyárak, hogy „mi már 75 éve építünk csatahajókat!”. A kikötő ekkor már büszkélkedhetett 6169 méter hosszú rakparttal,

2080 méter hosszú hullámgáttal, 54 hektár vízfelszínnel, 60 hektár feltöltött területtel. A kikötő vágányhálózatán 5600 vasúti kocsi közlekedhetett egyszerre, a kikötő pedig 26 nagy gőzöst és 40 nagyvitorlást vehetett fel. Az építéshez felhasználták 22.447.000 tonna kő és felhányó anyagot, 193.945 m³ mesterséges zömöt, 25.000 m² cementbetont és közel 100.000 m² kövezetet készítettek el. Megépült 17 tárház és 12 fabarakk, 1 gabona elevátor 1000 vasúti kocsirakomány befogadóképességgel. A tárházak befogadóképessége végül is 116.000 tonna volt. A kikötő jelentőségét mutatja, hogy míg 1871-ben 165.000 volt a tonnaforgalom, ez 1913-ban már 2.096.800 tonnát tett ki, ami 1069% növekedést jelent! Felépült a kormányzói palota, a világ első torpedógyára, az Első Magyar Tengeralattjáró Gyár, amely még a dán haditengerészetnek is szállított tengeralattjárókat. A város kikötőjével versenyezve fejlődött. Századunk elején már 4 óvoda, 14 elemi iskola, 3 polgári, 1 felsőbb leányiskolai felső kereskedelmi tanintézet, 1 főgimnázium, a m. kir. tengerészeti - és a cs. és kir. haditengerészeti akadémia működött. A magyar nyelv és tanítása mindjobban elterjedt, egyik fő szószólója volt Császár Ferenc tanár és költő. 1848-tól 1867-ig a horvát megszállók mindent, ami magyar volt betiltottak. A fiumei patriánusok pedig büszkén viselték a díszmagyart!

A hajózás fejlődésére jellemző, hogy míg 1871-ben 1 gőzös szerepelt a nyilvántartásban, 1891-ben már 38, 1917-ben 801 hajót mutatott ki a m. kir. tengerészeti hatóság évkönyve. Ekkor már 10 komoly hajózási vállalat működött. Hajóik ellátták az áruforgalmat a Földközi tenger, az északi tengerek területén és a délamerikai forgalomban, sőt 1914-ben már megindult az ausztráliai forgalom is. Hajóink látták el a postaszolgálatot Nyugat-Európába és Délamerikába. Személyhajózásunk pedig el látta az Adria egész keleti partját, sőt még Olaszország felé is tartott járatokat.

Ebbe a jólétbe vágott bele az első világháború villáma. Ennek végén az olaszok elfoglalták Fiumét. Az azt követő trianoni békediktátum katasztrófájáról csupán annyit szeretnék még mondani, hogy tengerészetünk vesztesége kereken egymillió kilogramm színaranyat tett ki, nem számítva azokat az óriási összegeket, amelyeket nemzetünk ennek a hajózásnak a fellendítése érdekében fektetett be, mint pl. vasutakat, utakat, gyárakat, stb. A magyarokat kirugdosták a megszálló olaszok és Szusaktól kezdve a tengerparton berendezkedő horvátok. A szerencsétlenek pedig állás nélkül, hajók nélkül itthon gyarapították annak a másik milliónyi állás, lakás és megélhetés nélküli magyarnak a számát, akiket a többi utódállam utasított ki ősi hazájából, mert magyar volt. A történelem kereké pedig forgott tovább. Amint a mai néző megállapíthatja, nem is nagyon eredménytelenül. Már ami a sok könnyet, fájdalmat és mártíromság soha nem látott mértékét illeti...

Az ezeréves tengerparti magyar birodalom egyharmadára zsugorítva a trianoni békediktátum által nemcsak tengerpartját és tengerészetét veszítette el, hanem összes jelentős iparterületét, érc- és szénbányáit, erdőterületét. A fővárosra szabott centrális vasúthálózatának vonalai egyharmaduk után a „semmiben” végződtek. Új ipart kellett felépíteni, ipar- és agrárcikkeknek teljesen új piacokat kellett keresni. Még hozzá az egész világot érintő krízis és az amerikai dömping áru gabona európai megjelenésekor. Új módot kellett találni arra, hogy hazánk a világ kereskedelmébe bekapcsolódhassék.

Budapest központi helyzete a Duna partján már régen biztosított részére előnyöket. Kikötői helyzete azonban sok kívánnivalót hagyott hátra. Első rakpartja a Lánchíd két fejénél épült ki 1859-ben és hossza mindössze 250 métert tett ki. A millénium idejére a balparton 5 és fél km, a jobbparton 3 és fél km rakpart állott a hajózás rendelkezésére. A vámház alatt megépült a négyemeletes közraktár is 25.000 tonna befogadóképességgel.

Az ezeréves ország fennállását ünneplő kor derülátó sugalmazásának hatására hatalmas irammal fejlődő áruforgalom új kikötő építésének szükségességét hozta előtérbe. Ennek előmunkálatait 1897-ben indította meg a kereskedelmi minisztérium és ezeknek a vezetését a magyar hajózás nagy emberére, Gonda Béla miniszteri tanácsosra bízta. Híres vízépítő mérnökünk, Kvassay már 1916-ban foglalkozott az új kikötő helyével. Csepel sziget felső végére gondolt és tervezésénél már 2000 tonnás tengeri hajókat vett figyelembe! A terv kiviteléhez rendezni kellett a soroksári dunaágot is. Ennek felső végét a ma is jól ismert Kvassay zsíllippel zárták el. A munka 1920-ban megindult és 1926-ban vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó az új kikötőt átadhatta a forgalomnak.

1939 óta – írja vitéz Bornemisza Félix „Magyarország és a tengerhajózás” című könyvében – minden olyan magyarországi kikötő, amely a szorosán vett kikötői és közraktári üzem lebonyolítására alkalmas, az állami igazgatás alatt álló M. Kir. Nemzeti Szabadkikötő és Tengerhajózási Vállalat néven megszervezett kikötőhálózathoz tartozik. Ehhez elmondhajuk, hogy kiváló eredménnyel működött ez a hálózat vitéz Bornemisza igazgatósága alatt, aki világlátottságával kitűnő gárdát választott az igazgatóságba. Tapasztalt tengerészkapitány volt Kertész József, Harcos József, Zánkay, a titkárságban az ország Nápolyban végzett egyetlen tengerészeti-közigazgatási doktora Dr. Chobodiczky Róbert, stb. 1937-ben 14 hektárnyi területen kezdett működni a szabadkikötői részleg, a punto franco. Közép-Európa legnagyobb folyami kikötőjének négy medencével a legnagyobb területe 140 hektár. Vasúthálózata 30 km, közúti hálózata 10 km. Kereskedelmi medencéjében 20 hajó végezheti rakodását. Petroleum-medencéjének felülete 5,5 hektár. Partfalának hossza kerekem 1 km. Itt helyezkedik el 4 olajtároló.

A gabonátárház 32.000 tonna befogadására alkalmas. 9 áruszinben 9705 tonna tárolható.

A kikötőüzem második lefontosabb területe, telephelye volt a komáromi kikötő. Raktárainak a felülete 6.688 m². Ezekben 300 vagon darabáru és 1000 vagon ömlesztett áru tárolható. Ez a második világháborút lezáró párizsi, második trianoni békeparancs által természetesen ismét elveszték.

A kikötőüzem 1939-ben bővült az új üzemággal, a tengerhajózással. Ekkor a M. Kir. Duna-Tengerhajózási Rt. mellett a kikötő lett volna a második olyan tengerhajózási vállalat, amely közvetlen járattal kereste volna fel a tengeri kikötőket. Előbbi, a röviden DTRT-nek ismert tengerhajózási vállalatunk már 1934-ben megvalósította ezt a forgalmat. A kikötő céljainak a megvalósítására 3 db, 2300 tonnás hajót rendelt meg a Ganz Hajógyárban a tervezett dél-amerikai forgalom céljára. Ennek előmunkálatait Braziliában már elvégezte Salamon János hj. tengerészkapitány. Őt 1940-ben, onnan hazatérőben – tudomásunk szerint – a semleges svéd hajóról nemzetközi jog ellenesen – levette egy brit hadihajó, a Bahamákra vitte, ahol kivégezték. 1945-re elkészült az első hajó, amelyet jóvátétel címén a Szovjetunió kapott meg és „Chiaturi” néven állított forgalomba. Az eredeti terv szerint ezek a hajók „Hungaria”, „Argentína”, „Brazília” nevet viselték volna és odaútban Ganz motormozdonyokat, visszaútban pedig kávékat hoztak volna. A tárgyalások már lerakták alapjait egy budapesti kávéközpontnak, amely egész Európa kávészükségletét biztosította volna.

1941. november 13-án a kikötő részéről vitéz Bornemisza és az olasz Magazzini Generali di Fiume vállalat között megállapodás jött létre egy közös illetőleg kölcsönös összműködés tekintetében. Ennek alapján Fiumében szabad kikötőhasználat és tárolási lehetőség nyílt meg az olasz hajókkal egyenrangú minőségben a magyar hajók részére. Fiume így a vállalatnak a legújabb telephelye lett. Ezáltal lehetővé vált volna a svéd Salen céggel már megkötött szerződés alapján a Fiuméből az Északi és Keleti tenger felé járó hajók közös adminisztrációja és áruszerzése. Az eseményeknek azonban ne vágjunk elébe.

1942-ben jelent meg vitéz Bornemisza Félix és dr. Bartos Dezső „Magyarország és a tengerhajózás” című könyve. Varga József műegyetemi ny. r. tanár, akkor m. kir. kereskedelm és közlekedésügyi miniszter a könyvhöz írott előszavát ezzel a két mondattal kezdte meg: „Magyar ember aligha veheti megilletődés nélkül kezébe ezt a könyvet. Fővárosunk új rangja, címe díszíti fedőlapját: tengerek kikötője lett Budapest”. Ennek a megértéséhez el kell mondjuk, hogy az ország javát előmozdítandó a rendkívül tág látókörű, legnagyobb magyar tengerész, a kormányzó 1933-ban, a koronatanácsban felvetette a tengerhajózásnak a Dunán át szükséges megindítását. „Szent István” csatahajónk lángeszű tervezője, Scharbert Gyula, a Ganz Hajógyár igazgatója, még szkv. tengerész főmérnök korában elkészítette egy ilyen Duna-tengerjáró hajó tervét, amely kb. 500.000 pengőbe került volna. Nehogy elveszék az ország

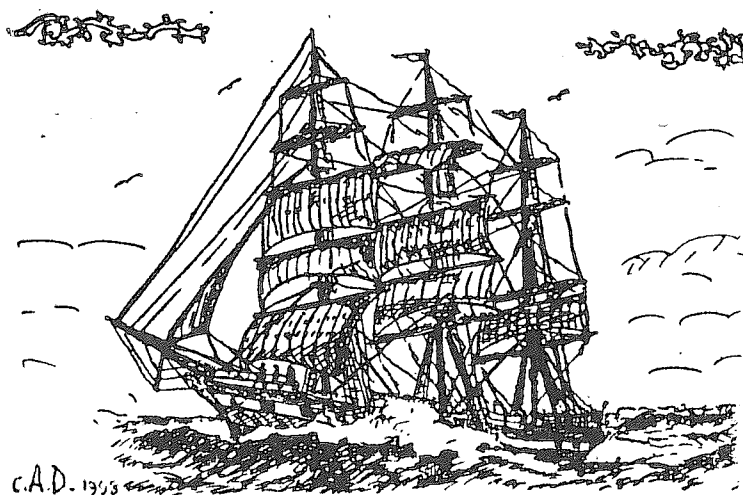
pénzre sikertelenség esetén, a kormányzó a későbbi népvézérektől eltérően takarékos módon egy előzetes próbaút elvégzését követelte meg. A magyar textilipar érdekében ekkor már működött az alexandriai Páthy-cég és ifj. Horthy Miklós által létrehívott „Magyar-Egyiptomi Kereskedelmi Rt.”. Ez a cég bérelt egy „Apollinaris III” nevű, 180 tonnás holland motorhajót, amely Lehrer Árpád szkv. sorhajóhadnagy, hj. tengerészkapitány parancsnokságával megkezdte Rotterdam-Budapest útját. Bizertában a hajón tűz ütött ki, a hajóparancsnok bennégett – ő lett a Duna-tengerhajózás első mártírja. A hajót Alexandriáig Gramantik Mihály hj. tengerészkapitány vitte tovább, akinek ott betegsége miatt ki kellett hajóznia. Onnan vitéz Bornemisza Félix szkv. sorhajóhadnagy, haditengerészeti repülő, hj. tengerészkapitány üttörőként vitte a hajót a számtalan hajózási, adminisztratív és jogi akadályokat eredményesen legyőzve Budapestig. A visszautat Kádár Ferenc hj. tengerészkapitány parancsnoksága alatt tette meg a hajó. A két kapitány véleménye alapján az állam megépíttette a Gazn Hajógyárban az első Duna-tengeri hajót, a „Budapest”-et. Ezt a M. Kir. Folyam és Tengerhajózási Rt. kezelésébe adták. Első alexandriai útjára 1934-ben indult a hajó. A kísérlet tökéletesen bevált, de két év múlva az állam egy külön Duna-tengerhajózási részvénytársaságot, a DTRT-t alapította, mert a tapasztalat megmutatta, hogy tengeri hajót nem lehet eredményesen egy belvízi hajózási vállalat kezelésében üzemeltetni. Ezt – mellesleg – az utolsó 30 év is tökéletesen bebizonyította. A DTRT az állam egyik legremekebb, hasznot hozó vállalata lett. Lényegében mindegyik hajó minden évben megkereste a testvérhajóját. Így 1944-ig a vállalatnak 9 hajója volt és hat hajójának teljes anyaga már a Ganz Hajógyárban tárolt. Szédületes fejlődésének mozgatója Roediger-Schluga Miklós, szkv. sorhajóhadnagy, hj. tengerészkapitány volt, akit 1950. február 4-én „feltételezett adatszolgáltatás alapján a hazai igazságszolgáltatás csúcsteljesítményeként kötél által kivégeztek.

A M. Kir. Duna-Tengerhajózási Rt. hajói tehát 1934-től kezdve rendszeresen látogatták a budapesti kikötőt. Ezt tehát a tengeri hajók fogadására is alkalmassá kellett tenni. Így pl. többek között fel kellett szerelni a tengeri hajók tájolóinak a szinitésére, a nemzetközi egészségügyi előírások által megkövetelt tennivalók elvégzésére, stb. Ezeket kézdívsárhelyi Nagy Gábor szkv. korvettkapitány, a M. Kir. Tengerészeti Hivatal igazgatója végezte el a legnagyobb szakszerűséggel. Mindezekre tekintettel Rákos Lajos, hj. tengerészkapitány, az angol Lloyd azóta is egyetlen magyarországi agentjének a jelentéseire támaszkodva az angol Lloyd az 1937 évi „Lloyd's Book of Ports and Shipping Places” című könyvében Budapestet – és így ezen belül természetesen Komáromot is tengeri kikötőként ismerte el. A Dunának ettől völgyemenetben fekvő egypár kikötője, így Mohács, Belgrád, Orsova, Turnu Severin és Giurgiu is részesültek hajóink látogatása révén ebben a tisztességben.

Fentiek alapján tehát a kikötő mint tengeri kikötőnk működött rendkívüli eredményeket produkálva igazgatója, vitéz Bornemisza Félix vezetése

alatt. Amidőn őt a 1944. október 15-én ifj. Horthy Miklóssal együtt letartóztatták és mint ellenállókat Mauthausenbe, a koncentrációs táborba vitte a Gestapo, Kertész József hj. tengerészkapitány vette át az igazgatói teendőket a háború végéig, amidőn őt is lecsukták a vörösök. A MESZ Hart-ba, azaz a Magyar Szovjet Hajózási Rt-be, később a MAHART Magyar Hajózási Rt-be olvasztott Duna-tengerhajózás eredményei a magyarellenés céltudatos vezetés alatt mind rosszabbak lettek és a MAHART a Duna-tengeri hajókat, – utoljára a „Cegléd”-et, 1986. VIII. 4-én – több, mint félévszázados csodálatos fejlődés után eladta. Ezzel megszűnt a Duna-tengerhajózás és így Budapest is megszűnt tengeri kikötő lenni – államvezetésünk nagyobb dicsőségére. Ez, amint most is látjuk, beszűkült szárazföldi szemléletével az eddig még megmaradt egy-két óceánjáróhajónk haláltusáját segíti elő, hogy a magyar tengerészet még a szótárából is törölje.

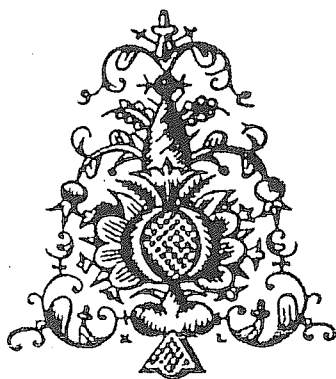
Ennek emléke előtt abban a reményben hajtunk fejet, hogy a jövődő meg fogja hallani vitéz Bornemisza Félix felhívását: „Tanuljunk a történelemből! Ki a tengerre!”

Irodalom

- 1/ Bornemisza Félix–Dr. Bartos Dezső: Magyarország és a tengerhajózás – A Kikötő-tengerhajózás kiadása, Budapest, 1942.
- 2/ Dr. Borovszky Samu és Dr. Sziklay János: Fiume és a magyar-hotvát tengerpart – a Magyarország vármegyei és városai c. sorozatból, Budapest, Apollo Rt.
- 3/ Brunner Vilmos: A magyar tengeri közlekedés fejlődése és szerepe Magyarország gazdasági életében – doktori értekezés, Budapest, 1931.
- 4/ v. Csaplovics Johann: Gemälde von Ungarn – Pesth, 1829, Verlag von E. A. Hartleben.
- 5/ Dercsényi Dezső: Nagy Lajos kora – Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda
- 6/ Gonda Béla: A magyar tengerészet és a fiumei kikötő – Budapest, Pátria Rt., 1906.
- 7/ Hóman Bálint–Szekfű Gyula: Magyar történet I-V. köt. – Budapest, Kir. Magyar Egyet. Nyomda
- 8/ Juba Ferenc: A magyar tengerészet és Trianon – Nemzeti Történelmünk II., Dokumentumkötet – Trianon forrásai I. –, Kaposvár 1994. ISBN 04 3648 5.
- 9/ Kádár Ferenc: A magyar tengeri kereskedelmi hajózás története – Műszaki történelmi sorozat, Gépipari Tudományos Egyesület, 1986.
- 10/ Kereskedelmi Tengerészet 1941-9143 évfolyamai
- 11/ Leidenfrost Gyula: Kék Adria – Kir. Magyar Egyet. Nyomda, 23.605
- 12/ Lloyd's Book of Ports and Shipping Places – London, The Corporation of Lloyd's, 1937.
- 13/ Dr. Márki Sándor: Magyar uralom az Adrián – Magyar Adria Könyvtár, Első sorozat 6. budapest, 1915. A Magyar Adria Egyesület kiadása
- 14/ Dr. Miklósy Zoltán: A magyar király hajóhada a középkorban – Budapest, 1934., Kovács és Szegedi Könyvnyomdája
- 15/ Dr. Pártos Szilárd: Magyarország közlekedésügye – 1937. Budapest, Pallas Rt.
- 16/ Pór Antal: Recenzió Dr. Meyer Gotthold : Szent Simon ezüst koporsója c. könyvéhez. – kiadja a M. Tud. Akadémia, Századok 1895. 372. old. köv.
- 17/ Magyarország – Singer és Wolfner Kalauz könyvei, Budapest, 1896. Singer és Wolfner kiadása
- 18/ Somogyi Ferenc dr.: Küldetés, A magyarság története II. kiadás – Kárpát kiadó, Cleveland, 1973.
- 19/ Dr. Szabó László: Magyar Balázs hadjárata Veglia szíjzetén – Magyar Adria Könyvtár 4. sz. kiadja a Magyar Adria Egyesület

- 20/ Szalai Béla: A fiumei vasút keletkezése – Budapest, 1928. Élet Rt.
- 21/ Teke Zsuzsa: Velencei-Magyar kereskedelmi kapcsolatok a XIII-XV. században – Akadémiai Kiadó, 1979.
- 22/ Wenzel Gusztáv: A Frangepánok Magyarország történetében – Századok, 1890. 193-216. és 289-310. oldal
- 23/ Gróf Wilczek Ede: Magyar tengerészet az Anjou korban – Századok, 1895. III. füz.: 205-217. old., IV. füz.: 301-316. old., V. füz.: 422-440. old., VI. füz.: 507-522. old.
- 24/ Zsuffa Sándor: Adatok a középkori magyar tengeri haderőről – Magyar Katonai Szemle, 1940. évf. 797. old.

Halabuk József (Budapest)
Regionalizmus a Duna mentén

„... a világváros, a város, amely az egész világot jelenti – vélte O. Spengler – és minden mást kiszorít, elkezdí a táj felszámolását ...¹. Ez lenne a helyzet? Ez az önromboló folyamat lenne az, amit urbanizációnak nevezünk? Remélhetőleg nem, de hogy ne is így legyen, azért határozottnan és tudatosan tennünk is kell. Korunk emberének és társadalmának világszemléletéből mintha kiiktatódni látszanék egy alapvető nézőpont, vagy ha úgy tetszik, tény: személyünkben és közösségeinkben elsődlegesen nem az általunk – egyre fokozódó mértékben – létrehozott úgynevezett másodlagos környezetünkől függünk, hanem a természettől (ilyen egyszerűen). Az előbbinek legfeljebb körülményei között töltjük életünket. Történeti szemlélet alapján az is állítható, hogy a legalapvetőbb meghatározottságokat még csak fel sem kell tárnunk, hiszen rendkívül hosszú ideig – a jelenleginél sokkal nagyobb mértékben – játszottak szerepet, vagy törekedtek elődeink érvényesítésükre. Természetesen korszerű szemlélettel, tudományos-technikai felkészültséggel minden történeti periódus – így korszakunk is – köteles szembesíteni fejlettségi viszonyait a mindenkori emberi civilizációnak otthont adó természeti környezettel.²

A Kárpát-medence (amely önmagában állva is egy régiója Európának, de tagja másoknak, illetve foglalatla kisebbeknek) a történeti és a jelenkori szempontokból egyaránt, a természet- és a tájféldrajzi fejlődés alapján, igen tagolt (kultur) táj-régiók hordozója. A történeti tapasztalat és az értelmes belátás ezek létében nem az elkülönülés, zártság megjelenítődését találja, hanem az integrálódást. A domborzati viszonyok (elsősorban a hegy- és dombvidék jelenléte), valamint a Duna azok a megegyező természetféldrajzi tényezők, amelyek az északnyugat-magyarországi, s a budapesti régió létrejöttét megalapozták. Közismert, hogy az országos központ – a főváros – valamint az egyes (vidéki) régiók közötti mindenkori kapcsolattartás egyrésztől eszmei, jogi jelentőségű, másrésztől létfontosságú gazdasági-társadalmi-politikai-életmódi-emberi mivoltot érintő kérdés. Különösen az egymással közvetlenül határos természet-társadalmi tájak esetében. (Elegendő hivatkozási alap a középkori feladatmegoszlás Esztergom, Pest-Buda, Székesfehérvár között.)

A régiók és tájegységek természetféldrajzi alapú, hosszútávú fejlődési eredményei az emberi közösségi (népi, nemzeti) alkotóerőknek. Az adott viszonyok változásaival (esetenként kényszer szülte módokon) maguk is változnak, de alapvető jellegük nemigen alakul át és a folyamatok rendkívül lassan lezajlóak, még lassabban megérőek. A történeti-társadalmi-nemzeti fejlődés során organikusan létrejövő (fejlett színvonalon álló) tájegységek erőszakos jellegű – úgymond „politikai”, „hatalmi” szempontú

– megsértései nem kizárólagosan az érintett körzetekre hatóak, hanem sokkal szélesebbkörűek, akár kontinensi léptékűekké is alakulhatnak. (Napjainkbeli fájdalmas érzéseket keltő példa: a magyar-szlovák alapszerződésben rögzíteni kívántatott határvonal egy adott szakasza a trianoni békeszerződés 27. (és 30.) cikke, illetve a párizsi békeokmány I. cikkhelye szerint „a Duna hajózási fővonala”. Most már csak az az eldöntendő kérdés, hogy nemzetközi jogi szempontból, a híres-hírhedett bőszi vizierőmű létesülte következtében, a de jure, avagy a de facto megközelítés e a mérvadó?

I./ A kultúrtájak természeti adottságai meghatározó erejűek egyrészt a gazdasági hasznosításuk, másrésztől szűkebben értelmezett településföldrajzi (lakóhelyi) használatuk vonatkozásaiban. Példaként említhető, hogy a Dunával kapcsolatbahozható bármely jellegű műszaki lépés évszázadok óta mennyi változást eredményezett a folyó melletti természetben, falvakban, városokban. Előnyöset, kedvezőtleneket. Elgondolkodtatónak tartom, hogy a legutóbbi évtizedekben tervbevett műszaki műtárgyak létesítése kapcsán még csak fel sem merült olyan történeti jellegű okadatolt vizsgálat és értékelés elvégzésének szükségessége, amely ilyen megközelítésből szolgálhatott volna különböző szakági tanulságokkal, tendenciákjelentkezésére történő figyelmeztetéssel. Miért annyira történelmietlen a szemléletünk, hogy akár arra is gondolunk: ami a természettudományban néhány száz-, néhány tízeve még lényeges tényező volt, azt ma már nem szükséges kellő figyelemmel kísérnünk? (A műszaki fejlődés – ha jól vélekedem – nem a természet törvényei ellenében, hanem azokat figyelembevéve lehet eredményes.) Másik tetszőlegesen kiválasztott példánk a lakóhely-munkahely teremtesével kapcsolatos. Budapest városföldrajzi adottságai (a természeti és az épített környezet meglévő egységével) a köztudatban élőnél sokkal zártabb tájegységi körzetet alkotnak. E területre lehet emelni épületeket irgalmatlanul magasra: a Gödöllői-dombvidék lágyhullámszerű vonulatát, a Pestet körülölelő ívet bizonyára értelmes dolog sematikus szögletes építményekkel felszabdalva-eltakarva, látványként eltüntetni. A dél-pesti térség, mivel majdnem hogy síkvidék, kiválóan alkalmas városszerkezeti- és esztétikai szempontokból egyaránt, toronyházak elhelyezésére – halljuk. Lehetséges. De akkor hol fogja a helybéli, vagy az idelátogató polgár megtapasztalni a pesti síkság mibenlétét? (Az az érzésem, hogy toronyházainkban nemigen éreznék otthon magukat a fővárosiak. Az idegenforgalmat sem igen lendítenék fel, mint ahogyan nemigen vonzották egykor a városnéző körjáratokon „szocialista” lakótelepeink látványai sem a világ vádoraait. Még ha felhőkarcolók lennének?...)

Embertömeget – és nem citoyent – össze lehet zsúfolni egy meghatározott eltartóképességű területdarabra, jóval a kívánatos lélekszám felett is. Gyakorlati tapasztalati tény, hogy az adott helyszín azonnal elveszti eredeti (talán még vonzó) jellemzőit és önmaga ellentétébe csap át ekkor. Ha – mondjuk – nem zavar minket, hogy egy sokféle értékkel bíró város (falu) helyett egy amorfi településhalmazban tartózkodunk,

akkor e tényezőt talán figyelmen kívül is hagyhatjuk. A kialakult szituáció másik elemét azonban már nehezebben. Mivel az adott településhelyszín és közvetlen környezete az óriásira megnövekedett kommunális igényeket, terheket már nem képes kielégíteni. Pótlásukat más körzetekből, azok rovására kell megoldani, amely eljárás azonban nemigen szokott kielégítő módon sikeredni. Mivel – nevezzük nevén a dolgot – rablógazdálkodásról van ekkor szó, a teljesítés jelentős mértékű (eszmei és materiális jellegű) érték elherdálásával is párosul.

Szónoki a kérdés, de megkerülhetetlen: korunk sokrétű emberi teljesítményét birtokolva, nem kellene-e végre valóban élnünk a természet viszonyai között, nem pedig azt állandóan eltaposni törekednünk, annak leigázási kényszereszméjétől üzőtten?

II./ A magyarországi településstruktúra erőteljes sajátosságokkal, a középkorban organikus fejlődésű, az európai városrendszerbe integránsan illeszkedő volt. A török hódítás és az azt követő birodalmi érdekű politika elmélete s gyakorlata következtében ez a természetes helyzet megbomlott. Bizonyítva – sajnálatos tényként –, hogy a természetföldrajzi tényezők mellett, a társadalmi hatások ugyanolyan mértékben lehetnek kedvezőek, vagy kedvezőtlenek. Az ország, de a tágabb értelemben vett térség, számára is fontos kérdésként vetődött fel, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődés konszolidálódásakor a településszerkezeti viszonyok reorganizálódhatnak-e? A látszólag egyszerű megoldású problémakör azonban olyan kérdések sorát veti fel, mint a következő: a nem organikusan született település – például egyes újkori telepítések eredményei – elég rövid időszak alatt szerves alkotóelemvé tud-e válni az újjászerveződő, módosult fejlődésű országos egységnek? Egyáltalán reorganizálódik-e maga az országos szintű településkör, megtartva európai integráltságát? A súlyos helyzetet még tovább rontotta egy körülmény: noha a feudális berendezkedésű társadalmakban nincs akkora eltérés a színvonalban a centrum és a periféria között, de azért van. Továbbá fontos – ilyen, akár „közvetlen”, módon nem definiálható – előreható szereppel viszont határozottan rendelkezik a központ. A török támadás dandárja, az ország három részre szakadása pedig akkor következett be, amikor a polgárosodási folyamatok megindulásának közelebe érkezett Magyarország. Ezidőben az ország központjának megszállása felmérhetetlen károk forrásává válhat. A hódítási veszély elhárítását követően azonban nem történt meg (vagy csak igen korlátozott mértékben) a következmények felszámolása. Újabb külső érdeklőrök dominanciája jelent meg. Ez a közel katasztrófálissá váló helyzet végsősoron azt eredményezte, hogy hatalmas belső áldozatok árán, melyeknek jelentős hányada a számunkra kedvezőtlenül alakult nemzetközi erőviszonyok függvénye volt és amely ráfordításokat ma már meg sem állapítható mértékben hatékonyabban működtethették volna, kedvezőbb esetben, a kortársak a közép-kelet-európai térség polgárosodása érdekében, lényegében az ország településszerkezetét újjá kellett formálni.

A lassan újjáéledő központi régió megtalálta ismét kezdeményező szerepkörét, fokozatosan visszanyerte – legtöbbször kemény küzdelmet vívva érte – egykorvolt funkcionális szerepét. Szerencsés körülménynek tekinthető, hogy a nem organikus jellegű településtípusok, illetve maguk a települések megfelelően bele tudtak illeszkedni az újjáalakult országos rendszer tartalmába és formájába, illetőleg egy bizonyos hányadig reorganizálódott lakó-, s munkahelyi szisztémájába. A következő kérdéskörnek a felvetése csak az e területen fellelhető, legalább elfogadhatónak minősíthető fejlődés kimutatása után vált ésszerűvé.

III./ A XIX. századi magyarországi polgárosodás revolúciós, máskor reformálódó, esetenként csak modernizálódó folyamatának egyik fő színtere és alapvonulata az urbanizáció volt. A társadalomtudományi kérdésekben járatos személyek is rendkívül sok – akár szaktudományos művekre is alapozódó – tévhitel, hiányos tájékozottsággal ítélik meg ezt a történeti periódust.

Érthetetlen módon elterjedt vélemény, hogy a hazánkbeli kapitalista fejlődés inkább kivételes körülmények megléte esetén és külső forrásokra, impulzusokra alapozottan jelentkezett, mintsem a nemzeti önfejlődés részeként. Az ekkori Pest-Buda ipari elővárosának az egyetlen Újpestet szokás tartani. Jelentőségét néha nem is ipusztériális, kommunális fejlettségi fokán, hanem egyediségén (mivel annak vélik) méltatva. Ez a nézőpont legalábbis ismerethiányos. Saját kutatásaim alapján is hangoztathatom, hogy volt más kísérlet is. Határozottabban irányítva az ipusztérializmus érvényesítésére, a jóval korábban alapított Buda környéki település, Albertfalva (1817). További értékelhető jegyek alapján állítható, hogy az ipusztériosodás esetében sem a fejlődés „gyökerei” meg nem létéről van szó, hanem a kibontakozódása korlátozódásáról, megrekedéséről. Ez a látszólagos meghatározási eltérés azonban óriási fejlődési minőségi szintbeli különbséget jelent. (Némi leegyszerűsítéssel megfogalmazva: esetünkben nem a fejlődés valamiféle rendkívüli szerencsés viszonyok között megfogant egyedi, tehát nem általánosítható, esetéről, hanem előremutató tendenciája megszületéséről van szó.)³

Az eddig elmondottak alapján is, legalább némi kételkedéssel fogadandónak ítéljük a következő típusú publicisztikai megállapítást: „Pest-Buda (és Újpest) növekedése, a tökéletes városfejlődés kizárólagos képviselőjeként, egyik napról a másikra átlép a rendi társadalomból a –középkorlet-európai – polgáriba, miközben – mert a magyar nemzeti közösség nem válik függetlenné és igazán – a többi térség és város polgárosulása, modern urbanizációja el sem kezdődik”.⁴ Ha hasonlóan sarkított megfogalmazásban, de minden bizonnyal valósabb tartalommal, közölnénk erről álláspontunkat, akkor azt kellene róla mondanunk, hogy ez egyértelműen tagadása a magyar reformkori fejlődésnek és az 1848. március 15-i polgári forradalom győzelmének. Meg kell, hogy valljuk: szakemberként nem igen tudunk mit kezdeni az olyan – legrosszabb ízű – publikációs propagandával, amely az egyetemes és a hazai történetírás eseménytörténeti megállapításaival ellentétes, a helytörténetírás terüle-

tén sarlatánságát bizonyítja, a társadalmi-nemzeti szemléletmódjában kirekesztő jellegű. Íme: „Településünk (Újpest-H.J.) iskolapéldája annak, ami már annyiszor fölemlítődött már –, hogy a magyar polgárosulás nem magyar elemekkel indul meg.”

Az előzőek alapján nyilvánvalóvá válik, hogy idealisztikus követelménynek kell ma még tekintenünk – a szakmai végzettségekkel rendelkezők egy része esetében is –, hogy értelmezni tudjanak kortásaink valóban elgondolkodtató tényeket közlő (szerencsése ilyen is nagyon szép számmal akad) esszéket, tudományos eredményeket népszerűsítő cikkeket. Íme egy, példának szánt idézet: „Budapest rendelkezett Ausztria-Magyarország leghosszabb villamosvasút hálózatával (a századfordulón – H.J.), amely elérte a nyugat-európai átlagot, miközben Bécs közlekedési hálózatának kiépítettsége nagyjából Moszkáénak felel meg.”⁵

Az előbbi tetszőlegesen kiválasztott példák egyediek, de típusértékűek. A tudományos kutatásnak s elemzésnek, valamint az oktatásnak, ismeretterjesztésnek sokat kell még tennie, hogy Európa múltjába tartozó nemzeti történetünk ismertté legyen hazánkban és külhonban egyaránt és (mint egykor mondták, írták) a „bölcsség forrásává” válhasson.

IV./ Történeti tény a magyar polgárosodás, kapitalizálódás megkezdett volta, viszonylagos gyengesége. De ekként is kell kezelnünk ezt az igaz állítást. Nem pedig szólamként visszhangzott politikai jelmondatként. Nemzetünk és a velünk egy hazájú nemzetiségek számára könnyen végzetes csapássá válhatott volna ez a rendkívül kegyetlen hatású következményekkel járó körülmény. Nem csak történettudományi módszertani vizsgálati kérdés, hanem történetbölcseleti vonzatokkal rendelkező feladvány, annak tudomásulvétele, hogy korábbi eredményes fejlődési kezdetek felhasználásával, e téren is kovácsolható bizonyos mértékű s mennyiségű erény a szükségből. Szükséges ehhez mindkét kedvezőtlen hatású elem jól átgondolt módon történő tanulmányozása, a hozzájuk való alkalmazkodás, az általuk megszabott szintek s körülmények között történő tudatos, tevőleges kimunkálása az e viszonyokat meghaladó folyamatoknak. Ezek, mint maguk a feladatok is, az általánosan szokásos fejlődési főtendenciáktól eltérő formájúak, így a hozzájuk kötődő eljárások, eszközök akár szokatlanok is lehetnek. A kisebb-nagyobb egymással is eltérő szférákban jelentkező, átfedésekben élő – réiök mindenkorú közösségi szerepe itt felértékelődik.

A felzárkózás – ha erre lehetőség adatik s igénye is van rá az érintett társadalomnak – bölcsebbé is tehet. (Nem kötelező az előttünk járók minden hibáját ismét elkövetnünk.) A gyengébb korábbi teljesítménnyel párhuzamosan a változások kedvezőtlen elemei is csekélyebb mértékben jelenlévők lehetnek (kis „szerencsével”). Korszerűbb eszköztárral a felzárkózás esetenként gyorsabban is megvalósítható, mint a nemzetközi példaként szolgáló fejlődési út végigküzde.

A fejlődési korrekcióknak, további területeken történő előremozdulás indukálásában is megkülönböztetett fontosságú szerepköre van az urba-

nizáció területén. A településfejlesztés iskolapéldájának tarthatjuk gróf Széchenyi István, majd gróf Andrássy Gyula ezirányú működését – különösen Budapest vonatkozásában.

A polgári fejlődés önkorrektciója hathatós eszközének tartható, mivel ahhoz igénylendő forradalom a szükséges időpontban objektív okokból nem adatik meg, a reformok vívmányai pedig az igényelt előrehaladáshoz nem elégségesek, az általános érvényűen működő strukturális reformok. (Ezek alatt – végtelenül leegyszerűsített meghatározással – összerendezetten létező, tudatosan létrehozott reformok együttesét értjük, ahol a formai megnyilvánulás nem haladja meg a reformok nivóját, de az elért cél forradalmi mértékű, a meglévőt meghaladó színvonalú társadalmi-gazdasági-politikai-világszemléleti-életmódbeli változásokat életrekelte.) Közismert hazai példákkal igazolható ennek az eljárásnak (is) az eredményessége.

V./ Akaratlanul felötlök emlékezetemben a napi politikai élet egyes megnyilvánulásai alapján, a történeti tárgyú megnyilatkozások bizonyos tételei nyomán, egy olvasmányélményen. O. Spengler írta: „A főváros (...) az a város, amelynek szelleme (...) uralkodik az ország fölött. Az ország és a polgárai a vezető szellem eszközei és egyben tárgyai (...) a főváros közli az országgal, mit kell akarnia (...)”.⁶

A konszolidált polgári viszonyok létének ellentmondani látszó az ilyen helyzet. Semmilyen körülmények között nem szolgál sem ösztársadalmi, sem regionális – fővárosi sem – érdekeket. Különösen természet- és társadalomellenes a később és gyengébb módon kapitalizálódó országok, nemzetek életében. Ezek számára szószerint létfontosságú az egyes régiók (-csoportok) kiegyensúlyozott együttműködésére való törekvés. A nemzeti közmegegyezésen alapuló érdekérvényesítés hathatósan előmozdíthatja az urbanizációt, amely befolyásolja a régiók életét, kapcsolatrendszeit. Andrássy miniszterelnökként ezért is volt képes az országgyűlésben a kormány- és az ellenzéki pártokat (a szélsőbal kivételével) megnyerni az 1870. X. törvényjavaslat támogatásához, mivel világossá tudta előttük (sok választó polgártársa előtt is) tenni: az egységes, világvárosi színvonalú Budapest gyarapodását nem az ország más területeinek előrehaladása elől elvont eszközökkel kívánják megteremteni. Országos összefogással akarnak olyan székesfővárost kialakítani, amelyik képes hazai, regionális és összeurópai viszonylatokban a magyar polgárosodás előmozdítója, koordinálója lenni.⁷ (Messzire vezető, hosszadalmas feladat lenne annak áttekintése, hogy később miért is jelentkezett többforrású fővárosellenes politikai közhangulat. Így jelen helyen be kell érünk ennek – sajnálatos – meglétének konstatálásával). A településstruktúrán, mint rendszeren belül elsősorban nem az abszolút mértékeknek van prioritásuk. Viszont van az adott egységek együttműködési készségének, a lehetőségek felismerésének és kiaknázásának. Két (akár ellentétes irányultságúnak is felfogható) szemléltető példa következik: az első Budapest méreteinek az országhoz viszonyított nagyságát többször s többen – nemes keresetlenséggel – egyszer-

rúen csak egy vízfejú gyermek arányaihoz hasonlították. (Én úgy érzem, hogy valamilyen mesebeli varázstükör fura torzító segédletével láthatták csak ezt a városképet...) Budapest lakossága – az egyesítést követően – alig haladta meg az országének négy százalékát, melynél nagyobb volt akkor akár Párizs, akár London aránya is. Budapest kialakulásakor a városközi kapcsolatokat – urbanizációs ellentételezéseként – e települések sorával tartotta: Pozsony, Kassa, Kolozsvár. Megkülönböztetetten szoros szálak fűzték még Bécshez, Prágához, Brünnhöz, Belgrádhhoz, Zágrábhöz, talán még Bukaresthez. A második példa: rendszerméletileg is hibás megközelítés, hogy többször csakis a kisebb léptékű, az újabban keletkezett lakó-, munkahelyek szolgáltatta nézőpontból – azaz „mit jelent részükre a főváros” – közelítjük meg a struktúrát. Igencsak érdekes lehet, hogy ősi települések, főváros(ok) miért viszonyulnak olyan módon, mint annak eseményei ismereteseek, oly parányi településelemekhez, mint Albertfalva, Újpest, Csepel (létrejöttük időrendjében említve azokat). Egyetlen elfogadható indok található (ezeknél az akkori ipari elővárosi kezdeményeknél is): felismerése és érvényesítési szándéka a megnyilatkozó, közösérdekű lehetőségek kibontakozásának.

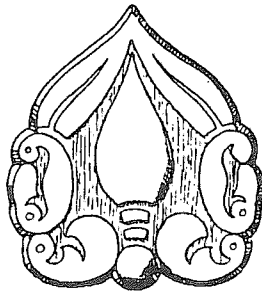
Sajnálatos körülmény, hogy az objektív okokon kívül számos esetben sanda, vagy a polgárosodás folyamataival szemben kimondottan ellenséges szubjektív szándékok együttesen igen megnehezítették az ország és fővárosa fejlődését. Ajánlatos lenne a sokszoros hátrány jelenkori felszámolása reményében az urbanizmus gondolata legnagyobb képviselőinek életművei megismerése mellett, az egyes érdemi munkaterületek kiemelkedő személyiségei (Reitter Ferenc, Csengery Antal, Tisza Lajos,...) szakmai tevékenységét is mintaképünknek tekintenünk.

A felvetett gondolatok lezárásaként felmerül a kérdés: mindennek van-e valami tényleges tanulsága a jelen társadalma számára? Elősegíthetik-e a jövő formálását? Avagy csak kultúrtörténeti adalékot képeznek: „laudator temporis acti”.⁸ Meggyőződésem szerint – igen. Mondandónk értelme arra kíván figyelmeztetni, hogy Magyarországon volt eredményesen fejlődő polgárosodás, itt működő kapitalista társadalom volt. Ez a fejlődés akaratlagosan végrehajtott külföldi ellenforradalmi katonai-társadalmi-politikai agresszió nyomán megszakadt. Az akkori polgári társadalmak nem tudtak – bizonyos értelemben nem is kívántak – megmentése érdekében fellépni. 1989-től ismét a történeti fejlődés előremutató útján járunk. Az ország általános állapota azonban kritikus. Az anyagi és szellemi összteljesítménye nem éri el a kívánatos szintet. Ennek objektív (és szubjektív) okai közül most egy – történeti megalapozottságút – kívánok kiemelni. A magyar fejlettségi és teljesítményi mutatók, a korábbi tökéletes fejlődés meglelte ellenére is, most nagyjából ugyanabba az értékelési mezőbe sorolódók, amelyben olyan országok tartoznak nagyrészt, amelyek történetének nem volt korábbi ilyen fejlődési szakasza. (Orvosi nyelven szólva: a kórkép azonos, a kórelőzmény más. Mi legyen az alkalmazott gyógymód a két esetben?)

A történeti folyamat a jelenben is él. A polgári társadalom korábbi időszakbeli építésének eredményei megcsönkultak, de teljesen fel nem számolhatóak voltak. (Az urbanisztika területén erről a körülményről kívántunk néhány ténytet bemutadni.) Sok más lépés megtétele mellett, a régebbi polgári fejlődési viszonyaink reorganizálására egyszerre van mód és szükség. Ez a magatartás a jelen viszonyai között jóval nehezebb feladat, mint a korábbi periódusokban volt. Azzal sem álltathatjuk magunkat, hogy ez a munka könnyebb, mint magának a kapitalizmusnak a létrehozása. Esetenként ez a művellet a nehezebb. Az azonban társadalmi szinten közismert kell, hogy legyen: a két tevékenység nem azonos, eszköztára nem egybeeső, történeti-társadalmi útjaik is csak részlegesen kompatibilisek. Ilyen jellegű feladattömeggel talán egyetlen ország sem képes önmaga megbírkózni. De nem is lenne ez szerencsés törekvés. Ugyanis az „eredeti” polgárosodási folyamat eredményei és gondjai az azonos cél irányába haladó országok közösségében születtek meg. Különleges történeti szituációban, az erőviszonyok átrendeződése hatására országok, Magyarország is, kiszakadt e fejlődési egységből. A visszatérése elsősorban nemzeti érdekünk, de tudjuk, hogy más nemzetek közös érdeke is. A reorganizációs folyamatot ezért kell a polgári fejlődésben élenjáró országoknak különleges eszközökkel és eljárásmodok alkalmazásával hathatósan segíteniük. (Az itt szöbakerülhető „tárgyak” közel sem azonosak az ország kedvezőtlen helyzetén általában változtatni hivatottakkal.) A fejlett tőkés országok ezirányú magatartását nem a humánumnak, hanem a közös érdeknek kell irányítania. Szöbakerülhet itt – valóban reális tényezőként – a konfliktusmegelőzés is. De nem ez az igazi anyagi-szellemi érdek forrása, a támogatás alapindoka: az európai (jellegű, tartalmú) civilizáció megbomlott egységének helyreállítása az a fundamentum, amelyre a nemzeteknek közösen építkezniük kell. „Európa épül”⁹ – a téglákat mi is hordjuk hozzá, esetenként akár egy-egy díszesebb mérművet.

Jegyzetek

- 1/ Der Untergang des Abendlandes
München, 1923., II., III.
- 2/ Vö: L. Benevolo A város Európa történetében, Bp., 1994.
- 3/ Albertfalva, Bp., 1994., (kézirat)
- 4/ Berkovits György: A gyarmat, Valóság, 1983. 8. sz.
- 5/ F. Baltzarek: Városok és urbanizáció a 19. század végén
Műhely 1993., 14.
- 6/ im. 11., 112.
- 7/ Halabuk József: A Fővárosi Közmunkák Tanácsa megalakulása
Bp., 1984.
- 8/ Horatius: „a múlt idő dicsérője”
- 9/ Jacques Le Goff: Benevolo im., 7.

Berényi Zsuzsa Ágnes (Budapest)
**A soproni „Széchenyi”
szabadkőműves páholy
története**

A szabadkőművesség a XIX. században Magyarországon csak az alkotmányos élet derengésekor kaphatott ismét életre tartósan az 1794-es betiltás után. Már az 1860-as évek elején próbálkoztak páholyalapítással. A szabadkőművesség szabályzata szerint valamelyik külföldi Nagypáholytól kellett bejelenteniük a szándékukat, vagy ahogyan ők mondták, „védelmet kértek” tőlük.

Az ország nyugati határán a viszonylagos közelség is okozhatta a sok német és osztrák jelentkezéstől kívül azt, hogy a német páholy védelmét kérték. Sopronban, a fejlett polgárvárosban egybegyűlt érdeklődők ezért fordultak a Hamburgi Nagypáholyhoz, hogy „Zur Verbrüderung” (Testvérüléshez) címen páholyt alapíthassanak. Nem érdektelen az alapítók névsora és foglalkozása. Figyeljük meg, hogy még az egyértelműen magyar neveket is németül írták, a foglalkozásneveket szinte mind németül! Ezeknek a magyar fordítását közlöm.

1. Alt Leopold orvos, született 1823.
2. Bergmann Christian Franz orvos, született 1828.
3. Bock Julius kereskedő, született 1836.
4. Dörfler Georg tűzhelykészítő és házbérlő, született 1840.
5. Eckel August magánzó, született 1833.
6. Fehér Samu professzor az evangélikus líceumban, született 1834.
7. Frandorffer Heinrich gyárigazgató, született 1827.
8. Kania Josef dr. jogász, ügyvéd, született 1833.
9. Király Josef Paul az evangélikus szeminárium igazgatója, született 1810.
10. Meyne Johannes Thomas gazdász és termelő, született 1840.
11. Posztvák Gusztáv professzor az evangélikus líceumban, született 1826.
12. Shindler Franz Paul a Kereskedelmi és Iparkamara titkára, az Oedenburger Nachrichten (Soproni Hírek) szerkesztője, született 1829.
13. Thirring Karl professzor az evangélikus líceumban, született 1834.
14. Töppler Karl kereskedő és a Kereskedelmi és Iparkamara elnöke, született 1819.

Az alapítók tehát a gazdasági élet vezető személyiségei, vagyonos polgárok, valamint orvosok, ügyvédek, a nagy hírű evangélikus líceum tanárai, az evangélikus lelkészképzés irányítói. Az evangélikus egyház ismert német kapcsolatai láthatóan megnyilvánultak a szabadkőműves-

ségben is. A páholy legelső nyolcvanhárom tagjának csaknem mindegyike a Német Szabadkőműves Szövetséghez is hozzátartozott, a kiadatlan páholynévsor szerint.

A szokásoknak megfelelően tiszteletbeli tagsággal is kiegészítették a rendes tagok sorát. Tiszteletbeli taggá választották dr. Lewis Lajos pesti professzort, Brabbée Gusztávot a bécsi takarékpénztár számfejtőjét, Buek H. W. dr-t, hamburgi városi orvost, Findel J. G-t, lipcsei könyvkereskedőt és író, Möring Richárd hamburgi kereskedőt. Ez utóbbi képviselte az új soproni páholyt a Hamburgi Nagypáholyban. Ezek a tiszteletbeli tagok a nemzetközi szabadkőművesség ismert jelességei voltak, a „profán életben” megbecsült polgárok. Az egyetlen magyarországi tiszteletbeli tag, dr. Lewis Lajos honosította meg ismét Pesten a szabadkőművességet, a század hatvanas éveiben.

Az 1869-ben alakult új páholy a „Zur Verbrüderung” nevet kapta. A német elnevezés a tagság zöme német anyanyelvének megfelelt. A páholy tagjainak legnagyobb része Németországban: Hamburgban, Lipcsében, Drezdában, Danzigban, Ausztriában, legtöbbször Bécsben, Grazban, Klagenfurtban lakott, de már induláskor is akadt köztük soproni, Pinkafőről bejáró, horvátországi, még amerikai bejegyzett tag.

Az évek során később a tagok közé több magyar város lakói kerültek. Szombathelyről, Nagykanizsáról, sőt a távolabbi Munkácsról, Kassáról, Losoncról is jöttek. Ezzel együttjárt, ennek következményeképpen fokozatosan megjelent a páholy magyar neve; „Testvérülés”. Előbb párhuzamosan használták, majd a német elnevezés háttérbe szorult, és az 1890-es években a páholy nyelvének magyarosodása jeleként a – „Testvérülés” vált általánossá. A magyar elnevezésben nem alkalmazták a XVIII. században elfogadott „ajánlatos” formát, ellentétben az eredeti német névvel.

A szabadkőműves szokásoknak megfelelően demokratikus szavazással megválasztották a páholy tisztikarát. Az első főmester Thirring Károly lett, helyettese Király József Pál, második helyettese Erlebach Rudolt bécsi gyáros, első felügyelő Meyne János, második felügyelő Purt József Sándor kereskedő, kincstáros Töppler Károly, helyettese Flandorffer Henrik, szónok Poszvék Gusztáv, jegyzőkönyvvezető titkár Fehér Sámuel, levelező titkár Bock Gyula, első sáfár és szertartásmester Ritter Vilmos kereskedő, második sáfár és gazdasz Eckel August.

Az évente történő választások során a tisztségekre újabb személyeket jelöltek, így a vezető hivatalt, a főmesterséget Poszvék Gusztáv, majd Thirring Samu is betöltötte, dr. Leszner Rudolf orvos, az ismert radikálisan demokrata több, mint tíz éven át viselte a páholy bizalmából a főmesteri tisztséget.

A páholy nevének megfelelően elsőrendű feladatának a testvériség ápolását tartotta. Valóban családias légkör alakult ki a páholyban. Ezt a levéltárban fennmaradt kiadatlan páholyjelentések, titkári iratok, levelezések meggyőzően tükrözik. Együttéreztek egymással örömben és bajban. Üdvözléseket küldtek a házassági évfordulókra és részvételre

a halálesetek alkalmából. A páholytagság jeles évfordulóit ünnepi összejöveteleken ülték meg. Együtt örültek Leszner Rudolf bécsi díszdoktori avatásának és annak, amikor egyes páholytagokat más páholyok dísztagjukká választották. A közös elveken alapuló személyes barátság fűzte őket egymáshoz, igazi testvériségbe.

Zárt körben sok értékes és érdekes előadás hangzott el. Kezdve a szabadkőművességet ismertető, úgynevezett oktató előadásoktól a könyvismertetésekig és a csecsemők egészségvédelméig. Az előadásoknak rendszerint volt valamilyen kapcsolata az időszerű gondokkal és nem egyszer ösztönözte cselekvésre a hallgatóságot.

Nem zárkóztak be a páholy falai közé. Élénk kapcsolatokat tartottak fenn a magyar és a külföldi, főként a német és osztrák páholyokkal. A Nagypáholy körleveleit behatóan megtárgyalták és fürge, újszerű ötleteikkel serkentették a hazai páholyéletet. Csaknem minden körlevélre volt valamiféle válaszuk, egyéni indítványuk. Az országos szabadkőművesi találkozók lelkes résztvevőiként ellátogattak Nagyváradra és határozott állást foglaltak a szabadkőművességet éppen általánosan foglalkoztató kérdésekben.

A nagypáholy határozatát tették magukévá, amikor célul tűzték ki, hogy a szabadkőművességet a városuk közelében levő valamennyi nagyobb településen elterjesztik. Ezt a céljukat is sikerrel valósították meg. A vidékről bejáró, illetőleg ott élő tagokból szerveződtek a „Testvérülés” páholy úgynevezett „leánypáholyai”.

Először 1889-ben 14 fővel Nagykanizsán a „Kelle” (Vakolókanál), majd Győrött a „Jaurinum a Három Folyóhoz”, Szombathelyen az „Ébredés”, Veszprémben a „Virradat a Bakonyalján” kör, Pozsonyban a két „határ-széli” páholy: a „Humanitás” és a „Freundschaft” (Barátság) alakult meg működésük eredményeképpen. A körök kevesebb lehetőséggel rendelkeztek, mint a páholyok, erősebben függtek az „anyagpáholytól”. Éppen ezért minden körnek álma az volt, hogy páhollyá alakulhasson. A soproni „Testvérülés” páholy ezt is hathatósan segítette, és 1892-ben a nagykanizsai kör, 1900-ban a győri kör páhollyá alakult. Ez utóbbi egyike lett az ország legtevékenyebb szabadkőműves páholyainak.

A leánypáholyokat és köröket az anyapáholy figyelemmel kísérte, rendszeresen segítette, támogatta, tanácsaival ellátta. Kölcsönösen megemlékeztek a közöttük fennálló „családi” viszonyról, és minden, a páholy életét érintő eseményről elsőként értesítették egymást, rendszerint teljes létszámmal, minden esetben legalább kiküldöttel képviselték magukat a jeles rendezvényeiken.

Az új köröknek és páholyoknak a tagságát a „Testvérülés” páholyból kivált „testvérek”, – ahogy ők nevezték egymást – alkották. Ők kezdeményezték a páholyalakítást. Az új páholy székhelyének közelében laktak, így tehát hatékonyabban működhettek a közeli páholyban. Egy-egy alkalommal nemegyszer húsznál is több tag vált ki a „Testvérülés” páholyból. Ilyenkor a létszámcsökkenést hamarosan „kiheverte” az anyapáholy és rövidesen ismét kilencven fölé emelkedett a tagok száma.

A páholy pezsgő élete, sokirányú tevékenysége, kezdeményezései nagy vonzást gyakoroltak a polgárság legkiválóbbjaira. A megkezdett sort folytatták az evangélikus líceum és szeminárium tanárai. Szinte valamennyien beléptek a páholyba, de más iskolákból is jöttek új tagok a tantestületekből. A vezető hivatalnokok, felelős tisztviselők a GYESEV (Győr-Sopron Ébenfurti Vasút) igazgatójától és vezetőitől, a postafőtanácsosig mindenféle beosztásban működő értékes emberek. Az értelmiség csoportjai: ügyvédek és orvosok mellett a polgárok, a kereskedők, iparosok is helyet kaptak a páholyban.

A páholyalakulás idején nagy volt Sopronban a szabadkőművesség iránt az ellenérzés. Ennek leküzdése céljából jelígés pályázatot írtak ki egy, a szabadkőművességet népszerűen ismertető mű megírására. A győztes Poszvék Gusztáv lett, a páholy szónoka. Tanulmányát tüstént kinyomtatta a páholy. Az egyik páholytag, Romwalter Alfréd nyomdatulajdonosban önfeláldozó kiadót találtak mindenféle szabadkőműves kiadvány részére, és több körlevelet, javaslatot jelentettek meg a szabadkőművesek számára belső használatra.

1869-ben, a páholy megalakulásakor azonnal megalapították több ezer kötettel az ország első népkönyvtárát. Látogatása díjtalan volt. Az éves páholybeszámolók rendszeresen közlik a könyvtár állományát és a kölcsönzések számát. Az érdeklődésre jellemző, hogy a kölcsönzések száma többszörösen meghaladta a könyvek számát évente. Az olvasásra vágyó kölcsönzők valósággal megostromolták az ingyenesen dolgozó könyvtárosokat: Coriáry Bélát és Gruber Aladárt, valamint a többi páholytagot a könyvekért. Induláskor a könyvek 57%-a német nyelvű volt, később a magyar nyelvű kiadványok jutottak túlsúlyra. A páholy népkönyvtárát ügyes taktikával Soproni Népkönyvtárrá alakították, hogy ne csak a szabadkőművesek használják, hanem bátran vegyék igénybe mások is. Évekkel utóbb, amikor Sopron városa közkönyvtárat akart indítani, az egész virágzó intézményt átadták ajándékba Sopron városának.

A Népgyermekkor megalapítása is az elsők közé tartozott az országban. Nagy gondot fordítottak ezeknek a – mai szóhasználattal élve – óvodáknak a működésére, és nem sajnálták a költségeket arra, hogy a legkitűnőbb két óvónőt alkalmazzák, akik nemcsak képzetek voltak, de járatosak a magyar és a német nyelvben. Legfontosabbnak az „otthonias légkört” ítélték és a szakszerűséget. A gondjaira bízott gyerekek rendszeresen tanultak, és ezzel párhuzamosan kertészkedtek, háziiparral foglalkoztak.

Az egész magyar szabadkőművesség intézményeit megszervezték Sopronban is. Így a Rabsegélyező Egyletük, Anya- és Csecsemővédő Egylet helyi fiókja az Országos Egylet részlegeként működött. Ezek tudvalevőleg szabadkőműves kezdeményezéssel létesültek, és az ő irányításukkal, anyagi és erkölcsi támogatásukkal működtek. A soproni páholy ezt is a pedagógia oldaláról közelítette meg. Negyven rabot tanítottak írni-olvasni a Rabsegélyező Egylet keretében.

A soproni szabadkőművesek városukban Szeretetházat létesítettek elagott, magatehetetlen emberek részére, és azt nagy áldozatkészséggel fenntartották, még dolgoztak is benne önzetlenül.

A páholyban helyet foglaló nagyszámú tanár kezdeményezésére támogatta a páholy a „Széchenyi Társaságot”. Ez a társaság az ifjúsági mozgalmak segítésére jött létre. Ugyancsak a pedagógus-páholytagok érdeme, hogy az iskolai oktatást is korszerű irányba igyekezett terelni a páholy.

Ezek az emberbaráti és kulturális létesítmények és intézmények a díjnyertes pályaműnél is jobban, szavak nélkül meggyőzték a város szabadkőműves-ellenes lakosságát és egyre növekvő rokonszenvtől övezve folytathatták működésüket. Már nem volt szükség a helyi sajtó igénybevételére. Ezt megelőzően ugyanis jelentős összegekkel támogat-ták egyik-másik soproni lapot, hogy hozzon a szabadkőművességet védelmező cikkeket. Később már tetteik önmagukért beszéltek.

Az 1901-es év fordulópont a páholy életében. A titkári jelentés közli, hogy „az 1869-ben alakult „Zur Verbrüderung”, majd magyarosodva „Testvérülés” páholy nevét „Széchenyi”-re változtatta”. Ezzel határozott lépést tett a nemzeti irány felé. Széchenyi neve kötelez: egy eredetileg német, később vegyes ajkú páholytól ez nem kicsiny haladás. A páholy szellemi munkája országos színvonalon állott.”

1902-ben hivatalosan értesítik a Nagypáholyt, hogy „Kegyeskedjék a magyarul dolgozó páholyok sorába osztani és ennek következtében német helyett magyar írott táblákat (iratokat) számunkra juttatni.”

Dr. Veszprémi Vilmos páholytitkár, aki szintén tanár volt, előadást tartott. „Az új páholy nevének igazolására felolvasást tartott Széchenyiről, amelynek folyamán azt igyekezett bebizonyítani, hogy Széchenyi a legnagyobb magyar altruista. Az ünnepségen Balogh István testvér, tanfegyelőről, költő saját ódáját szavalta el Széchenyiről, amelyben őt, mint az emberi és hazafias erények mintaképét dicsőíti.”

Az óda még nem jelent meg a nyilvánosság előtt, csak szabadkőművesi körökben terjesztették. Így hangzik:

Széchenyi

Itt messze nyugaton, lengő zászló alatt,
Egy bátor kis csapat kelet felé halad;
Szélvésszel szembe száll, a vihart kiállja,
Átkát rá a vakság hasztalan kiáltja.
Bagoly, ha ráhuhog, vércse víjjog elé
Kettőzött lépéssel megy a napfény felé
S zászlajára azóta még vígabban lebeg,
Hogy felírta reá a *Széchenyi* nevet.

Széchenyi! Ez a név imádság minekünk,
Kiket a magyar föld szült s magyarul érzünk;
Nekünk ez már nem név de „éltető eszme”,
Amely nélkül fajunk elfogyna, elveszne.
Napfény ez minekünk irdatlan sötétben;
Mózesnek oszlopa csillagtalan éjben;
Melegít ha fázunk, erőnk, ha csüggedünk,
Nagy *nehéz* napokban ő biztat, hogy *leszünk*.

Ez a név dajkadal, altató lágy ének,
Zengő zeneszerszám e föld gyermekének,
Mely szeretni tanít a négy folyó honát,
Örökzöld bérceit, a kalászos rónát;
Hogy e haza rögét kicsinyje és nagyja
Fényben, zivatarban soha el ne hagyja,
De sírig szeresse e síkot s hegyeket...
Óh, a Széchenyi-név élő *honszeretet!*

Ez a név minekünk tanítómesterünk;
Dologra serkenti tétlen *Kelet népét*,
Dolgozzék mindenki; a ki bírja: kézzel,
Kit az ég megáldott: az isteni ésszel,
Hogy nagygyá, erőssé tegyük e nemzetet...
Óh, a Széchenyi-név a: *munkaszeretet!*

Ez a név tanít meg, hogy a pár fillérrel,
Melyet megszerztünk munkás verejtékkel,
Ne bánjunk zsugori uzsorás módjára,
De adjuk jó szívvel a közös oltárra
S ne nézzük, hogy lesz-e és mennyi kamatja,
Nemes szív amit ad; önzetlenül adja.
Nem is, hogy megnyerje a tömeg tetszését...
Óh, a Széchenyi-név az *áldozatkészség!*

Intő szó ez a név, hogy magunkba szálljunk,
Ha tán a hiú gógtól lázas lenne álmunk
S azt modja, rajzolván élő s holt népeket:
Nagygyá tiszta erkölcs és műveltség tehet.
De arra is tanít, hogy a nagy világot
Mind emberek lakják, a meddig belátod
És ezeket szeresd, mint jó testvéreket...
Óh, a Széchenyi-név az *emberszeretet!*

Kis hazánk nagy fia, zokon tőlünk ne vedd,
Hogy zászlónkra írtuk a te fényes neved;
Nem hívságból tevő azt e kisdéd sereg:
Benned látja a célzt, mely előtte lebeg.
Ne hagyj bennünket, légy társunk nekünk,
Ha a célztól messze kishitűn csüggedünk;
Legyen vélünk végig nagy lelked szelleme,
Édes magyar hazánk legnagyobb mestere !

A költemény értékét nem az Arany-utánzás viszonylag nem is sikerületlen mesterségbeli gyakorlata teszi, hanem őszintesége, az, hogy hatni akart a sok egyéb kiadás miatt nem került megvalósításra. Az építkezést olvasókra sikeresen hatott is.

Jellemző és követésre méltó, hogy csak ilyen sok és szép eredményes munkálkodás után kezdeményezték a páholyházuk megépítését. Mindaddig egy páholytag otthonában jöttek össze, aki egy ideig ingyen bocsátotta rendelkezésre a helyiségeket. Bár, mint a Nagypáholyhoz intézett levelükben írják, már 1902-ben is gondoltak a páholyházépítésre, de az akkor a sok egyéb kiadás miatt nem került megvalósításra. Az építkezést a Népkönyvtár tette most halaszthatatlanná. Nem volt, hogyan elhelyezni ezt az intézményüket. Vágyuk csak 1907-re teljesült. Ekkor kezdték meg az építkezést és 1914-re készült el az új páholyház. Addigra a népszerűségük annyira megnőtt, hogy ebben az egykor erősen szabadkőműves-ellenes érzelmű városban egy nem-szabadkőműves építőmester áldozatkészségéből épült meg az új páholyház.

Általában takarékoskodtak. Felrótták más páholyoknak, ha saját létesítményeink életbentartásához, fejlesztéséhez más páholyok segítségét kérték. Példaképpen a „László király” páholyra hivatkoztak. Ez a nem nagyon gazdag, vidéki, nagyvárad páholy saját erejéből szervezte meg a szabadkőművesi vándorgyűléseket! Szerénységből nem hivatkoztak a saját példájukra, pedig megtehették volna joggal: a sokféle intézményük fenntartásához sohasem vettek igénybe más páholyoktól sem kölcsönöket, a jótékony adakozásból is nagy összegekkel vették ki részüket a városban és a közös, országos kezdeményezésekből.

Amikor „Széchenyinek” választották páholyuk nevét, hitet tettek magyarságuk mellett. Geleji Frigyes, az evangélikus iskola tanítója, a páholy buzgó titkára azt írta, hogy „Hazafias, erkölcsi és pedagógiai szempontból a convictusok felállítását szükségesnek tartja.” Ez 1902-ben történt. Később meg is valósították. Felekezetre való tekintet nélkül pályázatot írtak ki tanári nyugdíjintézetre, legalább huszonegy évi tanítás után. Ezzel az emberséges javaslatukkal is jóval megelőzték korukat. A „Széchenyi” páholy fennállásának negyvenedik évfordulóját is kisebbszerű ünnepellyel kívánták megünnepelni. Ezügyben a Nagypáholynál is eljárak. A Nagypáholy szabad kezét adott az ünnepség nagyságának eldöntésében a páholynak, így bensőséges ünnepélyt rendeztek, méltóképpen a páholy hagyományaihoz.

1909-ben munkásgimnáziumot alapított a páholy, nem sokkal később követve a főváros példáját. Általában sokat foglalkoztak a tanulás, a tanítás kérdéseivel. A társadalmi gondok mellett nem mentek el csukott szemmel, hanem igyekeztek orvosolni a bajokat. Munkáslakások építése szerepelt még a terveik között és csendben nagy hatást gyakoroltak a környék kiépítésére. Tervezték a Liberális Népszövetség megszervezését, amelyben profán politikai szervezet létesülne. Ez a szervezet úgy politizálna, mint ahogyan a politikamentes szabadkőművesség tenné, ha mégis politizálna. Ezzel az ötlettel még a legradikálisabb páholyt, a budapesti „Martinovics” páholyt is megelőzték. Ismeretes, hogy a „Martinovics” páholy összejövetelein formálódott ki évekkel később a Polgári Radikális Párt irányvonala.

Létrehozták a Soproni Munkások Gyermekbarát egyesületét a világháború alatt a páholy otthonmaradt tagjai. A „Széchenyi” páholy ezt a szervezetet elsősorban a hadiárvánk, a fronton harcoló katonák gyermekei számára létesítették. Az Egyesület Napközi Otthonát a „nővérek”, vagyis a szabadkőművesek közeli nőrokonai látták el, és 1916-tól saját kezelésű hadikonyhát üzemeltettek. A hadbavonultak családtagjait anyagiakkal és mindenféle más módszerekkel is segítették. A háború idején is minden fontos ponton megtalálhatták a szabadkőműveseket.

A levéltár kiadatlan iratai között fennmaradt a „Széchenyi” páholy 1920-es névsora. Ekkor tiltották be országosan a szabadkőművesség működését. Ezt a névsort a Magyar Országos Véderő Egylet számára készítették azzal a nem leplezett céllal, hogy „felelősségre vonják” a páholytagokat, különös szigorral azokat, akiknek a neve mellett ott állt, hogy kommunista vagy zsidó. Eddig erről szó sem esett a páholyban, még feljegyzés sem készült róla. A páholyt feloszlatták a többivel együtt.

A nemzeti érzés ébrentartásával sokat tett a páholy a közvélemény formálásában.

Csámpai Ottó (Pozsony)
**A Nyitra-vidék történelemtudata
egy szociológia felmérés alapján**

Nyitra-vidéke történelmi sajátosságai

A z elemzett kérdéskör bevezetőjében több, a Nyitra-vidéke őstörténelmével összefüggő feltevést kell kihangsúlyoznunk, amelyek nagyban befolyásolták az itt élő magyar etnikum történelemtudatát. Mindenekelőtt fontos megemlíteni, hogy Nyitra-vidéke néhány falvának lakosai között él a hagyomány, hogy ők nem mások, mint az ittrekedt székelyek leszármazottai. Mára benne van a köztudatban, hogy az őseik gyepüsökként kerültek ide határőröknek. Többen a családneveket hozzák fel bizonyítékkul, melyek közül gyakoriak a Székely, Erdélyi, Farkas, Fazekas, Molnár, Varga stb. De vannak más bizonyítékok is, főleg építészeti elemek, melyek bizonyos hasonlóságokat mutatnak az erdélyi székelyekével. Sok a hasonlóság pl. az erdélyi székelykapuk és az itt lévő parasztdvarok kapuinak díszítései között. Ilyenek a hatágú vagy hatlelvélű rozetta, melyek változatait számtalan fából faragott kapuk őriztek Lédecen, Ghymesen és Egerszegen, de hasonló díszítést viseltek a Csiffáron homokkőből faragott kapuk is. Ugyanúgy sok párhuzamot lehet felfedezni a ruhák díszítéseiben is.

Hiteles tényként lehet azonban kezelni azt, hogy több helyen a magyarokhoz csatlakozott kabar törzsek khorezmi nemzetségbeli kálizok telepedtek le, akiknek a Nyitra megyei vámszedési jog is a kezükben volt. Ezek jelenlétére utal a környékbeli Kálaz (Kalász) község neve is, de más, a közelben fekvő település neve is a különböző honfoglaló törzsek (Kér, Keszi, Kürt, Gyarmat) emlékét őrzi.¹ Van azonban egy további feltételezés is, amely szerint az itteni magyar szigetet Vászoly hívei alapozták volna meg, akik ellenszegültek István királynak és letelepedtek az erdős, hegyes vidéken (ez az állítás a dűlőnevek elnevezésére alapul mint pl. Hajnalgyp, Hajnalkert, Vaskapu stb.). Mi több, Baráth Tibor szerint a vidék központja, Nyitra megnevezését az ősmagyar Ra (Úr) Napisten tisztelete jeléül kapta. A régiek ugyanis úgy tudták, hogy a hegyek és folyók az Isten legkedveltebb tartózkodási helyei, ezért alkalmazzák rájuk az ő nevét, legtöbbször valamilyen jelző vagy értelmező kíséretében (Nyit-ra).² De még akkor is, ha a felsorolt magyarázatokat csak hipotézisként kezelnénk, az itt élő népek számára Zobor-vidéke történelmi sorsegységet jelent, olyan élettényezőt, amely elég erős volt ahhoz, hogy hosszú évszázadokon keresztül nagyban befolyásolja a magyar etnikum hovatartozástudatát, nemzeti önértetét és büszkeségét, a más népekkel való sorsközösséget és alkotó együttműködést, annak

ellenére, hogy a (cseh) szlovák történelemtudomány és az oktatás részéről a magyar történelmi múlt eseményei szigorúan szembe voltak állítva a mitologizált nyitrai központú szlovák államisággal.

A vizsgálat módszertani megközelítései

Az elvégzett empirikus szociológiai vizsgálat³ módszertani részével kapcsolatban, több dolgot szükséges megemlíteni:

1./ a történelemtudat nem önállóan, hanem mint a nemzeti-etnikai azonosságtudat szerves részét vizsgáltuk. Köznapi szinten ugyan sokan nagyon gyakran beszélnek a nemzeti tudatról, azonban a fogalom tartalma még a szakemberek számára sem egészen egyértelmű. Vizsgálatunknál többek között Radics Géza megfogalmazásából indultunk ki, amely szerint a nemzettudat egy egységes és átfogó, alkotótöltetű nemzeti önismereten alapuló közösségtudat. Tehát a hangsúly a nemzeti önismereten fekszik, a nemzeti múltat, jelent és jövőt érintő kérdések kognitív és érzelmi felfogásán. A történelemtudat lényege ebben az esetben a nemzeti múltat érintő kérdések ismerete és átélése.

2. A magyar lakosok száma a vizsgált területen az utolsó (1991-es) népszámlálási adatok szerint 14 ezer körül mozog, ami az itt élő lakoságnak kb. 7-8%-a (a magyar anyanyelvűek száma 1-2%-kal mindig magasabb). A vizsgálat során főleg azokra a falvakra összpontosítottuk figyelmünket, amelyek még ma is az említett egység szerves részét alkotják, vagy ahhoz tartozónak vélik magukat. A vizsgálatához kiszemelt településeket három fő csoportba osztottuk, amelynél a fő ismérv nemcsak a magyar lakosság nyelvi-kulturális, hanem a társadalmi és gazdasági asszimilációjának szintje is volt. Az első csoportba az asszimiláció szempontjából feltehetően legkevésbé veszélyeztetett falvakat soroltuk, amelyekben a magyar lakosok száma 60%-nál magasabb volt. A második csoportba a közepesen veszélyeztetett településeket soroltuk – ezeknél a magyar lakosok számaránya 40-től 60%-ig mozgott, míg a harmadikba a nagyon veszélyeztetett, vagy már teljesen asszimilált településeket soroltuk, melyeknél a magyar lakosok számaránya 40% alá csökkent, de gyakorlatilag 20% körül mozog. Ezekből összesen 11 településen, 7 foglalkozási és végzettségi csoportnál (szakmunkások és szakmunkástanulók, alkalmazottak közép- vagy főiskolai végzettséggel, közép- vagy főiskolai diákok, értelmiségiek, földművesek, magánvállalkozók és a különféle inaktív csoportok) végeztünk vizsgálatot.

3. A történelemtudat jelenségeinek konkrét szociológiai vizsgálatánál a súlypontot a kérdőíves adathozvételtre (ún. survey módszer) összpontosítottuk. A kérdőívekkel összesen 832 személyt kérdeztünk meg, akikből 48,92% férfi és 51,08% nő volt. A fiatalabb korosztály (16-30 év) a minta 34,53%-át alkotta, míg az idősebb korosztály (31-55 év) a minta 65,47%-át. Mivel a történelemtudat szintjét kérdőíves módszerrel lehetetlen feltárni, az adatok pontosítására több személlyel mélyinterjút készítettünk, akiknek életkora sok esetben túlhaladta a kérdőíves vizsgálatra kiszemelt korosztályokat. Az empirikus vizsgálat nagy részben tehát a klasszikus

értelemben vett alsó néposztályt és a középosztály maradékait, ill. az újonnan kialakulóban lévő rétegeit érintette. Azt a társadalmi osztályt próbáltuk megcélózni, amely Karácsony Sándor szerint „őrizője a legősbibb magyar társaslelki értékeknek”. A vizsgált személyek kiválasztásához a véletlenszerű rétegzett módszert használtuk, amellyel biztosítani tudtuk az esélyegyenlőséget minden személy számára. A minta így teljes egészében teljesítette a reprezentativitás kritériumait, sőt ezeket nagyban túllépte. Ez tehát azt is jelenti, hogy a vizsgált személyeknek a véleménye, nézetei, megnyilatkozásai kivetíthetők arra a népességre, amelyből ki lettek választva.

Az empirikus kutatás főbb eredményei

Az ideológiai elhajlásoktól, hamisításoktól mentes történelemtudat az egyik legszilárdabb összetevője az egészséges nemzettudatnak. Ha az etnikum tagjai helyesen ismer(het)ik fel az egyes történelmi jelenségeket, tényeket, azoknak összefüggéseit és tudatosítják is ezeket, akkor valóban része lehet a nemzet érdekében tevőleges cselekvéseket elősegítő tudatnak.

Az egyik feltett kérdésben történelmünk dicsőséges vagy tragikus voltára szerettünk volna választ kapni. A feltett kérdésre a hivatásos történészek sem tudnak egyértelmű választ adni. Történészek bizonyos csoportja ugyan azt vallja, hogy történelmünk 1526-ig, a független magyar államiság elbukásáig egyértelműen dicsőséges volt, és csak a Habsburgok trónfoglalásával vált történelmünk mindinkább tragikussá. Ellenben, vannak olyan történészek is, akik ennek fordítottját állítják. Mindenesetre, történelmünk dicsősége magában hordozza a folytonos tragikumot, ugyanúgy mint a nagy nemzettörténelmi tragédiáinkban ben-nük van a dicső valóság. Ennek ellenére, hasonlóan fogalmaztuk a kérdést, mint az egyik, 70-es években Magyarországon végzett vizsgálat során:⁴ tehát, hogy a történelmünk egésze szerintük inkább dicsőséges vagy inkább tragikus. A válaszok között nem volt nagy különbséget tevő hatás: a megkérdezettek 50,36%-a a magyarság történelmét inkább dicsőségesnek tartja, míg a további 49,16% inkább tragikusnak (1. sz. ábra). Az egyes korcsoportok közül a fiatalabbnak a nagyobb része az, amely inkább dicsőségesnek tartja történelmünket, míg az idősebbeknek a nagyobb része szerint ez inkább tragikus. Többen azonban hozzáfűzték, *hogy magyar történelmet nem tanultak*. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy még azok is, akik valami módon tanulhatták a magyarság történelmét, inkább csak torzított ismeretekhez juthattak. A történelemtudat zavarait a szakemberek már évekkel ezelőtt összefüggésbe hozták azzal, hogy a fiatalabb korosztály nemzeti történelmünket rosszul, vagy egyáltalán nem tanulja. Annak bizonyítására, hogy ebben ma sem történtek nagy változások, csak egy példát ragadunk ki a vizsgálatunk idején használt tankönyvek közül: a magyar tannyelvű alapiskola 6. osztálya számára még 1981-ben írt történelemtankönyv, amely 1988-ban volt kiadva (és a vizsgálat ideje alatt még használták), a sok mellett, pl.

ilyen megfogalmazásokat tartalmaz: a magyarok a „10. század elején feldúlták a Nagymorva Birodalmat (...) a 11. század végén egész Szlovákia(?) területét elfoglalták, és a magyar államhoz csatolták. I. István az elfoglalt területekkel növelte magánbirtokait. A gazdaságilag fejlettebb szláv lakosságtól a magyarok megtanulták a földművelést, a növénytermesztést, a háztáji állattenyésztést, a lakóházépítést és néhány szerszámfajta készítését.” A XII. és XIII. századot tárgyaló rész is több esetben Szlovákiáról beszél. A XIV. században is „Szlovákia volt a magyar állam legfejlettebb része (...) a kremnicai arany, a štiavnici ezüst, a smolniki és a bystricay réz, a bardejovi kelme, a trnavai gabona, a bratislavai bor nemcsak Magyarországon, hanem külföldön is ismert lett.” A XVII. században „Thököly Imre kézsmárki főúrnak egész Szlovákiát sikerült elfoglalnia. Thökölyt szlovák királynak is nevezték (...), valamennyi felkelés Szlovákiában folyt le, ami még nagyobb nyomort hozott a népre” stb., stb. Tehát a magyar nyelvű történelmi tankönyvek szemlélete egyfelől a magyar nemzettel szembeni negatív attitűdöt táplálja, másfelől pedig a felnövekvő nemzedékek történelmi tudatában történelmünk tévesen, torzítottan, sokszor teljesen meghamisítva tükröződik, nem beszélve arról, hogy Szlovákia mint megjelölés úgy van használva mint metafizikai fogalom, s nem mint újkeletű, történeti fogalom.

Visszatérve a vizsgálat eredményeihez, azok, akik úgy vélik, hogy történelmünk inkább dicsőséges, ennek okát főleg a nemzet kitartásában látják (67,1%). A megkérdezettek további része (18,4%) az okokat a nemzet fejlettségében és erejében keresi, és (10,7%) az erős szövetségesekben. Csak 3,8% véli úgy, hogy dicsőséges történelmünkhöz a jósors és a szerencse járult hozzá. A magas arányú „kitartás” illetve „fejlettség és erő” válaszadás, a történelmi eseményekhez való érzelmi hozzáállást bizonyítja. A „tragikumra hajlók” az okokat a balsorsban és balszerencsében (43%), ellenséges túlerőben (28,78%) és az idegen részről történt összeesküvésben és árulásban (19,66%) látják. Hasonlóan, mint a környező (kis) nemzetek tagjainak történelemszemléletében, itt is megjelenik a bűnbakkeresés, de a mesterségesen és erőszakos módszerekkel kialakított kisebbségi sors ezt indokolta is teszi. Esetünkben a balsors és balszerencse magas részaránya a válaszokban arra utal, hogy a fatalista vélemények túlértékelése megjelenik minden foglalkozási és végzettségi, illetve korosztályi csoportnál. A megkérdezetteknek csak 7,2%-a véli úgy, hogy történelmünk tragikumát nemzetünk elmaradottságában és fejletlenségében kell keresni. Ennek a válasznak alacsony arányát nemcsak az utolsó években megnövekedett nemzeti önérzete és büszkeségre vezethetjük vissza, hanem arra is, hogy termő talajra találtak a magyar történelemszemlélet újfajta megközelítései, a fejletlen, utolsó csatlós és bűnös nemzet (ön)vádjának elutasítása. Elvéve ugyan, de az okok megnevezésénél talákoztunk a széthúzással, melyet az egyik alany szellemesen „amőba szindrómának” nevezett. Esetünkben tehát az önfelmentő moralizáló-pszichologizáló indoklás teljesen elenyésző volt. A válaszadások arányát a 2. sz. ábra mutatja.

A történelemtudat szerves része, és egyben legsarkalatosabb pontja, az adott népről alkotott származás- vagy eredettudat. A származás mozzanata minden nép önidentifikációja szempontjából alapvetően fontos, amelyre ugyanúgy lehet építeni is a nemzeti önérzetet, mint le is lehet vele rombolni. A magyar etnikus eredetkutatásában elért valós eredményekre, vélt vagy mondvacsinált ellentmondásaira építve, sikerült az elmúlt években nemzeti történelmszemléletünket annyira összekuszálni, hogy mára egy zavaros tudatú nemzet vagyunk.⁵ Nem felemelő érzés, hogy még mindig tabu félelem fűz bennünket távoli őseinkhez. A magyar őstörténettel foglalkozó tudományágak művelői az utóbbi években, de sajnos inkább csak a Nyugaton élők, gyakran adtak helyet annak a véleménynek, hogy a nyelvrokonságunk tisztázása mellett, tekintetbe kell venni a genetikai, kulturális és más ismérveket is. A néprokonságunk kérdése még mindig a magyar őstörténet egyik legbonyolultabb részét alkotja. Ugyanis több, eddig rokonnak hitt népről kiderült, hogy vérségi rokonságuk helyett csak ún. nyelvi szövetség tagjai voltak. Vizsgálatunk során tehát arra is választ szerettünk volna kapni, melyik népeket tekint-
hetjük „vérségi” rokonainknak. A kérdés egyértelmű megfogalmazása ellenére, a válaszok az ismeretek nagy hiányáról árulkodnak. A megkérdezetteknek majdnem fele (49,16%) nem tudott, illetve egyáltalán nem felelt a kérdésre (3. sz. ábra). A korcsoportoknál a fiatalabbak közül voltak többen azok, akik nem adtak választ, illetve „nem tudom”-mal válaszoltak (4. sz. ábra). A foglalkozási és végzettségi csoportoknál a szakmunkások és szakmunkástanulók 58,78%-a nem adott választ vagy nyíltan „nem tudom”-mal válaszoltak. Az összes megkérdezett 29,62%-a a finn-ugorokat tekinti a magyarság vérszerinti rokonainak is. Ezt semmi esetre sem lehet zokon venni, mivel a mai napig így tanítják ezt minden iskolában. A törökös népekre a megkérdezettek 19,06%-a adta a voksát. Ezen népek közül a hunok és avarok mellett, voltak akik a kunokat és besenyűket tekintik elődeinknek, de néhányan a mondoloid fajt tartják rokonunknak, sőt többen a japánokat is megnevezték. Más népréteget a megkérdezettek 2,16%-a nevezett meg. Az ide tartozó válaszokban voltak olyanok is, akik vérségi őseinknek tekintik a sémi népeket, keltákat, ukránokat (valószínűleg az ugor népek elhallásából), sőt még a svédeket és osztrákokat (talán valahol az osztjákokról hallhatott) és nem egy esetben a szlovákokat (!) is. Többen egyszerűen nem értették a kérdés lényegét és próbálták felsorolni a honfoglaló hét törzset, vagy az első királyainkat, az aradi vértanúkat, az 1848-as szabadságharcosokat, sőt akadt olyan is, aki Pázmány Pétert említette, de volt aki a hunok és az avarok mellett, a „bizonyosság” kedvéért Mátyás királyt, Petőfit és Rózsa Sándort tekinti a magyarok eleinek. Közben, amellet többen voltak, akik nagyon komolyan elgondolkodtak a kérdésen, és válaszukban az adott témában kellő ismereteikről adtak bizonyítékot. A vizsgált minta közül általában valamivel jobb eredményt mutathatott fel a 31-55 év közötti korcsoport, míg a nemek közül a férfiaknál mutatkoztak jobb ismeretek a magyarság eleiről és rokonairól (5. sz. ábra). A kimutatott eredmények

tanulmányosak azért is, mivel éppen Zoboralja három falva (Zsére, Ghymes és Lédec) tartozik azok közé, ahol 1991-ben embertani vizsgálatokat végeztek, s ezek az eredmények azt mutatják, hogy ezen lakosok zöme törökös típusú emberanyagra vezetheti magát vissza.⁶ Sajnos, ezek az adatok nem voltak kellő időben népművelői és ismeretterjesztő célokra felhasználva. De ugyanakkor újra bizonyosságot nyert az az állítás is, hogy a biológiai közösségek utáni kutatások eredményeit sokáig csak tudathasadásos félelemmel, lopva szoktuk elismerni, mert tartottunk a fajelmélet vádjától.⁷

A történelemtudathoz szorosan kapcsolódik az adott etnikum küldetés- vagy hivatástudata. Miden, emberrel létrehozott és ember által működő közösség egyik lényeges mozzanata az, hogy alá van vetve az időbeliség törvényének. A változó emberi valóság, az új történelmi helyzetek, új kérdéseket vetnek fel, új nehézségeket támasztanak, új veszélyeket jelentenek, új stílust és új módszereket igényelnek. Természetesen, átfogalmazódnak az eszmék, célkitűzések, programok. Az új történelmi körülmények között változhat a nemzet küldetése is. Ennek lényeges mozzanata az, hogy az adott nemzet vagy nemzetrész tudomásul veszi önmagát mint közösséget és emellett bizonyos szerepeket is lát maga előtt, amelyekről meg van győződve, hogy az emberiség elvárja ezeknek a teljesítését. Az összmagyarság egy ezredéven keresztül a Kelet és Nyugat közötti közvetítésben látta a maga sajátos szerepét. Mindig is törekedett egyeztető fórummá lenni ebben az „ütköző zónában” élő társadalmi, etnikai és vallási csoportok között, kialakítani egy határos együttműködést a kárpát-medencei néptömörülések javára. Ha pedig képtelen volt feloldani a Kelet és Nyugat közt fennálló feszültségeket, akkor harctérre vált, ahol a két világ, a két kultúra a maga nagy párbaját valamiképp eldöntötte.

A nemzet földarabolása azonban szükségessé tette a kisebbségi sorsban élő közösségek küldetésének a megfogalmazását is. Így jutottunk el ahhoz a majdnemhogy politikai nézethez vagy szemlélethez, az azóta már szállóigévé vált „híd” vagy „összekötő kapocs” szerephez, melynek alkalmazására először a két háború között, később főleg a hatvanas és hetvenes években voltak próbálkozások más-más társadalmi körülmények között, kisebb vagy nagyobb sikerrel. Ezek, a mesterségesen elszakított nemzetrészek tagjainak kettős kötődéséből és kultúrájuk közvetítő szerepéből eredtek, abban az elgondolásban, hogy az államközi kapcsolatokban is összekötő kapocsként működnek. Az 1989 utáni politikai változások után kialakult helyzet azonban sokakban kérdéssé tették ennek a szerepnek a további életképességét. Ez a szerepvállalás azonban nemcsak a felvidéki magyarságnál, hanem más területeken élő magyar kisebbségekben is problematikusává vált. Annak ellenére, hogy a magyar etnikus körében vannak közösségek, melyeknek már hagyományosan példamutató öntudatuk van, ezeket a feladatokat, szerepeket, tehát küldetésüket nem tudják mindig felismerni, tudatosítani, sőt megfogalmazni sem. Létezik tehát egy bizonyos fokú identitászavar.

Sokszor a többségi nemzet fogalmazza meg, mit vár más nemzetrésztől, ez pedig megelelgeszik azzal a megfogalmazással, hogy küldetése: a kisebbségi sors vállalása. Ezzel az etnikum fokozatosan elveszti a közös igényeit, célkitűzéseit, állásfoglalását.

A nemzetiségi zavarokkal és szociális nehézségekkel összekuszált hétköznapiakban nem lehet már csodálkozni azon sem, hogy a vizsgálat során sokan nem adtak semmiféle választ arra a kérdésre, hogy mi a küldetésünk. A megkérdezetteknek csaknem fele (47,48%) vagy határozott „nem tudom”-mal válaszolt, vagy válasz nélkül hagyta a kérdést, a 16–60 éves korcsoportnál ez pontosan 50% volt. Tiszta, meghatározott választ a megkérdezettek 29,09%-tól kaptunk (6. sz. ábra), akik valamelyest nagyobb arányban kerültek ki a férfiak köréből. Ezek között több, nagyon érdekes megfogalmazást is találtunk, melyeknek többnyire politikai színezetük volt, pl.: „a demokrácia megerősítésére való törekvés, a kisebbségi jogok széleskörű alkalmazásának az elérése, a gazdasági kapcsolatok fejlesztése”, vagy pedig „elősegíteni a kiegyezést a két nemzet között, és pedig úgy, hogy megmarad magyarnak anélkül, hogy egy szlováknak is meggömbülne a haja szála”.

Találkoztunk pesszimista meghatározásokkal is, pl. a kisebbségek hídszerepével kapcsolatban többen úgy fogalmaztak, hogy ez „egy rozoga híd”. Sokakat a magyarság mennyiségi és minőségi csökkenése aggaszt, s azért szerintük arra kell törekednünk, hogy „létszámunk ne csökkenjen, és szellemileg jólfejlődjön a magyarság”, mások szerint fölöttébb szükséges „megtartani identitásukat, fenntartani, fejleszteni a kultúránkat és iskoláinkat, mert magyar iskola nélkül nincs magyar”. Pozitív példaként említhetünk olyan megfogalmazásokat is, mint pl. „megőrizni identitását, gyermekekbe nevelni az anyanyelv szeretetét, megakadályozni a magyar kultúra megszűnését”, vagy „megmaradni magyarnak, a gyermekeket úgy nevelni, hogy tudják milyen nemzethez tartoznak, és ezt nem szégyellni.”

Minden esetre a fentebb említett szerepmegfogalmazásokban már benne van egy jobban megalapozott és alátámasztott álláspont is, amely szerint az itt élő nemzeti közösségek a saját fejlődésük szubjektumát képezik. A küldetésstudat, mint az emberiségben létrejött munkamegosztás tudatának egyik formája, teljes egészében vonatkozik azokra a kisebbségben élő nemzetrészekre is, amelyek mesterséges módon lettek elszakítva saját anyanemzetüktől. Felelevenítése életbevágóan fontos, mert az itt élő magyarságnak nemcsak fennmaradni és túlélni, a kisebbségi sorsot vállalni, hanem mint Széchenyi mondta „alkotni, teremteni kell”.

Az eddigi ismeretek azt mutatják, hogy a nemzeti tudat, s azon belül a történelemtudat ápolásában, három intézmény játszik kimagasló szerepet: a család, az iskola és az egyház. Feltett kérdéseinkben arra is szeretünk volna választ kapni, hogy szerintük melyik intézménynek kell hogy legyen a legnagyobb szerepe és feladata a nemzeti azonosságtudat ápolásában. A megkérdezettek 26,86%-ának az a véleménye, hogy ezt

a szerepet leghatásosabban a család töltheti be. Csak 1,8% véli úgy, hogy az iskola lenne az, akinek ebben a legnagyobb szerepet kellene vállalnia, és csak kis töredék (0,36%) bízna ezt a feladatot az egyházra. A megkérdezettek többsége úgy gondolkodik, hogy egyetlen egy intézmény sem töltheti be ezt a szerepet teljes egészében – 69,3% válaszolta azt, hogy a magyarságtudat ápolásában a legjobb eredményeket az említett egyes intézmények csak közösen tudnak elérni. Minden esetben ez lenne a legközelebbi a kérdés helyes megválaszolásához. De miután az elmúlt időszak alatt a hagyományos közösségek, amelyeknek az említett intézményszerű tényezők részei kell hogy legyenek, elvesztették értékőrző funkciójukat, az ilyen válasz igazán csak hosszabb távon megvalósítható kívánságnak minősül.

Amikor az említett intézmények valós szerepét akartuk felmérni, a válaszok nagyban eltértek az előbbi válaszkörtől. A megkérdezettek legnagyobb hányada (61,87%) úgy véli, hogy valóságban a magyarságtudatot leghatásosabban a család (illetve a szülők) tudja és akarja fenntartani. Ezt sokan olyan megjegyzésekkel egészítették ki, hogy „sajnos nálunk csak a család”, „az iskola itt nem tesz semmit”, „szlovák papunk van” stb. Természetesen, voltak olyan válaszok is, amelyek előnyt adtak az iskolának, vagy az egyháznak, de csak ott, ahol jól működő alsó és felső tagozatú magyar iskola van, vagy ahol a szlovák katolikus egyházon belül működő magyar papok a nemzeti gondolatot a legteljesebb harmóniában ápolják a vallási és egyházi gondolattal.

Összefoglalás

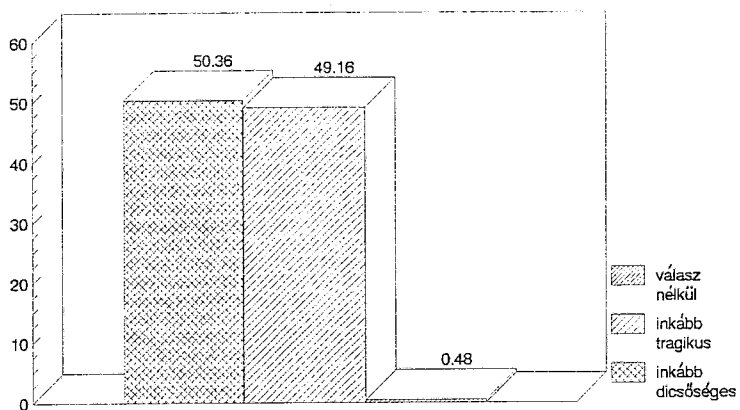
Nyitra-vidék magyar lakossága nemzettudatában nem tér el a más térségekben élő magyarokétól. Azonban a vidék sajátosságai sokban befolyásolták az itt élő emberek gondolat- és érzésvilágát. A történelemtudat érzelmi oldala az átlagon felül ki van fejlődve, ellenben nagy hiányosságokat lehet találni a történelemtudat kognitív összetevőinek szintjében, aminek fő okait a létező oktatási rendszerben és a nemzeti alapokon nyugvó tudományos-ismeretterjesztő munka hiányában lehet keresni. A szlovák etnikummal való kapcsolatok nagyobb intenzitása, a beolvasztási törekvések burkoltabb és rafináltabb eszközeinek használata a politikai hatalom részéről, a tudományban és oktatásban a magyar történelmi múlt szembeállítását a nyitracélpontú szlovák államisággal, maradandó nyomokat hagyott az itt élő magyarság nemzeti-etnikai azonosságtudatának egyes elemeiben, illetve összetevőiben. Az említett zavarok és torzulások ellenére, vizsgálatunk során bebizonyosodtunk arról, hogy a sok kedvezőtlen hatás ellenére, amely összekuszálta a történelemtudat kognitív elemeit, az itteni magyar lakosság érzelmileg kifejezett azonosságtudattal rendelkezik, színes érzésvilággal, melyet igyekszik a hétköznapi gondjai közepette is beépíteni mindennapi tevékenységébe és átmenteni a fiatalabb korosztályok számára.

Jegyzetek

- 1./ Györffy Gy.: A magyarság keleti elemei
Budapest 1990, 52. o.
- 2./ Baráth T.: A magyar népek őstörténete. III. kötet
New York 1993, 112-113. o.
- 3./ A vizsgálat a pozsonyi Mercurius Csoport anyagi támogatásával
készült 1993 október és december között.
- 4./ lásd közelebb Csepeli Gy.: Nemzeti tudat és érzésvilág Magyar-
országon a 70-es években Budapest é.n.
- 5./ Magyarok őstörténete (összefoglaló áttekintés)
Zürich-Budapest 1992, 34. o.
- 6./ Henkey Gy.: A Kárpát-medence népeinek etnikai embertani képe
Léva 1993, 17. o.
- 7./ Bartha A.: Földnek és égnek vannak titkai
In: História 1988, 6. sz. 32. o.

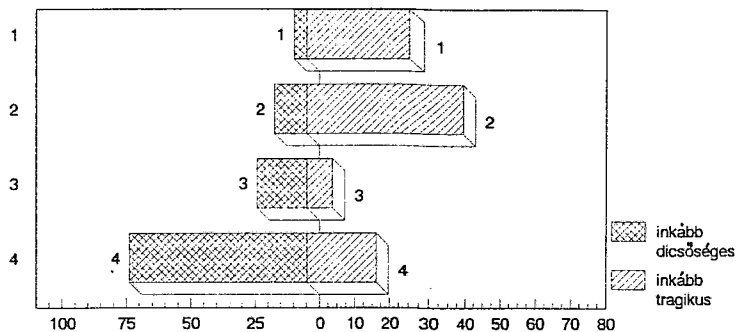

*Történelmünk dicsőséges vagy tragikus
voltáról kifejtett nézetek*

1. sz. ábra

*Történelmünk dicsőséges és tragikus
voltának okairól kifejtett nézetek*

Inkább dicsőséges:

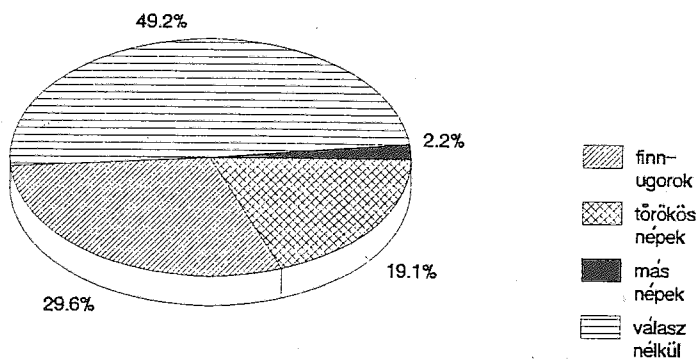
1. a jó sors és szerencse,
2. erős szövetségesek,
3. fejlettség és erő,
4. kitartás

Inkább tragikus:

1. ellenséges túlerő,
2. balsors és balszerencse,
3. elmaradottság és fejletlenség,
4. összeesküvés és árulás

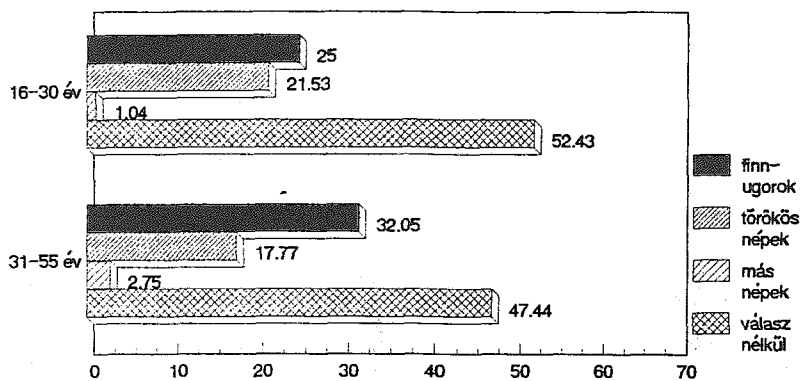
2. sz. ábra

*A magyarság eleiről és rokonairól
kifejtett nézetek*

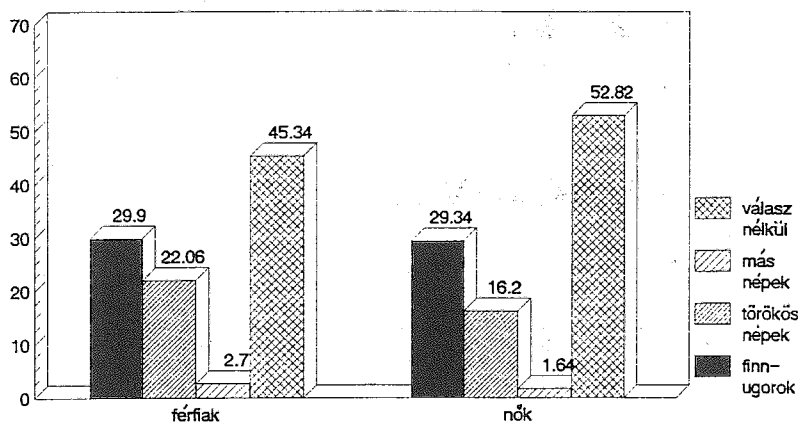
3. sz. ábra

Vélemények a magyarság eredetéről
(n=834, adatok=%)
Zoboralja

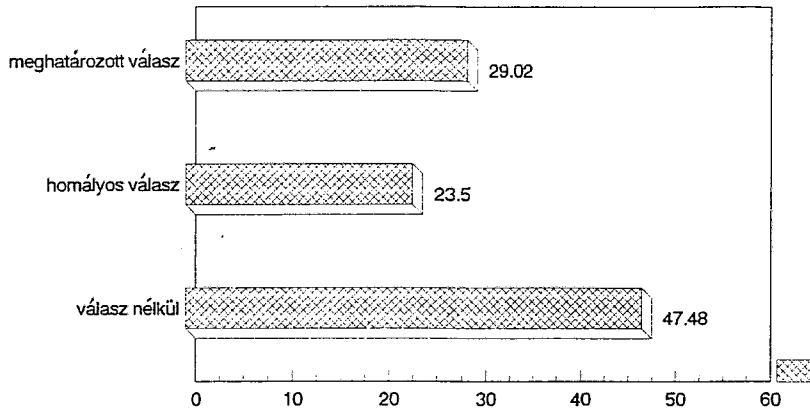
4. sz. ábra

Vélemények a magyarság eredetéről
(n=834, adatok=%)
Zoboralja

5. sz. ábra

*A válaszadás aránya a magyarság
hívásáról vagy küldetéséről*

6. sz. ábra

Galambos Ferenc (Alsóőr/Unterwart) Az őrvidéki (burgenlandi) magyarok

 nálló történetük csak az 1921 évi elcsatolással kezdődik. Addig a 3 nyugati vármegye (Moson, Sopron, Vas) része volt. Elcsatoláskor a 290.000 lakosból csak 25.000 vallotta magát magyarnak (az első osztrák népszámlálás alkalmával 1923-ban: 15.000, sokan Magyarországra repatriáltak vagy Amerikába vándoroltak ki). 40.000 voltak a horvátok, a többi német. A magyarok száma azután állandóan csökkent, a mélyponton 1981-ben volt: 4.147, 1991-ben: 6.700-ra emelkedett (a hivatalos statisztika szerint; az ún. „mikrocenzus vizsgálat” ugyanebben az évben jóval többet: 16.000-et jelzett !). Az elcsatoláskor csak 5 községben voltak többségben a magyarok ezek Alsó- és Felsőőr, Felső- és Középpulya, Őrsziget. Ebben az 5 községben 1938-ig (amikor Ausztria a Német Birodalomhoz csatlakozott) gyakorlatilag úgy folyt az élet mint amikor még Magyarországhoz tartozott: az iskolákban, hivatalokban magyar nyelven ment minden. 1938-ban mindez megszűnt, a háború után pedig a szovjet megszállás és a „vasfüggöny” akadályozta a magyar életet. A burgenlandi magyarság egyetlen központi szervezete a Burgenlandi Magyar Kulturális Egyesület csak 1968-ban alakult meg. 1979 óta létezik a Magyar Nemzetiségi Tanács a kancellári hivatalban.

Az egyesületnek vannak helyi szervezetei (könyvtár, néptáncsoport, citeraegyüttes) és támogat minden magyar kulturális munkát (színját-
szók, énekkarok, nyelvgyakorló nyaraltatás, továbbképzés, tanulmányi kirándulások, kiállítások, ünnepségek, könyvkiadás). Vannak saját kiadványai, lapjai: az „Őrség” (mely eddig évente 1–2-szer, mostantól fogva negyedévenként jelenik meg), az „Őrvidéki Hírek” (alkalomadtán) és újabban gyermekújság is („Hipp-hopp” ill. „Hirhozó – Móka”).

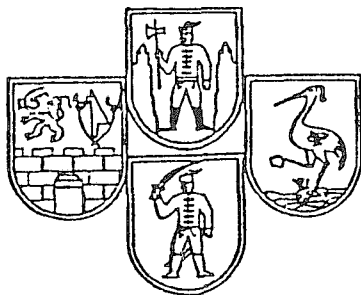
A tudományos kutatás megszervezésére ill. a kutatások eredményeinek összegyűjtésére szerveztük meg az egyesület keretében a Magyar Intézetet, mely most szervezi hetedik konferenciáját (a „Magyar Nyelv Hetét”, 1994. október 16–23 között).

Tagja vagyunk 1976 óta a FUEV-nek, az európai nemzetiségek szövetségének, valamint a közép-európai „szomszédos országok” szervezetének (ez legutóbbi találkozóját 1993 őszén éppen Pozsonyban tartotta).

Sajnos a magyar nyelv oktatása meglehetősen elszorvadt. A 60-as évek vége felé megszűnt, a háború után újra megindult magyarnyelvű oktatás, heti 2–3 magyar órára szűkölt le. A felsőőri polgári iskolában a 80-as években javult kissé a helyzet: egyes osztályokban „rendes tárgy”-ként (az órarendbe beiktatva és nemcsak a tanítási órák után ún. szabadon választott tárgyként tanítják). Felsőpulyán hasonló módon a gimnáziumban ún. „pannon osztályokat” alakítottak ki. Végül 1992-ben Felsőőrről

megnyúlt az ún. „Kétnyelvű állami gimnázium” első osztálya (az idén már a harmadik, végül 8 osztályos lesz), ahol minden nap van magyar óra és néhány tárgyat kétnyelven tanítanak. Öröndetesen emelkedik az utóbi éveben a debreceni Nyári Egyetemen résztvevők száma.

Igyekszünk kiépíteni a kapcsolatot a Burgenlandban szétszórta élő magyarokkal, vendégül látunk magyar- és környezőországbeli magyar csoportokat (énekkarak, tánc-, színjátszó csoportok), ami több esetben viszont látogatással ill. szerepléssel is jár.

Sidó Zoltán (Komárno)
Komáromi Városi Egyetem

A mintegy hatszázezernyi szlovákiai magyarságnak, mely az ország lakossága több mint tíz százalékát képezi, a második világ-háborút követő évek nemzetiségi politikája következtében csupán fele annyi egyetemet, ill. főiskolát végzett tagja van mint a szlovákiai átlag. A szakképzettség-hiány elsősorban a magyar pedagógusok, lelkészek, jogászok és orvosok esetében szembetűnő. Bizonyítékul szolgáljon az alábbi kimutatás, mely egyenes következménye a nyitrai Tanárképző Főiskola magyar tagozata fokozatos leépítésének, melyen 1963-ban 180-an, 1975-ben már csupán 30-an végeztek, de korántsem a megcsapant érdeklődés, hanem az adminisztratív intézkedések következtében.

*A szlovákiai általános iskolák pedagógusainak
korösszetétele az 1993–1994-es iskolaévben**

	Szlovákiában összesen %	Szlovákia magyar iskoláiban %
30 éves korig	35,4	12,0
31-től 40 éves korig	32,4	7,8
41-től 50 éves korig	23,7	40,0
51-től 55 éves korig	4,3	33,0
55 év felett	4,2	6,9

E számunkra kedvezőtlen helyzethez – az ezredfordulóig a magyar általános iskolák pedagógusainak egyharmada eléri a nyugdíjkor határát – hozzájárult az a tény is, hogy 1918-tól 1990-ig egyszer sem történt határozott, parlamenti lépés önálló magyar felsőoktatási intézmény megalakítása érdekében. A révkomáromi Jókai Mór Egyetem megalakítására kidolgozott és 1990 tavaszán előterjesztett törvénytervezetet a prágai és a pozsonyi parlament bizottságai szótöbbséggel elvetették.

A hatalomnak a pedagógushiányt előidéző adminisztratív intézkedései valamint a szlovákiai magyar oktatási rendszer megszüntetésére kidolgozott (ezidáig sikertelen) tervezetei (1979-ben miniszteri rendeletet, 1984-ben törvénytervezetet, 1933 és 1994-ben minisztériumi „ajánlást” dolgozott ki a hatóság a magyar nyelvű oktatás megszüntetésére) határozott lépések megtételére ösztönözte a Csemadok és a Szlovákiai

* A pozsonyi Tájékoztatási és Prognosztikai Intézet „Analýzy 93” adatai alapján.

Magyar Pedagógusok Szövetségét: 45 ezer tiltakozó aláírást terjesztett a petíciós törvény értelmében a parlament elé, polgári engedetlenséget helyezett kilátásba, s nem utolsó sorban, 1992-ben konzultációs központokat és Városi Egyetemet (nem állami oktatási intézményt) hozott létre.

A pedagógushíány mérséklése céljából a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége és Révkomárom polgármestere, Pásztor István egyeztetve eredményeként Komárom Város Önkormányzata a Szlovák Nemzeti Tanács (parlament) községekről szóló Tt 369/90 sz. törvénye alapján 1992. július 16-án megalapította a Komáromi Városi Egyetemet.

A Komáromi Városi Egyetem 1992 szeptemberétől három magyarországi főiskolával, a győri Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolával, a soproni Benedek Elek Óvónőképző Főiskolával és a kecskeméti Kertészeti Főiskolai Karral biztosítja Szlovákiában a magyar nyelvű főiskolai képzést – levelező tagozaton.

A Városi Egyetem dologi kiadásait (rezsi kiadások, berendezés, az alkalmazottak bére) Komárom város önkormányzata a város költségvetéséből biztosítja. A tantermek létrehozása, a tansegédeszközök beszerzése pedig a magyarországi Illyés Alapítvány és a Mocsáry Lajos Alapítvány anyagi segítségével valósul meg. A magyarországi tanárok utiköltségét és napidíját a Magyar Köztársaság Oktatásügyi Minisztériuma biztosítja. E helyen kell megemlíteni az Ausztráliai Magyarok Szövetségének és a Rio de Janeiroi Mindszenty Társaságnak az anyagi segítségét, valamint azt a tényt is, hogy az intézmény fenntartásához a hallgatók is hozzájárulnak.

A Komáromi Városi Egyetemnek – melynek léte külön fejezetet jelent mind a magyarországi, mind a szlovákiai magyar oktatásügy történetében – az 1994–1995-ös iskolaévben 300 hallgatója van, akik tanulmányaik sikeres befejezése esetén magyarországi (győri, soproni, kecskeméti) főiskolai oklevelet kapnak.

Ez a magyar–magyar összefogás eredményeként működő (ám mégiscsak hézagpótló, hiszen a Szlovák Köztársaság adófizető állampolgárai vagyunk) városi intézmény vázlatos története, mely külföldi anyagi segítség nélkül sem teljesíthetné meghatározóan fontos szerepét.

Gáspár Tibor (Komárno)

A magyar főiskola megalapításával kapcsolatos kérdések az elmúlt hetven évben Csehszlovákiában

Acsehszlovákiai magyarság az elmúlt 70 évben háromszor kísérletezett egy önálló felsőoktatási intézmény megalapításával.

Először az 1920-as években, amikor a kassai jogakadémiára építve akartak létrehozni egy magyar egyetemet. A csehszlovák hatóságok azonban ezt nem tették lehetővé.

Második nekifutásunk 1968-ban a prágai tavasz idején volt, amikor úgy éreztük, hogy lehetőségeink megnövekedtek. Ekkor a magyar értelmiség támogatásával Komáromot (Komárno) a felvidéki magyarság egyik szellemi központjává akartuk kialakítani, itt akartuk megalapítani az önálló magyar főiskolát, központi magyar könyvtárat, múzeumot, képtárat. Sajnos a prágai tavasz elipírása ezeket a terveket megghiúsította.

Harmadik próbálkozásunk a 80-as évek második felében kezdődött, még jóval a politikai változások előtt. Akkor felmérések azt mutatták, hogy a következő évtizedben kb. 2000 végzett pedagógusra lesz szüksége iskoláinknak. Mivel a 70-es évektől a Nyitrai Pedagógiai Fakultáson leépítették a magyar pedagógusképzést, ezért tisztában voltunk azzal, hogy Nyitrán ennyi tanítót és tanár nem tudnak képezni. Ezért határoztunk úgy, hogy ismét megpróbálkozunk egy magyar főiskola megalapításával. A tárgyalások akkor még illegális keretek között folytak, de a komáromi járás és város vezetői megígérték, hogy támogatják elképzeléseinket és ha sor kerül megvalósításukra, akkor a szükséges épületeket biztosítják.

Az 1989-es novemberi változások után felgyorsultak az események, és mi egy kész tervvel Pozsonyba mentünk a kormányhivatalba, ott szintén támogatást ígértek, rövidesen egy küldöttség érkezett Komáromba felmérni a lehetőségeket és megállapította, hogy minden tárgyi, pedagógiai és kulturális feltétel adva van egy magyar főiskola megalapításához.

Közben a magyar képviselők a szövetségi parlamentben előterjesztettek egy javaslatot a Jókai Egyetem megalapítására. Ezt nem fogadták el, itt még az a 40 000 aláírás sem segített, amelyet egy önálló felsőoktatási intézmény megalapításának támogatására gyűjtöttünk.

A harcot azonban ezt követően sem adtuk fel. Visszatértünk eredeti terveinkhez, hogy nem egyszerre, hanem fokozatosan próbáljuk létrehozni ezt a főiskolát. Ezért arról tárgyaltunk a Nyitrai Pedagógiai Fakultás vezetőivel, hogy az újra megerősödő magyar tagozat egy részét engedjék át Komáromnak. A tárgyalások kedvező mederben folytak, ígéreteket

is kaptunk, hogy tanszékeket helyeznek ide, de az ígéretésekből nem sok valósult meg, csupán annyi, hogy Komáromban van a távtanulók összpontosítása és itt lesz a nyelvszakosok átképzése. Ez pedig nagyon kevés, mert távtanulással, de még magyarországi képzéssel sem lehet a szlovákiai magyar pedagógusképzést megoldani. Ezt csak egy önálló magyar felsőoktatási intézmény tudja. Bízunk abban, hogy előbb vagy utóbb Nyitrán is belátják, hogy ott a magyar tagozatot a szükséges mértékben nem tudják fejleszteni, ezért átengedik fokozatosan Komáromnak, és ez képezné alapját az itteni főiskolának.

Ebben támogatnak bennünket az európai szemléletű szlovák barátaink is. Amikor a Szlovák Nemzeti Tanács megszavazta a nyelvtörvényt, azt mondtam nekik, Csehszlovákiának most már van egy hozzá nem méltó nyelvtörvénye, remélem rövidesen lesz egy hozzá méltó magyar főiskolája is.

Ez a nyelvtörvény teljesen felesleges, ezzel csak az indulatokat korlácsolták fel. Hiszen a nyelvtörvény előtt is a hivatalos levelezés, ügyintézés szlovákul történt, hivatalokban csak akkor beszéltünk anyanyelvünkön, ha biztosan tudtuk, hogy az ügyintéző hivatalnok magyar. Összejövetelek, gyűlések felszólalási nyelve is nagyobb részt szlovák volt, hogy mennyire belénk ivódott a szlovák nyelvű felszólalás, bizonyítja a komáromi járás iskolaigazgatóinak összejövetele, ahol a nagy többség magyar iskolákat képvisel, de a magyar igazgatók is szlovákul szólalnak fel. Pedig nálunk egyetlen iskolaigazgatót nem rövidítettek meg azért, ha anyanyelvén szólalt fel.

Mivel most már nálunk is az igazgatókat úgy választják, nem pedig felelősről nevezik ki, ezért remélem olyan igazgatókat választanak, akik nemcsak az igazgatói állást és fizetést vállalják, hanem összejöveteleken iskolájuk tanítási nyelvét is.

Bilkó István (Komárom)
Komárom tűzvédelme
fejlődésének főbb állomásai 1945-ig

Tisztelt Hallgatóság !
Hölgyeim és Uraim !

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Komáromi Övezeti Történészalálkozó rendezvény-sorozat keretében lehetőséget kaptam egy rövid előadásban bemutatni Komárom tűzvédelmének kialakulását, fejlődését.

A tűzvédelem története szorosan kapcsolódik a város történetéhez, gyakran negatív meghatározó szerepe volt a város fejlődésében.

A tűz ősidők óta barátja, segítőtársa, de egyben a legnagyobb ellensége is az embernek. Ezért az emberiség ősidők óta védekezik a pusztító tűz ellen, természetesen különböző történelmi korokban, különböző módon és más-más eszközökkel.

Pl. az ókori Egyiptomban, mintegy négyezer éver már gyékényből font s szurokkal vízhatlanított vödöröket, fából készített csöveket, bőrtömlőket és homokzsákokat alkalmaztak tűzoltásra. Az ősi Japánban és Kínában már katonailag szervezett tűzoltóságok is működtek. Tűzoltásnál leginkább bambuszlétrákat, villákat és falbontó eszközöket használtak. Európában az időszámításunk első évszázadaiban a Római Birodalom rendelkezett a legfejlettebb tűzvédelemmel, mind szervezeti, mind technikai szempontból. A birodalom fővárosában és a katonai légiókban a császár által kijelölt tűzoltó szervezet, az úgynevezett „örökös zászlóalj” működött. Így pl Aquincumban (Buda I–III. kerülete), Szőny-Brigetioban. A többi kisebb településen a tűzoltási és az éjjeli őrség feladatát a különböző kézműves társulatok látták el. Ez a szervezeti felépítés a Római Birodalom bukása után is fennmaradt. A közép- és újkori céhrendszerek idején továbbra is ugyanezeket a kézműipari csoportokat jelölték ki tűzoltási feladatok ellátására.

E rövid bevezető után ugorjunk néhány évszázadot előre és tekintsük át Komárom város tűzvédelmének kialakulását, fejlődését. A város keletkezésétől a XVI. század közepéig vajmi keveset tudunk tűzvédelméről, mivel erről az időszakról írásos forrásmunkák nem lelhetők fel. Szerencsére a XVI. század közepétől már jelentős kordokumentumok, feljegyzések, írásművek maradtak ránk, amelyek hűen tükrözik Komárom tűzrendészeti helyzetét, a tűz elleni védekezés fejlődését.

A forrásmunkákból tudjuk, hogy Komárom városát az elmúlt évszázadok során hol az ellenséges hadak, hol meg a természeti csapások (földrengés, árvíz, tűzvész) fenyegették pusztulással. Legtöbbször a

tűzvész pusztított a városban. Különösen gyakoriak voltak a nagykiterjedésű tüzesetek a XVI. század közepétől a XIX. század végéig, de jutott századunkra is „szép” számmal.

A tüzesetek visszaszorítása érdekében a város hatósága 1569-ben hozott első alkalommal elrettentő intézkedést, mert máglyahalálra ítélte az elfogott gyújtogatót.

A gyakori és nagykiterjedésű tüzek miatt a város vezetősége (magistratusa) 1703. február 21-én hozott határozatot első alkalommal „tűzrendőri” szabály rendelet kiadására. Mivel ebben az időben országos érvényű tűzrendészeti rendelet nem volt, így a fenti rendelkezésen túl 1709-ben, 1770-ben, 1824-ben és további 16 alkalommal adott ki a város tűzrendészeti szabályrendeletet a XX. század kezdetéig.

Ezek közül az egyik rendelet az alábbiak szerint tiltotta a dohányzást:

„A tűz eltávolztatására nézve ez mai napságtól fova – 12 forint büntetés terhe alatt – füstös dohányt itt a városban, se utcákon, se hídon, se háznál ne merészellen színya: ha pedig pénzi nem leszen, valahányszor rajta tapasztaltatik, mindannyiszor az piarczon megcsapatik.”

Az 1770. tűzrendészeti szabályrendelet a tűzoltásban való részvételt az alábbiak szerint határozta meg:

„... minden felnőtt lakos tartozik a tűznél megjeleni a kovácsok, bognárok, lakatosok, ácsok és kőművesek fejszékkal, csáklyákkal és más szükséges eszközökkel 12 forint büntetés terhe alatt. Üres kézzel pedig sem férfi, sem asszony ne merészellen a tűzhöz menni, mert ha különben tapasztaltatik, minden személyválogatás nélkül ottan megcsapatik.”

A tűzoltásba való részvételt anyagi honoráriummal is serkentették. Aki lófogatával vizet szállít, az elsőnek érkező kocsis 2 forintot, a második 1 forint 50 pénzt a harmadik 50 pénzt kap.

A gyakori tüzeset hatására 1770-ben vásárolt a város első alkalommal tűzoltó felszereléseket, ezek a következők voltak:

6 db létra, 12 db csáklya, 25 db bőrkanna, 50 db fakanna, 6 db vízholdó kád, 6 db kézi fecskendő és 6 db zárt lámpa.

Az 1823-ban keletkezett nagy tüzeset után 1824 tavaszán a város pénztára terhére megvásárolták Heim József komáromi céhmester által készített lóvontatású fecskendőt. Ez volt Komárom első nagyteljesítményű fecskendője, amelyet 30 évig meghibásodás nélkül használtak.

A legszörnyűbb és legborzalmasabb tüzesetet 1848. szeptember 17-én élte át Komárom lakossága. E borzalmas tűzvész következtében több mint 1500 ember vált hajléktalanná, leégett 400 lakóház, 6 templom, a megyeháza, a városháza, a kisdunai fahíd, 19 db kereskedőhajó, a kincstári hajóépítőszín, 256 öl tűzifa.

Komárom bombáztatása 1849. március 29–30-án. A tüzeset ekkor is borzasztó volt, égett a református templom és 6 lakóház, a komáromiak elszánt bátorságának köszönhető, hogy nem égett le több épület.

Joggal merül föl a kérdés, hogy mik voltak az alapvető okai a régebbi idők gyakori és nagykiterjedésű tüzeseteinek?

1. Az építési szokások és az építéshez felhasznált nagymennyiségű könnyen gyúló anyag.

2. Nem volt sem hatékony tűzoltótechnika, sem a tűzoltásra kiképzett egységes szervezet városunkban (de az ország más településein sem) a XIX. század közepéig.

A tűzoltószervezet létrehozása

A tűz elleni védekezés és a tűzbiztonság haladó gondolatát a nyugati országokat megjárt kiemelkedő hazánkfi, gróf Széchenyi Ödön – aki Londonban tűzoltógyakorlatokat is folytatott – indította el hazánkban 1862-ben. Több felvilágosító cikket írt a napilapokban a „tűzoltóintézetek hasznosságáról”. Ezt követően pedig nagy ügybuzgalommal szorgalmazta a tűzoltó egyesletek létrehozását.

Talán az sem véletlen, hogy Komárom nagy szülöttje, Jókai Mór is csatlakozott a jó ügy eszméjéhez és szintén lelkes újságcikket írt 1862-ben, amelyben arra buzdít, hogy Széchenyi Ödön példájára hazánk legkisebb falujában is létre kell hozni a tűzoltó társulatot. Komárom városa szinte az elsők között mozdult meg e nemes és föltöbb hasznos mozgalom megvalósításában. Ha nem is mindjárt Jókai lelkesítő újságcikkének megjelenése után, de már 1864 őszén megalakították a tűzoltótársulatot. A város hatósága kérelmet nyújtott be a helytartótanácsához, hogy erősítse meg a megalakított tűzoltótársulat alapszabályait. Ekkor azonban még elutasította az aggodalmaskodó császári önkényuralom. Az elutasítás miatt a város képviselői csak 1867. március 8. napján foglalkoztak ismételten a tűzoltótársulat ügyével. Ez a kezdeményezés azonban különböző (pénzügyi vezetési) okok miatt kudarcba fulladt, így a tűzoltótársulat megalakulása továbbra is függőben maradt. A gyakori és nagykiterjedésű tüzesetek azonban egyre sürgetőbbé tették egy eredményesen működő tűzoltószervezet létrehozását.

A városban működő Csónak-egylet vezetői 1872 tavaszán felvetették a tűzoltószervezet létrehozását. Rövid időn belül a Csónak-egylet kebelén belül megalakítottak egy tűzoltó osztályt. Ezt követően elkészítették az osztályra vonatkozó alapszabályt, majd felterjesztették a belügyminisztériumba jóváhagyás végett. A belügyminiszter 1872. augusztus 2-án jóváhagyta a tűzoltó-osztály működésére vonatkozó alapszabályt. A Csónak-egylet tűzoltó osztálya a kezdeti nagy felbuzdulás ellenére-belső ellentétek miatt működésképtelen volt, semmilyen gyakorlati tevékenységet nem fejtett ki. Ebben az időben Komáromban működött egy Tornaegylet is, melynek tagjai közül sokan szimpatizáltak a tűzoltó eszmével. Így Vörös Benő ügyvéd – az egykori debreceni diáktűzoltó – kezdeményezte a tűzoltó-egylet megszervezését, illetve megalakítását. A Tornaegylet akkori elnöke Sándor Miklós, 1872. augusztus 4-re közgyűlést hívott egybe, melyen felvetették a tűzoltó-egylet megalakítását. A tagság a javaslatot örömmel és lelkesedéssel fogadta, majd bejelentették szándékukat a város hatóságánál. A város tanácsának hozzájárulásával a

Torna-egylet vezetősége 1872. augusztus 25-re alakuló közgyűlésre hívta meg a tűzoltó-egylet leendő tagjait. Vörös Benő ügyvéd előterjesztése alapján megalakították a tűzoltó-egyletet amely a „Komáromi Önkéntes Tűzoltó és Tornaegylet” nevet vette fel. Elnöke Heffer Szilárd, alelnöke Sándor Miklós, jegyzője Konkoly Kálmán, pénztárnoka Ipovecz Károly, főparancsnoka pedig Vörös Benő lett. Az egylet alapszabályait a belügyminiszter 1873. áprilisi 24-én hagyta jóvá.

A Tűzoltó- és Tornaegylet működésének első tíz éve

A Tűzoltó- és Tornaegylet vezetősége – a megalakulást követő hetekben – nagy lendülettel fogott hozzá a tűzoltómozgalom további kiszélesítéséhez, valamint a működéshez szükséges tűzoltó felszerelések megszerzéséhez. Az egylet vezérkara már 1872. szeptemberében gyűjtőívet bocsátott ki, amelyben felkérte a város lakosságát alapító, pártoló és működő tagok sorába való belépésre, valamint a tagsággal járó szerény tagdíjak befizetésére. Buzgalmukat siker koronázta, mert néhány hét alatt 38 alapító, 146 pártoló és 158 működő tag lépett az egyletbe.

A belépő tagok tagdíjként összesen 2120 forintot fizettek az egylet javára. Az egylet vezetősége 1872. október 6-án folyamodványt nyújtott be a város közgyűléséhez egy tűzoltó telep (szertár, őrszoba) felállítására, valamint tulajdonát képező tűzoltó szerek átadása érdekében.

A tűzoltó egylet által beadott kérelmet a város közgyűlése elfogadta, s határozatilag a tanácsot bízta meg a tűzoltótelep kialakításával és az alábbi eszközök átadásával: 3 db targoncafecskendő, 8 db kézi fecskendő, 10 db vízeslajt, 28 db csáklya, 64 db tűzoltóveder. A Komáromi Tűzoltó és Tornaegylet 1872. október 15-én, 2120 forint alaptőkével és a fentiekben felsorolt tűzoltófelszereléssel kezdte meg a város számára oly hasznos, de mindmáig küzdelmes működését.

Az egylet első és legfontosabb feladata volt a működő tagok oktatása. Ennek érdekében meghívták Pozsonyból a nagy tapasztalattal rendelkező Voith Gyula gyakorlómestert, aki nagy ügybuzgalommal oktatta a tűzoltó század tagjait, a tűzoltószerek szakszerű használatára és a tűzoltás fortélyaira (taktikájára). A fiatal tűzoltószázad – a gyakorlatok megkezdése után – 1872. október 27-én éjfél tájban esett át „tűzkereszt-ségen”, majd három héttel később, november 21-én, ugyancsak az éjszakai órákban keletkezett tűznél működtek közre eredményesen. Ezt követően még számtalan tűz- és egyéb káresetnél működött közre a komáromi tűzoltóság az azóta eltelt 120 év alatt. A város tanácsa által 1873. február 15-én kijelölt tűzoltó – őrtanyát az egylet tisztikara rövid időn belül berendezte, és megszervezte az éjszakai tűzőrséget. Az 1875. augusztus 31-i közgyűlésen a vezetőség megállapította, hogy a tűzoltó-egylet tagjai – néhány kivétellel – azonosak a tornaegylet tagjaival, ezért a közgyűlés úgy határozott, hogy az egylet a továbbiakban önálló tűzoltóegyletként működik és a „Rév-Komáromi Önkéntes Tűzoltóegylet” nevet veszi fel. A szervezeti változás miatt a közgyűlés kimondta, hogy az egylet alapszabályát is módosítani kell. Az 1878. év elején tartott

közgyűlésen vetődött fel annak gondolata, hogy az egyleten belül alakítsanak egy fuvószekart. A szervezőmunkát nagy buzgalommal meg is kezdték és a város lakosságához fordultak anyagi támogatásért. Ez év folyamán sikerült összegyűjteni 885 forint 97 krajczárt, mely összegből megvásárolták a hangszereket. A zenekar azonban csak 1879. augusztus 15-én alakult meg 21 taggal, melynek vezetésével Pesek János karmestert bízta meg.

A szomorú 1880. esztendő

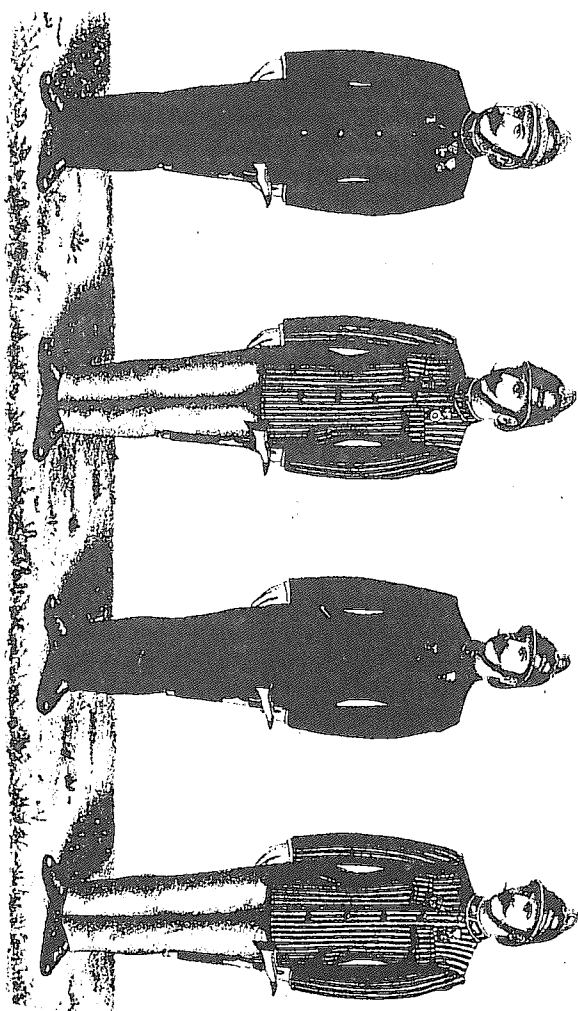
Lehangoló események sorozatát hozta az 1880-dik esztendő a komáromi tűzoltóegylet s a város történetében egyaránt.

Az év második napján viharként futott végig a szomorú hír az egész városban, hogy meghalt Vörös Benő ügyvéd úr, az önkéntes tűzoltók nagyrabecsült főparancsnoka. E szomorú eseményt Sándor Miklós alparancsnok a következők szerint jegyezte fel:

„Az 1880. év január havának 2. napja, soha ki nem törölhető keserű emléket vésett a komáromi tűzoltók lelkébe, e napon halt meg az egyletnek legelső, legjobb, szeretve tisztelt jólelkű barátja s főparancsnoka Vörös Benő ügyvéd úr. Bajtársai el nem feledik soha azon parancsnokukat, ki a komáromi tűzoltóság létrehozásának egyik tényezője volt, létéért pedig tehetségét, szorgalmát és vagyonát mindig szívesen áldozta.” Az egylet mély, őszinte fájdalommal gyászolta, s gyászának azzal adott kifejezést, hogy testületileg vett részt a temetési szertartáson és emléket jegyzőkönyvben megörökítette.

Komárom városát – immár ki tudja hanyadszor – az elemi csapások ismét oly mértékben fenyegették 1880-ban, hogy lakói sokszor félve hajtották álomra fejükét. Félelmük nem is volt alapteljes.

Mindjárt az év elején jeges árvíz ostromolta a város védtöltéseit és az árvíz betört néhány utcába is. Az árvízveszélyt-jelző hajnali harangzúgáskor még sem sejtette senki sem, hogy 7 nap és 7 éjszaka tart majd a gigászi küzdelem a jegesárral. Ez esetben is – külön felriasztás nélkül – a tűzoltók jelentek meg elsőként szerszámokkal a kezükben a vész helyszínén. Emberi erőt meghaladó kitartással, számtalan veszélyt vállalva dolgoztak a segítségre érkező katonasággal együtt a védtöltések megerősítésén. A töltések megerősítése után csoportokat alakítva, gyenge „lélekvesztő” csónakokon, sokszor életük kockáztatásával mentették embertársaik értékeit, javait az elöntött területről. A baj nem jár egyedül, tartja az egyik népi mondás. Alig ült el az árvíz okozta riadalom már is újabb pusztító elem, a tűz fenyegette Komárom városát. A tüzi szerencsétlenségek sorát a június 28-i tüzeset indította el, amelynek során 12 lakóház és több gazdasági épület lett a tűz martaléka. Ezt követően újabb és újabb tüzesetek keletkeztek a későbbi hónapokban. 1880-ban nem kevesebb, mint 38 alkalommal röppent fel a vörös kakas Komárom házaira.

А.А.А.А.А.

А.А.А.А.А.

А.А.А.А.А.

А.А.А.А.А.

A kigyulladt épületeket ugyan nem minden esetben tudták derék tűzoltóink megmenteni, de bátor, kitartó munkájukkal sikerült megakadályozni a tüzek nagymérvű kiterjedését. E kirívóan nagyszámú tüzeset rendkívül igénybe vette tűzoltóink erejét, tudását és kitartását. Áldozatkész munkájukat a „Komáromi Lapok” c. újság 1880. július 3-i száma az alábbiak szerint méltatta:

„Valóban tisztelettel kell meghajolni tűzoltóink előtt, kik önfeláldozással teljesítik emberbaráti szent kötelességüket.”

Tíz év a közösség szolgálatában

Az 1882. év nevezetes volt a komáromi tűzoltóegylet történetében. Ugyanis ez évben ünnepelte fennállásának 10. évfordulóját. Az évforduló alkalmával jubileumi ünnepséget és zászlószentelést tartottak július 15. és 16. napján. A zászlót a „Zomback és Ganora” nevű cégnél rendelték meg, amely díszes kivitelben el is készítette bíborszínű moír-selyemből. (A zászló ma a Komáromi Tűzoltóparancsnokság székházában látható.)

Az ünnepség és a zászlószentelés fényesen sikerült. A zászlóanya tisztét Csetke Mihályné úrasszony vállalta. A tűzoltók ekkor lettek 5 illetve 10 éves szolgálati éremmel kitüntetve. Az ünnepség jóhangulatú majálissal zárult.

A nagyszerű jubileumi ünnepség után gyorsan következtek a szomorú hétköznapi eseményei. 1886-ban Komáromot pl. 19 esetben, Új Szőnyt pedig 4 esetben látogatta a vörös kakas.

Az 1890-es évben nem kevesebb mint 14 alkalommal kellett közreműködni tüzesetnél derék tűzoltóinknak. 1895. december 10-én kigyulladt Koczor Ferenc emeletes házának tetőszerkezete, a tetőszerkezetet ugyan nem tudták megmenteni, de a fölszíni rész épségben maradt és az épületben alvó két gyermeket is sértetlenül kimentették.

Az 1890-es évek közepétől-végétől a tűzoltóegylet egyre jobban kapcsolódott a város kulturális életébe. Kezdetben majálisokat, tea-esteket, táncmulatságokat, majd színelőadásokat, hangversenyeket is tartottak. Az utóbbiakban leginkább az egylet tagjai szerepeltek. Ezek a rendezvények kettős célt szolgáltak, saját szórakozásuk mellett szórakozást biztosítottak a város lakosságának is, másodszorban anyagi bevételt jelentett az egylet számára, amelyet a felszerelések felújítására, beszerzésére fordítottak.

1897 október 16-a, a tűzoltó egylet 25 éves jubileumának fényes ünnepsége. A nap zenés ébresztővel kezdődött, majd a tűzoltózászló megáldásával folytatódott. Díszközgyűlés a városházán, az érdemes tűzoltók kitüntetése, este tűzijáték, táncmulatság. Az ünnepségen résztvettek a győri, az ácsi, a pápai tűzoltók képviselői is.

A XX. század kezdetén

Átléptük tehát a csodálatosnak ígérkező XX. század küszöbét, amelynek első 13 éve – általában véve – a „boldog béke időt” jelentette hazánkban a lakosság számára, de nem úgy városunk tűzvédelmében. Tűzoltóink gyakori elfoglaltságáról a sors, sajnos a béke idő alatt is gyakran gondoskodott. Ugyanis a századforduló kezdetétől 1914-ig nem kevesebb, mint 117 esetben kellett közreműködniük tüzesetnél.

Mindjárt a századforduló évében, 1900. július 15-én, óriási tűzvész pusztított a szomszédváros (Almásfüzitő) gyártelepén, melynek megfékezésére az egész környék tűzoltóságát és polgári lakosságát riasztották. A gyártelepen három ipari üzem, egy európai – szintű modern múmalom, a malomépülethez kapcsolódó keményítőgyár, majd közvetlen közelében egy csiríz- és péplisztgyár működött. A tűz a keményítőgyár szárítóhelyiségében keletkezett, innét pedig a korpaleeresztő-csővön áterjedt a malomrészbe, ahol a rengeteg száraz faszerkezet bőséges tápot biztosított a tűz gyors kifejlődéséhez. A tüzesetet Juhász Gyula telepőr vette észre délután 4 óra tájban, amikor a munkások nem dolgoztak sem a malomban, sem a gyárban. A tüzesetet azonnal jelentette Kohán Vince főmolnárnak, aki késedelem nélkül riasztotta a gyártelep munkásait, majd intézkedett a tatai, a komáromi, az ó-szőnyi, a neszemlyi, a dunaalmási önkéntes tűzoltók, valamint a környező falvak lakosainak riasztására. Közben a munkások megkezdték a tűz oltását vedrekkel, kézi szerszámokkal, a nagy igyekezet azonban nem járt eredménnyel, így mire a segítség a helyszínre érkezett, a malom és a keményítőgyár épülete, már valóságos tűzkatlaná vált. A lángtengerben álló épületek belső terének megközelítése – az óriási hőség és a gépi berendezések lezuhanásának veszélye miatt – ekkor már nem volt lehetséges, ezért a tűzoltó-egységek, részben a még nem égő épületek védelmére, részben a dühöngő elem megfékezésére vetették erejüket. Közben a komáromi 12. gyalogezred 200 katonáját is kivezényelték a tűzhöz, akik szintén bekapcsolódtak a tűz oltásába, illetve a vízszállítási munkálatokba.

A nagylétszámú tűzoltói erő, hét lövontatású kocsifecskenő folyamatosan működtetése mellett, másnap reggel 5 óráig, emberfeletti küzdelmet vívott a fékezhetetlen elemmel szemben. A tűz – az óriási erőfeszítés és kitaró munka ellenére – áterjedt a csirízgyárra is. Ennél fogva az üzemi épületek teljesen kiégtek, a gépiberendezések pedig teljesen összeolvadtak. Reggel, a kivilágosodás után, csak a kornos falak meredeztek az ég felé, amelyek között még napokig füstölgött az elszenesedett gabona és más keményítő, ragasztó anyag.

Az oltásban résztvevő személyek áldozatos, kitaró munkája mégsem volt hiábavaló, mert a tűz által veszélyeztetett műhelyeket, raktárakat, irodákat, valamint a tisztviselő- és magánlakásokat sikerült a tűz pusztításától megvédeni.

A tűz által okozott kár elérte az 1.750.000 koronát, amelynek egyrésze a biztosítás útján megtérült. A vizsgálatot végző hatóságnak nem sikerült

kideríteni a tűz keletkezési okát, de minden jel arra mutatott, hogy a keményítő üzemből emberi mulasztás történt.

A fenti tűzvész óta alig telt el egy hónap, amikor augusztus 18-án ismét megszólalt a vésztromba. Ezúttal Komárom-Ujvárosban (a jelenlegi Komáromot ebben az időben így nevezték) Kelner József fűszerkereskedő boltja gyulladt ki. A tűz délelőtt 11 óra tájban keletkezett a bolt épület padlásterén, így a mit sem sejtő kereskedő az utcai járó-kelők tűzilármájából értesült a tüzesetről. A rendőrfőnök közreműködésével riasztották a tűzoltókat, akik rövid időn belül megjelentek a helyszínen, de az épület tetőszerkezetét már nem tudták megmenteni. A bolt belső terét és a raktárhelyiséget azonban sikerült megmenteni a vörös kakas pusztításától.

A következő hónapok sem teltek tétlenül tűzoltóink életében. Ugyanis november 14-én kétszer is felharsant a riadókürt. Először Pich Ignác Nádor utcai háza, majd 2–3 óra múlva Prodovszky Lajos és szomszédja, Varga János Ósz utcai háza gyulladt ki.

A kacagtató versenyek után Lévai Adi jóhírű cigányzenekar rázendített egy csárdásra, amelynek hallatán tetőfokra hágott a hangulat, s este 11-ig ropta a táncot a jókedvű közönség. A mulatság záróakkordjaként szemétkápráztató tűzijátékban gyönyörködhetett a vendégsereg. A tűzoltószázad éjjel 12 órakor zenészó mellett, lelkes fiatalok kíséretében vonult vissza az őrtanyához. A júliális igen szép erkölcsi sikert és 250 korona tiszta hasznot hozott a komáromi tűzoltó-egyletnek.

A lélekemelő és vidámhangulatú kulturális rendezvényektől függetlenül, a tüzesetek végtelen sora, a következő esztendőkből is tovább folytatódott. Jelentősebb tüzesetek történtek pl. 1902. szeptember 21 és 22-én, melyek során – a hatékony tűzoltói közreműködés ellenére – leégett négy lakóépület. Majd december 20-án a Klapfer és Herman cég ecetgyára lett a tűz martaléka. Legszomorúbb kimenetelű tűz volt azonban a december 23-i tüzeset, amelynek oltása közben halálát lelte egy derék tűzoltó. A szomorú esetről a „Komáromi Lapok” 1902. december 25-i száma, a következők szerint számolt be olvasóinak: „A f. hó 23-án hajnali fél 4 órakor keletkezett tűzvész rémes szerencsétlenség okozója lön. A tűz oltása alkalmával ugyanis a Mézes-féle ház egyik kéménye ledőlt s a közelben foglalatostkodó Soós István 36 éves kőműves-segéd, a tűzoltószázad tíz éven át volt buzgó derék tagját agyonütötte. A szerencsétlen embert – ki igazán nemes hivatása áldozatává lön – haldokolva szállították övéihez haza, hol rövid idő múlva kisenvedett.

Városunkban a legmélyebb, legőszintébb részvét nyilvánul meg a megboldogult iránt! Soós István – mint az egyesület hősi halottját – a Komáromi Tűzoltó Egylet saját költségén nagy dísszel temettette el s nagy közönség kísérte utolsó útjára. Emlékét a következő közgyűlésen, jegyzőkönyvben megörökítették.”

Sajnos a későbbiek során is fordultak elő tragikus kimenetelű tüzesetek. Pl. 1904. július 25-én egy 6 éves kislány, 1907. június 1-én egy 12 éves tanuló fiú, majd 1908. június 3-án egy 3 éves kislány lett a gyermekjá-

tékből keletkezett tűz áldozata. Mindhárom alkalommal a szülők, illetve a felnőtt emberek felügyeletének hiánya játszott közre.

Köszönet a tűzoltóknak

1909. szeptember 21-re virradó éjjel fél négy órakor, a komárom-újvárosi Milch-féle fűrésztelepen a gépház kigyulladt, amelynek tetőszerkezete néhány perc alatt óriási lánggal égett. A telepőr a tűz láttán gyorsan felébresztette a közelben lakó gépészt, aki a vasútállomáson lévő telefonon riasztotta a tűzoltókat, majd fellármázta a környék lakóit is segítség céljából. Tűzoltóink a riasztás után gyorsan a helyszínre érkeztek és azonnal bevetették fecskendőiket, rövid idő múlva megérkeztek a Fiedler gyár tűzoltói is, akik szintén bekapcsolódtak a tűz oltásába. Nagylendületű, szakszerű munkájuk kapcsán, 15–20 perc alatt, sikerült megfékezni a lángokat, majd – egy fél óra elteltével – véglegesen eloltani a tüzet. Munkájukat nagyban elősegítették a felriasztott polgári lakosok a folyamatos vízzszállítással.

A tűzoltók lendületes és önfeláldozó munkájának köszönhető, hogy a gépház tetőszerkezetén kívül más épület nem szenvedett kárt. Maga a gépház és a benne lévő nagyértékű gőzgép is épségben maradt. A tűzoltók munkájának elismeréseként a fűrésztelep tulajdonosai a következő köszönő levelet küldték a parancsnokság címére, amelyet a „Komáromi Lapok”-ban is közzétettek:

„A komáromi önkéntes tűzoltó század Tekintetes Parancsnokságának Komárom.

A folyó hó 21-én telepünkön kiüthött tüzeset alkalmával a tűz terjedésének megakadályozása és elfolytása körül – dacára a kora hajnali óráknak – gyors megjelenésével és áldozatkész munkájával kifejtett sikeres közreműködéséért legmélyebb köszönetünket nyilvánítjuk úgy a tekintetes Parancsnokságnak, mint a parancsnoksága alatt levő tűzoltószázad minden egyes tagjának. Egyidejűleg vagyunk bátrak postautalványon a tekintetes Parancsnokság címére 50 koronát elküldeni és kérjük, hogy ezt a legjobb belátása szerint fölhasználni szíveskedjék.

Komárom, 1909. szeptember 24-én.

Kiváló Tisztelettel:
Milch E.-né és Milch N.”

A 40-es éves évforduló

Tűzoltóink számára vidáman indult az 1912-es esztendő, mivel ebben az évben ünnepelték egyetük fennállásának 40. évfordulóját. Jubileumi ünnepséget ugyan nem rendeztek, de közgyűlésen és kulturális rendezvényekkel megemlékeztek az évfordulóról. Mindjárt az év elején, január 21-én, egy jól sikerült farsangi bált és színelőadást tartottak. Az egylet lelkes műkedvelő gárdája, nagysikerrel adta elő az „Apósok” című vígjátékot. Három héttel később, február 5-én, a „Kintornás család” c. három

felvonásos színművet mutatták be nagy jellemábrázolással. Mindkét rendezvénynek előkelő visszhangja volt a városban, a lakosság elismerően szólt mind a rendező, mind a szereplők kiváló alakításáról.

Természetesen elmaradhatatlan volt a hagyományos tűzoltó júliális, amelyet ez évben, július 21-én, az apályi-szigeten rendeztek meg. A nagy vigasságok mellett, természetesen kijutott tűzoltóinknak a kellemetlen feladatokból is. Ugyanis 1912-ben, a város területén 17, segítségnyújtásként a vidéki településeken pedig 2 alkalommal kellett megküzdeniük a veres kakassal.

A vármegyei tűzoltó-szövetség megalakítására is 1912-ben került sor Komáromban.

Kürthy István megyei főispán – mint a komáromi önkéntes tűzoltóegylet díszelnöke – 1912. szeptember 1-re alakuló közgyűlést hívott egybe. A közgyűlésen jelen voltak a megyei településeinek önkéntes tűzoltóparancsnokai, a járási főszolgabírók és az Országos Tűzoltó-Szövetség kiküldöttje Vida Pál. A közgyűlést levezető elnöke, Asztalos Béla megyei főjegyző, üdvözölte a megjelenteket, majd előterjesztette a megyei tűzoltó-szövetség megalakításával kapcsolatos indítványt. A közgyűlés – az indítvány szövegének meghallgatása után – egyhangúlag elfogadta az indítványt és kimondta a megyei szövetség megalakulását. Egyben kimondta a közgyűlés, az Országos Tűzoltó-Szövetséghez való csatlakozást is. Ezt követően megválasztották a megyei szövetség tisztségviselőit. Komárom városából a következő személyeket választották:

– díszelnöknek	Kürthy István megyei főispánt,
– elnököknek	Ghiczy Dénes megyei alispánt, Domány János Komárom polgármesterét,
– titkárnak	Alapy Gyula dr-t az önk. tűzoltó-egylet jegyzőjét
– választmányi tagoknak	Reviczky Béla önk. tü. főparancsnokot.

A megyei szövetség határozatban kimondta, hogy továbbiakban is Komárom városában fogja tartani közgyűléseit és választmányi üléseit.

Harc egy új tűzoltószertár építéséért

Az 1913-as esztendő, leginkább az új tűzoltószertár építésével, kapcsolatos vitákkal telt el. Ugyanis a tűzoltóegylet vezetősége három évvel ezelőtt kérelmet nyújtott be a város hatóságához, hogy építtessen a zsúfolt, rossz állagú városmajori szertár helyett, egy új, a követelményeknek megfelelő szertár-épületet, amely mászótoronnyal és gyakorlóudvarral is rendelkezik. Ezt a nagyjelentőségű kérelmet a város közgyűlése már több alkalommal is tárgyalta, de érdemi döntés mindeddig nem született az ügyben.

Az 1913. március 14-én tartott városi közgyűlés hozott elsőként határozatot a szertár építése ügyében. A közgyűlés úgy határozott, hogy a

tűzoltó-egylet készíttesse el a szertár-épület terveit, s annak felépítési helyét, a város szépitési-építészeti bizottmánya a Széna-téren kijelöli. A tervek néhány hét alatt elkészültek, de az épület elhelyezésére szánt telekkel különböző bonyodalmak merültek fel, így a vita tovább folytatódott, az építkezés pedig elmaradt. A tűzoltók által megálmomodott szertár-épület csak öt évvel később, ugyancsak a városmajor területén épült fel.

... És jöttek a háborús évek

A békeidőben szépen fejlődésnek indult tűzoltóintézmény sajnos az első világháború éveit válságba került. A már eredményesen és rendszeresen működő tűzoltóegylet – a fiatal lelkes tűzoltók katonai behívása miatt – egyre jobban sorvadt, műszaki felszereléseinek fejlesztése és az új szertárépület megépítése egyre jobban háttérbe szorult. Ennél fogva az egylet ütközéssége sajnos jelentősen csökkent, pedig erőteljes, s főleg hatékony működésére, továbbra is nagy szüksége lett volna a városnak. Ugyanis a háború éveit számos, nagy kiterjedésű tűz pusztított városunkban. Ezek közül is legveszélyesebb az újvárosi gőzmalom és a rév-komáromi tölténygyár tüzesete volt

Komárom-Újvárosban, az Ország út 52. sz. alatti gőzmalom (a mai Klapka György út 40. szám alatti hengermalom) 1914. december 2-án éjjel 2 óra tájban kigyulladt és reggel 9 órára porig égett. A tűz a malomépület földszinti helyiségében keletkezett, amely percekben belül elharapódzott a fagerendákból és deszkából készült belső épületszerkezeteken. A tűz kitörését a malom-telep éjjeliőre vette észre, aki azonnal elrohant Mészáros Mihály malomtulajdonoshoz és értesítette a tüzesetről. Mészáros pillanatokat alatt felugrott fekhelyéről és rohant a rendőrségre, ahonnan telefonon riasztották a tűzoltókat, majd intézkedett a malom dolgozóinak riasztására is az éjjeliőr útján. A tűz fergeteges gyorsan terjedt. Amikor a komáromi önkéntes és a Fiedler-féle lengyári tűzoltók a helyszínre érkeztek – bár rövid időn belül kivonultak – már az egész három emeletes malomépület egybefüggő lángtengerben állt. Az égető lángnyelvek félelmetesen bevilágították a tájat, s a környékbeli lakosokat rémület fogta el a tűz miatt. A malomépület és az örlőberendezések mentéséről ekkor már szó sem lehetett, a helyszínre vontatott tolólétráról való oltás már nem jöhetett számításba. Tűzoltóink óriási erőbevetéssel, hat vízsugár működtetésével támadták a tüzet, s csak arra törekedtek, hogy a környező épületekre át ne terjedjen. Később a kivezényelt katonaság is bekapcsolódott az oltási munkálatokba, főleg a vízszállításba, de minden erőfeszítés, minden harc hiábavalónak bizonyult, a malomépület menthetetlen volt. Több órai emberfeletti küzdelem árán azonban sikerült megvédeni a környezetben levő házakat a tűz pusztításától. A tűz még napokig füstölgött, bűzölgött a malomépület üszkös, égre meredő falai között. A tűz által okozott kár meghaladta a 300 000 koronát, amely óriási vagyont tett ki. A szerencsétlenségben az volt a nagy szerencse, hogy emberéletben nem esett kár. A tűz keletkezési okáról megoszlottak

a vélemények, a hatóságnak azonban a konkrét keletkezési okot nem sikerült kideríteni.

Sokkal szomorúbb és tragikusabb kimenetelű volt a rév-komáromi tölténygyárban 1915. december 28-án keletkezett tűzvész. A fenti napon, a koradélutáni órákban szirénák bömbölése verte fel a komáromi utcák téli csendjét, amikor óriási füst és láng csapódott föl a vár mellett épült tölténygyárból. Ég a tölténygyár! Kiáltották az utcán tartzkodó emberek. A tölténygyárban a háború kezdete óta ágyúlövedéket, kézigranátokat gyártottak, ahol többnyire nők és idős férfiak dolgoztak katonai diktatórikus irányítás mellett. A feszített munkatempó miatt az egyik gyártógép meghibásodott a 9. sz. teremben és szikrát vetett, amely előidézte a katasztrófát. Az említett helyiségben nagyobb mennyiségű puskapor volt előkészítve, amely a gépből kipattanó szikrától pillanatok alatt lángot vetett s robbanásszerűen égett. A tűz kitörésekor a munkások fejvesztve menekültek a lángtengeren át az ajtókon, ablakokon keresztül a szabadba. A menekülő munkások közül sokan súlyos égési sérüléseket szenvedtek, sírás, jajveszékélés és óriási pánik tört ki. A sérülteket a tiszti pavilonba szállították, ahol gyors orvosi ellátásban részesítették. A leg gondosabb orvosi ápolás ellenére is Legrád Róza és még hat sorstársa óriási szenvedések után belehalt sérüléseibe. A gyár parancsnoka, Galletta tábornok és a gorombaságáról híres Lorencz alezredes az épségben kimenekült munkásokat azonnal a tűz oltására vezényelte, közben riasztotta a komáromi önkéntes tűzoltókat, és a várból a katonai tűzörséget. Az oltásban résztvevő személyeket állandó veszély fenyegette, mert a munkatermekben maradt félig kész lőszer a tűz hatására felrobbantak. Az állandó veszély mellett emberfeletti küzdelem árán sikerült a tüzet megfékezni, mielőtt átterjedt volna a lőszerraktárra, amelynek felrobbanása szörnyű katasztrófát jelentett volna az egész városra.

E borzalmas tűzvésznek két halálos áldozata és 60 sérültje volt. Ők voltak az első világháború első polgári áldozatai térségünkben. A következő években szintén jelentős tűzesetek borzolták városunk lakosságának kedélyeit.

Például 1916. július 27-én Rév-Komáromban Wéber József kárpitos műhelye raktárral együtt, valamint szomszédja Grósz Lajos malomépülete lett a tűz martaléka. Szeptember 7-én pedig Komárom-Újvárosban a Milch cég gyárutcai gőzmalma gyulladt ki, amelynek legértékesebb részét, a gépházat sikerült tűzoltóinknak megvédeni.

1918. január 16-án ismét Újvárosban röppent föl a veres kakas. Ezúttal Gerla Félix igmándi úti telkén gyulladt ki a gazdasági épület, majd percekben belül átterjedt a tűz a közeli lakóházakra. Elsőként a lengyári, majd a városi önkéntes tűzoltók érkeztek a helyszínre. Mindkét egység nagy lendülettel fogott hozzá a tűz oltásához, azonban a kezdeti lendület nem sok sikerrel járt. Később a helyszínre érkezett a katonai tűzörség is egy fecskendővel, így három oldalról tudták támadni a tüzet. A kitartó együttes munkával sikerült a tűz terjedését megállítani, majd két óra múlva véglegesen eloltani. A kár tetemes volt. Elégett több mezőgazda-

sági eszköz, lakásberendezés és építőanyag. Gerla Félix cséplőgépét azonban sikerült épségben megmenteni.

Trianon következménye városunk tűzvédelmében

Új tűzvédelmi szervezet kialakítása a város déli részében az első világháború után

Az első világháború befejezése után, 1919. január 10-én, a csehszlovák hadsereg megszállta Komárom északi részét s ezzel gyakorlatilag ketté osztotta az 1896-ban egyesített városunkat. A megszállt területet pedig önhatalmúlág Csehszlovákiához csatolták, amit az 1920-as trianoni békeszerződés szentesített. A város déli része megtartotta a Komárom nevet és önálló várossá alakult. Ez a szomorú történelmi változás, sajnos jelentős változást idézett elő városunk tűzvédelmében is. Ugyanis a komáromi önkéntes tűzoltó-egylet telphelye (szertáraépülete, őrszobája) és tűzoltófelszerelése a város északi területén volt, így az teljes egészében csehszlovák fennhatóság alá került. Ennél foga a város déli része (a mai Komárom) tűzoltóság és felszerelés nélkül maradt. Működött ugyan a város déli részében 1896-tól 6–8 fő önkéntes tűzoltó, de szervezeti tekintetben ők is a rév-komáromi tűzoltó-egylet tagjai voltak, külön felszereléssel pedig nem rendelkeztek. Tehát a fenti körülmények miatt, teljesen újjá kellett szervezni városunk déli részének tűzvédelmét. A közigazgatás helyreállítása után, 1920-ban, az önkéntes tűzoltóság újjászervezését elsőként Fiedler János lengyártulajdonos, Szaporka György és Fehér Lajos, volt tűzoltó kezdeményezte. A városi hatóság engedélye alapján 1920. június 6-ra, alakuló közgyűlésre hívták a város férfi lakosságát, továbbá a rendőrség és a város vezetőit. Fiedler János a közgyűlés elé terjesztette a tűzoltóság újjászervezésével kapcsolatos indítványt, majd javaslatot tett a leendő tűzoltóság elnevezésére. A közgyűlés a beterveztett indítványt és az elnevezésre tett javaslatot egyhangúlag elfogadta, majd a tisztségviselők választására tett javaslatot a levezető elnök.

A közgyűlés a következő személyeket választotta:

– elnöknek	Alapy Gáspár polgármestert,
– alelnöknek	Jánosy Károly pénzügyi igazgatót,
– főparancsnoknak	Fiedler János lenáru gyártulajdonost,
– szakaszparancsnoknak	Szapora György kisiparost,
– gyakorlómesternek	Fehér Lajos kisiparost.

A tisztségviselők megválasztása után a közgyűlés határozatban ki mondta, hogy a komáromi önkéntes tűzoltóság 1920. július 6-án újjáalakult (megalakult) 25 működő taggal és a „Komáromi Önkéntes TűzoltóTestület” nevet vette fel.

A közgyűlés után kidolgozta a tisztikar a testület alapszabályát, majd felterjesztették a belügyminiszterhez jóváhagyás végett. A belügyminiszter a felterjesztett alapszabályt csak 1921-ben hagyta jóvá, a testület hivatalos működését is csak ettől az időtől kezdve engedélyezte.

Fiedler János lenárugyártulajdonos az önkéntes tűzoltó testület újjáalakulása után (a pontos dátum nem állapítható meg) néhány héttel, saját gyárában is újjászervezte a magántűzoltóságát 15 fővel. A gyári tűzoltóság parancsnokául Csákváry János igazgatót nevezte ki, működésükhöz pedig vásárolt egy új mozdonyfecskendőt.

A városi önkéntes tűzoltó testület rendkívül nehéz körülmények között kezdte meg működését. Anyagi alappal nem rendelkezett, tűzoltófelszerelést (1 db lövontatású kocsifecskendőt) is csak 1921. év elején tudott a város beszerezni, amelyet – szertárépület hiányában – egy kamrában kellett elhelyezni. A városi önkéntes- és a lengyári magántűzoltóság tagjainak elméleti és gyakorlati oktatását – a kezdeti időszakban – együtt végezték, a városban és a gyár területén előforduló tüzek oltásánál is közösen dolgoztak. Később, csak a tüzesetek során adtak segítséget egymásnak. Az önkéntes tűzoltó-testület szervezeti és főleg szakmai fejlődése, igazából csak 1924 év végén – 1925 elején kezdett érdemben kibontakozni.

Az újonnan kibocsátott 230.000/1925. BM sz. tűzrendészeti alapszabályt, valamint az új tűzoltási gyakorlati feladatok megismerése érdekében, az 1925 június közepén Esztergomban tartott tűzoltószaktanfolyamra, három parancsnokló személyt delegált az önkéntes testület. A tanfolyamon szerzett ismeretek komoly alapot adtak a beosztott tűzoltók magasabb szintű szakmai képzéséhez. Ennek eredménye lemérhető volt abban is, hogy az önkéntes testület versenycsapata az 1925. június 29-én, Esztergom városában rendezett versenyen III. díjat nyert, de a tüzesetek oltásánál is szakszerűbben avatkoztak be, mint korábban. 1925-ben gyarapodott az önkéntes testület műszaki felszerelése, ekkor vásároltak egy lövontatású vízszállító lajtkocsit és több egyéni védőfelszerelést (sisak, mászóöv). Szervezeti tekintetben is történt előbbre lépés. A városi önkéntes-, de a lengyári magántűzoltóság is csatlakozott az 1925 június 28-án megalakult, illetve egyesített Komárom-Esztergom Megyei Tűzoltószövetséghez. A megyei szövetség választmányi tagjai sorába a következő komáromi személyeket választották:

Alapy Gáspár tűzoltó-egyleti elnököt, Alapfy István jegyzőt, Fiedler János főparancsnokot, Takács Géza segéd tisztet, továbbá a lengyári tűzoltóságtól Csákváry János parancsnokot.

Mindenek előtt, legnagyobb előrehaladást jelentett az önkéntes tűzoltótestület számára, az új tűzoltószertár építésének megkezdése.

Függelék

A ZMTE eddig megjelent kiadványai

- 1) Az Első (Benidormi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai
153 oldal, ebből 60 oldal angol, francia és német nyelvű anyag
- 2) A Második (Zürichi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai
140 oldal, ebből 50 oldal angol, francia és német nyelvű anyag
- 3) Magyarok Őstörténete. Összefoglaló áttekintés
48 oldal, írta a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őstörténeti írói munkaközössége
- 4) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Szegedi) Iskola Előadási és Iratai
275 oldal, az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor
- 5) Magyar Történelmi Tanulmányok 1.
133 oldal, kiegészítő tanulmányok a Tabi iskola előadásaihoz
- 6) Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve
91 oldal, összefoglaló áttekintés
- 7) Magyar Történelmi Tanulmányok 2.
Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet 119 oldal
- 8) Képeslapok magyar történelmi motívumokkal
8 különféle, szimpla és dupla
- 9) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Tabi) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai
416 oldal, az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor
- 10) Die Frühgeschichte der Ungarn. Zusammenfassung
Geschrieben von der Arbeitsgruppe des Ungarisch Historischen Vereins Zürich 54 Seiten
- 11) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai
224 oldal, az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor
- 12) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti Történetstálalkozó Előadásai és Iratai
180 oldal, az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor
- 13) Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról
64 oldal

- 14) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komáromi) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai
143 oldal, előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor
- 15) A Tapolcai (kilencedik) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és iratai
116 oldal

Előkészületben

Hét Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület eddig megjelent és
előkészületben levő történelmi tárgyú könyvei megrendelhetők
és megvásárolhatók a ZMTE terjesztőjénél**

Magyar Könyvszakmai Szövetség
1051 Budapest, Roosevelt tér 7-8.
Tel.: 132 69 40

Megvásárolhatók:

Gondos BT Magyar Nemzeti Könyvesbolt. Tel.: (este) 113 59 67
1134 Budapest, Pannónia u. 22. Tel.: 111 54 60

FKGP Székház, 1056 Budapest, Belgrád rkp. 24.
Tel.: 118 28 55/124

Pavilonja Budapesten

VI., Teréz krt. 25. előtt
V., Deák Ferenc tér metró kijárat

Püski Könyvesház, 1013 Budapest, Krisztina krt. 26.
Tel: 175 77 63

9021 Győr, Király u. 5. Tel.: (06-96) 326-213

Püski Kiadó, 1012 Budapest, Lógodi u. 16.
Tel.: 201 44 44

Holló és Társa Könyvkereskedés, Lukács Zoltán könyvkereskedő
7400 Kaposvár, Múzeum köz 2.
Tel.: (06-82) 316 944

Kókai Irén könyvterjesztő, 8600 Siófok, Batthyány u. 33.
Tel.: (06-84) 311 162

Stúdium Akadémiai Könyvesbolt, 10 52 Bp. Váci u. 22.
Tel.: 118 56 80

Szép Lászlóné, 8900 Zalaegerszeg, Erdész u. 87.
Tel.: (06-92) 320 044

Tab Városi Könyvtár, Könyvesboltja, Bolevác József
8660 Tab, Kossuth L. u. Tel.: (06-84) 320 416, (06-84) 320 453

MTESZ Székház, 6720 Szeged, Kígyó u. 4.
Tel.: (06-62) 310 998

Csokonai Vitéz Mihály Tanárképző Főiskola
7400 Kaposvár, Bajcsy-Zsilinszky E. út 10.
Molnár István könyvkereskedő
Tel.: (06-82) 319 011

UNITAS Coop Kereskedelmi Rt. 6. sz. könyvesbolt
Holczbaerné Szabó Erzsébet
8300 Tapolca, Fő tér 10.
Tel.: (06-87) 311 497

Kódex könyvesbolt
2900 Komárom, Klapka György utca 20.

LITEA Könyvesbolt és Teaszaalon
1014 Budapest, Hess András tér 4.
Fortuna udvar. Tel.: 1756 987

Megvehető a Pallas-Akadémia könyvesboltjaiban:

Beszterce, Gh. Sincai u. 22. sz. Tel.: 063-221217

Csikszereda, Petőfi u. 4. sz. Tel.: 066-114949

Kézdivásárhely, 49-es Udvartér 4. sz. Tel.: 067-363855

Marosvásárhely, Rózsák tere 13. sz. Tel.: 065-167863

Sepsiszentgyörgy, Körösi Csoma Sándor u. 2. sz. Tel.: 067-311285

Székelyudvarhely, Márton Áron tér 2. Tel.: 066-214074

A Humanitas Könyvkiadó üzleteiben eladási pontjaink vannak:

Temesvár, Forradalom sugárút 10. sz.
Kolozsvár, I. C. Brateanu u. 22. sz.
Gyulafehérvár, Köztársaság u. 5. sz.

INFO

*Ungarisch Historischer Verein Zürich
Sekretariat des Treffens zur Frühgeschichte der Ungarn
Redaktion Corvinus Radio Zürich*

CH-8047 Zürich, Postfach 502
Telefon: 0041/1/941 40 39
Publifax: 0041/1/940 16 14

Postscheckkonto: Zürich 80 36214-1 (nur über Post)
Präsident: Dr. György J. Csihák
CH-8613 Uster 3. Postfach 105
Öffentliche Vorträge am zweiten Dienstag jeden Monats um 19
Uhr
CH-8047 Zürich, Winterthurerstrasse 135
Telefon: 0041/1/362 33 03

*Magyar Történelmi Iskola
Zürichi Magyar történelmi Egyesület
Magyarországi Tagozata*

H-1212 Budapest, Kossuth Lajos u. 106/a. V. 16.
Telefon: 0036/1/276 38 06
Konto-Nr.: OKHB 21631878 ZMTEMT (Kereskedelmi és Hitelbank)
Vizepräsident für Ungarn – magyarországi alelnök:
Prof. DR. Fejes Pál
H-6720 Szeged, Kelemen u. 8.
Telefon: 0036/62/311 096 hivatal, 321 531 magán

Nyilvános előadás minden hónap utolsó előtti csütörtökjén
17.00 órakor
H-1051 Budapest, Arany János u. 10.
Telefon: 0036/1/111 22 48 és 111 62 87

*„Minden nemzet, amely elmúlt korai emlékezetét,
semmivé teszi, vagy semmivé lenni hagyja, saját
nemzeti létét gyilkolja meg.”*

Kölcsey Ferenc

